टोखा नगरपालिका

नगर शिक्षा योजना

(२०८३/२०८४—२०९३/२०९४)

प्रकाशक

टोखा नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

२०८३

हाम्रो भनाइ

शिक्षा मानव विकासको मूल आधार हो। समावेशी, गुणस्तरीय र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो सामाजिक तथा आर्थिक विकासको परिकल्पना गर्न सकिँदैन। नेपालको संविधानले शिक्षालाई नागरिकको मौलिक हकका रूपमा सुनिश्चित गर्दै आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन र विकासको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। यही संवैधानिक व्यवस्था तथा स्थानीय आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी हाम्रो नगरपालिकाले यो नगर शिक्षा योजना तर्जुमा गरेको हो।

नगर क्षेत्रमा शैक्षिक पहुँच विस्तार हुँदै गएको भए तापनि सिकाइ उपलब्धि सुधार, शैक्षिक समानता सुनिश्चितता, शिक्षण–सिकाइको गुणस्तर अभिवृद्धि, सूचना प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग, शिक्षकको पेशागत विकास तथा विद्यालय व्यवस्थापनका क्षेत्रमा अझै सुधार आवश्यक देखिन्छ। भौगोलिक अवस्था, सामाजिक-आर्थिक असमानता, लैङ्गिक विभेद तथा अपाङ्गतासँग सम्बन्धित चुनौतीका कारण सबै बालबालिकाले समान स्तरको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर अझै पूर्ण रूपमा सुनिश्चित हुन सकेको छैन।

यस नगर शिक्षा योजनाले स्थानीय आवश्यकता, स्रोतसाधन तथा सम्भावनालाई आधार मानी शिक्षा क्षेत्रको समग्र सुधारका लागि स्पष्ट मार्गदर्शन प्रदान गरेको छ। योजना तयार गर्दा विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना, दिगो विकासका लक्ष्यहरूसँग समन्वय कायम गरिएको छ, जसले हाम्रो शिक्षा प्रणालीलाई अझ व्यवस्थित, समावेशी र परिणाममुखी बनाउन सहयोग गर्ने अपेक्षा गरिएको छ।

हाम्रो विश्वास छ‘शिक्षा केवल विद्यालयको सीमाभित्र सीमित रहने प्रक्रिया होइन, यो जीवनभरि चलिरहने सिकाइको आधार हो। बालमैत्री, समावेशी, सुरक्षित तथा प्रविधिमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण, शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि, अभिभावक तथा समुदायको सक्रिय सहभागिता र उत्तरदायी शासकीय अभ्यासमार्फत शिक्षा क्षेत्रमा दिगो सुधार सम्भव छ।

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि निर्वाचित जनप्रतिनिधि, शिक्षक, अभिभावक, समुदाय, निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदार सबै पक्षको सक्रिय सहकार्य र साझा प्रतिबद्धता आवश्यक छ। सामुहिक प्रयास र प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत हाम्रो नगरलाई सिकाइमैत्री, समावेशी तथा गुणस्तरीय शिक्षाको नमुना स्थानीय तहका रूपमा विकास गर्ने दृढ संकल्प व्यक्त गर्दछु।

नगर प्रमुख

विषय सूची

विषय **पेज नं**

सामुदायिक विद्यालयकोतर्फबाट प्राप्त सुझावहरु

संस्थागत विद्यालयबाट प्राप्त सुझावहरु

योजनाको सारांश

शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

योजना निर्माण प्रक्रिया

योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

परिच्छेद १

परिचय

१.१ भौगोलिक अवस्थिति

१.२ जनसाङ्ख्यिक संरचना

१.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

१.४ आर्थिक अवस्था

१.५ शैक्षिक अवस्था

२. सबल पक्षहरु

३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू

४. अवसरहरू

५. चुनौतीहरू

परिच्छेद २

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूरदृष्टि

२.६ अपेक्षित उपलब्धि

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

परिच्छेद ३

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

३.१.२ वर्तमान अवस्था

३.१.४ रणनीतिहरू

३.१.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण

३.२ आधारभत् शिक्षा

३.३ माध्यमिक शिक्षा

परिच्छेद ४

अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

४.१.२ वर्तमान अवस्था

४.१.३ उद्देश्य

४.१.४ रणनीतिहरू

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.३ समता र समावेशीकरण

४.४ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम

४.५ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.२ वर्तमान अवस्था

परिच्छेद ५

५.१ विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

परिच्छेद ६

६. लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

परिच्छेद ७

७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

योजनाको सारांश

नगर शिक्षा योजना स्थानीय तहभित्रको शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको समग्र रणनीतिक दस्तावेज हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तथा वैकल्पिक/आजीवन शिक्षासम्मका कार्यक्रमलाई एकीकृत ढङ्गले समेटेको छ। योजनाको प्रमुख उद्देश्यहरूमा शिक्षामा पहुँच र समता विस्तार, सिकाइ उपलब्धि सुधार, शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय शासन र व्यवस्थापन सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग, तथा सुरक्षित र बालमैत्री वातावरण निर्माण समावेश छन्। योजना तयार गर्दा तथ्याङ्क विश्लेषण, विद्यालय अवस्था अध्ययन, सरोकारवालासँग परामर्श तथा स्थानीय आवश्यकता पहिचानलाई आधार बनाइएको छ। यसले विद्यालय भर्ना र निरन्तरता, ड्रपआउट न्यूनीकरण, लक्षित समूह (बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका बालबालिका, सीमान्तकृत समुदाय) का लागि विशेष कार्यक्रम, तथा औपचारिक/वैकल्पिक शिक्षालाई प्राथमिकता दिएको छ।

कार्यान्वयन रणनीतिमा स्पष्ट लक्ष्य, परिणाम सूचक, वार्षिक कार्ययोजना, जिम्मेवारी बाँडफाँड र अनुगमन-मूल्याङ्कन व्यवस्था समावेश गरिएको छ। स्थानीय स्रोत परिचालन, अन्तर-तह समन्वय, समुदाय सहभागिता र सार्वजनिक निजी साझेदारीलाई जोड दिइएको छ। समग्रमा, यो शिक्षा योजना स्थानीय तहको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि मार्गदर्शक दस्तावेज हो। योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सबै बालबालिकालाई समान अवसर, गुणस्तरीय सिकाइ र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्दै सामाजिक न्याय र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ।

क) विषय प्रवेश

संविधानतः संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहमा निहित भएको छ। नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ तथा विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्ना भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भअनुसार शिक्षा नीति तथा योजना निर्माण गर्ने स्पष्ट अधिकार र दायित्व प्रदान गरेको छ। यस सन्दर्भमा स्थानीय शिक्षा योजना स्थानीय तहको शिक्षा विकासको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहभित्रका बालबालिका, युवा तथा वयस्कहरूको समावेशी, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले तयार गरिने दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बाल विकासदेखि माध्यमिक तह, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्मका सबै आयामलाई समेट्दै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित लक्ष्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा बजेटको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गर्दछ । साथै, यसले संघीय तथा प्रदेशस्तरीय शिक्षा नीति, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) तथा दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) सँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ ।

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया तथ्यमा आधारित, सहभागीमूलक र समावेशी हुनुपर्दछ । यस क्रममा विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, सरोकारवाला निकाय तथा विषयगत विज्ञहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान असमानता, पहुँचको समस्या, गुणस्तरका चुनौती, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाल, अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, डिजिटल शिक्षा, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् प्रतिरोधी शिक्षा प्रणाली जस्ता समसामयिक विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सहयोग गर्दछ ।

यसरी तयार गरिने स्थानीय शिक्षा योजनाले स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने तथा नतिजामूलक कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । दीर्घकालीन दृष्टि, स्पष्ट लक्ष्य र मापनयोग्य सूचकहरूसहितको स्थानीय शिक्षा योजनामार्फत स्थानीय तहले आफ्ना नागरिकका लागि समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो शिक्षा प्रणाली निर्माणतर्फ ठोस कदम चाल्न सक्नेछ ।

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

शिक्षा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय विकासको आधारस्तम्भ हो । गुणस्तरीय, समावेशी र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन । संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सन्दर्भमा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य झनै बढेको छ । स्पष्ट दृष्टि, लक्ष्य र रणनीतिबिना सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू अपेक्षित नतिजा दिन नसक्ने हुँदा व्यवस्थित शिक्षा योजना अपरिहार्य भएको छ ।

शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख आवश्यकता स्थानीय सन्दर्भ, आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा विकासलाई अगाडि बढाउनु हो । देशभर शिक्षा क्षेत्रमा भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान छ । एकै किसिमको नीति र कार्यक्रमले सबै स्थानका समस्या समाधान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय तथ्याङ्क, विद्यालयको अवस्था, सिकाइ उपलब्धि, पहुँच र निरन्तरताको अवस्था, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा स्रोत साधनको यथार्थ मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा योजना तयार गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले स्थानीय समस्यालाई पहिचान गरी समाधानमुखी हस्तक्षेप सुनिश्चित गर्दछ ।

शिक्षा योजना निर्माणको अर्को महत्वपूर्ण औचित्य सीमित स्रोत साधनको प्रभावकारी र पारदर्शी उपयोग हो । शिक्षा क्षेत्रमा लगानी बढ्दै गए तापनि स्रोतको सही प्राथमिकता निर्धारण हुन नसक्दा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन । शिक्षा योजनाले स्पष्ट प्राथमिकता, कार्यक्रम र बजेटबीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी स्रोतको दोहोरोपन घटाउने र नतिजामूलक लगानी सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । साथै, यसले विकास साझेदार तथा अन्य सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहज बनाउँछ ।

समावेशीता, समानता र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन गर्नु पनि शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख औचित्य हो । बालबालिकाको पहुँचबाहिर रहने अवस्था, लैङ्गिक विभेद, जातीय तथा सामाजिक बहिष्करण, अपाङ्गता, गरिबी र भौगोलिक कठिनाइका कारण सिर्जित असमानतालाई सम्बोधन गर्न लक्षित रणनीति आवश्यक हुन्छ ।

शिक्षा योजनाले GESI उत्तरदायी कार्यक्रमहरू समावेश गरी पछाडि परेका तथा जोखिममा रहेका समूहको शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।

त्यसैगरी, शिक्षा योजनाले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार र दिगोपन सुनिश्चित गर्दछ । शिक्षकको पेशागत विकास, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, शिक्षण-सिकाइ प्रक्रिया, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणाली, डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनलाई योजनाबद्ध रूपमा अघि बढाउन शिक्षा योजना आवश्यक हुन्छ । साथै जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र आपत्कालीन अवस्थामै पनि सिकाइ निरन्तरता कायम राख्ने शिक्षा प्रणाली निर्माणका लागि दीर्घकालीन सोच र तयारी शिक्षा योजनामार्फत मात्र सम्भव हुन्छ ।

यसरी, शिक्षा योजना निर्माण स्थानीयदेखि राष्ट्रिय लक्ष्यसम्मको सेतुका रूपमा कार्य गर्दछ । यसले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिसँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वय गर्दै उत्तरदायी, प्रभावकारी र परिणाममुखी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्न स्पष्ट दिशा प्रदान गर्दछ । त्यसैले, गुणस्तरीय, समावेशी र दिगो शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षा योजना निर्माण आवश्यक मात्र नभई अत्यन्त औचित्यपूर्ण कार्य हो ।

ग) योजना निर्माण प्रक्रिया

शिक्षा योजना निर्माण गर्दाका देहाय बमोजिमका सामग्रीहरूलाई आधार लिएर योजना निर्माण गरिएको थियो ।

१. नेपालको संविधान
२. सोह्रौं आवधिक योजना
३. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
४. सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७
५. राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच
६. अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली
७. विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना
८. राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६
९. दिगो विकास लक्ष्य
१०. स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८
११. स्थानीय तहको मध्यकालिन खर्च संरचना
१२. राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन, २०७८
१३. राजनीतिक दलको घोषणापत्र

१४. विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्गसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रमलगायत ।

त्यसै गरी योजना निर्माणको क्रममा देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरिएको थियो ।

१. नगर कार्यपालिकाको मिति २०८३।५।२५ गते निर्णयबाट यो दशबर्षे रणनीतिक नगर शिक्षा योजना तयार गरिएको छ (निर्णयको प्रतिलिपि अनुसूची १ मा संलग्न छ ।)

२. नगर शिक्षा समितिको मिति २०८२।५।१९ गतेको निर्णयबाट देहायबमोजिमको नगर शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल गठन गरिएको थियो (निर्णयको प्रतिलिपि अनुसूची २ मा संलग्न छ)

कार्यदल

श्री सायरा परियार, संयोजक सामाजिक विकास समिति	संयोजक
श्री गंगाकुमारी रावल, अधिकृत छैटौं	सदस्य
श्री कमल न्यौपाने, प्रधानाध्यापक	सदस्य
श्री सुजनकुमार श्रेष्ठ, प्रधानाध्यापक	सदस्य
श्री खगेन्द्रसिंह धामी, शिक्षा अधिकृत, सातौं	सदस्य

३. उल्लिखित कार्यदललाई मिति २०८३ असारमसान्तसम्ममा कार्य कार्य सम्पन्न गरी नगर शिक्षा योजनाको ड्राफ्ट पेस गर्नका लागि गर्न नगर शिक्षा समितिको मिति २०८२।१०।८ गतेको निर्णयले थप निर्देशन दिएको थियो (निर्णयको प्रतिलिपि अनुसूची ३ मा संलग्न छ) ।

४. सरोकारवालाहरुको भेलाको उपस्थिति र निर्णय

नगर शिक्षा योजनामा समावेश गर्ने विषयवस्तुका बारेमा छलफल गरी सुझाव संकलन गर्नका लागि मिति २०८२।१२।१८ गते शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, टोखा नगरपालिका र टोखा नगरपालिकाका सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका प्रधानाध्यापक तथा प्रतिनिधिसँग छलफल गरी सुझाव संकलन गरिएको थियो । उक्त छलफल कार्यक्रममा प्राप्त सुझावको सारांश यस प्रकार रहेको छः

क. सामुदायिक विद्यालयका सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त सुझावहरुको विश्लेषण

नगर शिक्षा योजना तयारीका क्रममा सामुदायिक विद्यालयका प्रतिनिधिहरूसँग गरिएको छलफलबाट प्राप्त सुझावहरूले शिक्षा क्षेत्रको गुणस्तर अभिवृद्धि, पूर्वाधार विकास तथा व्यवस्थापन सुधारका लागि लगानी वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता स्पष्ट रूपमा औंल्याएका छन्। छलफलमा विद्यालय स्तरीकरणका लागि नगरपालिकाबाट हालसम्म उपलब्ध गराइएको सहयोग सकारात्मक रहेको उल्लेख गर्दै यसलाई निरन्तरता दिनुपर्ने अपेक्षा व्यक्त गरिएको छ। विशेषगरी भौतिक पूर्वाधार विकास, सिकाइ उपलब्धि सुधार तथा शिक्षकको पेशागत दक्षता अभिवृद्धिका लागि आर्थिक लगानी थप गर्नुपर्ने सुझाव आएको छ। विद्यालय भवनलाई बालमैत्री तथा अपाङ्गता मैत्री बनाउने, कक्षाकोठाको अभाव समाधान गर्ने, सुरक्षित खानेपानी, शौचालय मर्मत तथा सुधार, विद्युत् खर्चको

पर्याप्त व्यवस्था तथा बालमैत्री फर्निचर उपलब्ध गराउने जस्ता आधारभूत आवश्यकताहरूलाई प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने विषयमा जोड दिइएको छ।

छलफलमा विद्यालय बस वा यातायात व्यवस्थाको सम्भाव्यता, इन्धन व्यवस्थापन तथा विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाका लागि विशेष विद्यालय स्थापना र भौतिक सुधारको आवश्यकता पनि उठाइएको छ। शिक्षक व्यवस्थापनतर्फ विषयगत दरबन्दी व्यवस्थापन प्रक्रिया अघि बढाइने, शिक्षक बैंकको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिने तथा सूचना प्रविधिसहितका कक्षाकोठा व्यवस्थापन गरी प्रविधिमैत्री शिक्षण-सिकाइ वातावरण विकास गर्नुपर्ने सुझाव प्राप्त भएको छ। साथै व्यवस्थित शैक्षिक क्यालेण्डर निर्माण, सिकाइ सुधारका लागि अतिरिक्त कक्षा सञ्चालन, छात्रावास (होस्टेल) व्यवस्थापन, सामुदायिक कलेजको व्यवस्थापन तथा सुधार, र अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा कार्यान्वयनका लागि पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने विषय पनि उल्लेख गरिएको छ।

त्यसैगरी शिक्षकको पेशागत दक्षता अभिवृद्धिका लागि नियमित तालिम तथा सूचना प्रविधि सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने, विद्यालय सञ्चालन खर्चको अभाव सम्बोधन गर्नुपर्ने, विद्यालयमा दुर्घटना वा आकस्मिक घटनाका अवस्थामा विद्यार्थीको उपचारका लागि स्थानीय तहमा राहत वा सहयोग कोषको व्यवस्था गर्नुपर्ने सुझाव पनि आएका छन्। अभिभावक शिक्षालाई निरन्तर सञ्चालन गरी विद्यालय—समुदाय सम्बन्ध सुदृढ बनाउनुपर्ने तथा विद्यालयहरूको पारदर्शिता र सूचना व्यवस्थापनका लागि प्रत्येक सामुदायिक विद्यालयको वेबसाइट निर्माण र नियमित अद्यावधिक गर्नुपर्ने विषयमा पनि जोड दिइएको छ। यी सुझावहरूले नगर शिक्षा योजनामा लगानी वृद्धि, पूर्वाधार सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रयोग तथा शिक्षक र विद्यार्थीको क्षमता विकासलाई प्राथमिकतामा राखी शिक्षा क्षेत्रको समग्र सुधारका लागि महत्वपूर्ण दिशानिर्देश प्रदान गरेका छन्।

ख. संस्थागत विद्यालयका सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त सुझावहरुको विश्लेषण

नगर शिक्षा योजना तयारीका क्रममा संस्थागत विद्यालयका प्रतिनिधिहरूसँग गरिएको छलफलबाट प्राप्त सुझावहरूले स्थानीय शिक्षा व्यवस्थापनलाई अझ समावेशी, सहकार्यात्मक र परिणाममुखी बनाउने आवश्यकता औंल्याएका छन्। छलफलका क्रममा नगर क्षेत्रमा विद्यार्थी सङ्ख्या वृद्धि हुँदै गएको भए पनि सामुदायिक विद्यालयहरूको संख्या क्रमशः घट्दै गएको र करिब ७० प्रतिशत विद्यार्थी संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत रहेको तथ्य उल्लेख गरिएको छ। यस्तो अवस्थामा संस्थागत विद्यालयको भूमिका, योगदान र लगानीलाई पनि नगर शिक्षा योजनामा स्पष्ट रूपमा समेट्नुपर्ने तथा उनीहरूमा योजनाप्रति अपनत्व सिर्जना गर्नुपर्ने धारणा व्यक्त गरिएको छ। सामुदायिक विद्यालय नभएका वडाहरूमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक पहल गर्नुपर्ने, आवश्यकताअनुसार सामुदायिक विद्यालय स्थापना वा वैकल्पिक व्यवस्थाको खोजी गर्नुपर्ने सुझाव पनि प्रस्तुत गरिएको छ। साथै निःशुल्क शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन, बालबालिकामाथि कुनै प्रकारको विभेद नहुने वातावरण सुनिश्चितता तथा नगरबाट उपलब्ध गराइने सेवा सुविधा सबै विद्यार्थीका लागि समान रूपमा उपलब्ध हुनुपर्ने विषयमा जोड दिइएको छ।

छलफलमा शिक्षक तथा विद्यार्थी लक्षित तालिम र क्षमता विकास कार्यक्रमहरू सामुदायिक र संस्थागत दुवै विद्यालयलाई समेटेर सञ्चालन गर्नुपर्ने र संस्थागत विद्यालयहरूले आफ्नै स्रोतबाट व्यवस्थापन गर्दै नगरसँग साझेदारीमा सहभागी हुन सक्ने प्रतिबद्धता पनि व्यक्त गरिएको छ। नगरस्तरीय खेलकुद तथा विद्यार्थी सहभागितामूलक कार्यक्रमहरू उमेर समूह र तहगत रूपमा व्यवस्थित गर्दै दुवै प्रकारका विद्यालयका विद्यार्थीको सहभागिता सुनिश्चित गर्नुपर्ने आवश्यकता पनि औंल्याइएको छ। शिक्षा योजनाले स्पष्ट नतिजा दिने, विद्यार्थी सहभागिता वृद्धि गर्ने तथा विद्यार्थी लक्षित कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकतामा राख्ने गरी तयार हुनुपर्ने सुझावहरू पनि आएका छन्। त्यस्तै प्राविधिक तथा प्रविधिमैत्री शिक्षाको विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधार विस्तार, व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन गर्न भवन तथा अन्य भौतिक संरचना विकास तथा सम्भाव्यता भएका संस्थागत विद्यालयहरूलाई पनि व्यावसायिक शिक्षाको साझेदारका रूपमा पहिचान गर्नुपर्ने विषयमा समेत जोड दिइएको छ। साथै सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरूका असल अभ्यासहरूको अभिलेखीकरण र सार्वजनिकरण गरी विद्यार्थीका उत्कृष्ट अभ्यासहरूलाई नमुनाका रूपमा प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने, शिक्षा योजनालाई निजी क्षेत्रमैत्री तथा सहकार्यमा आधारित बनाउनु पर्ने तथा विद्यार्थी शुल्क निर्धारणसम्बन्धी विषयमा स्थानीय तहको समन्वय र प्रस्तावका आधारमा आवश्यक छलफल र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने सुझावहरू समेत प्राप्त भएका छन्। यी सुझावहरूले नगर शिक्षा योजनालाई सहकार्य, समानता र गुणस्तरको आधारमा अघि बढाउन महत्वपूर्ण मार्गदर्शन प्रदान गरेका छन् (प्राप्त बुँदागत सुझाव अनुसूची ५ दिइएको छ)।

५. प्रथम मस्यौदा तयारी

तयार भएको नगर शिक्षा योजनाको मस्यौदा माथि नगर शिक्षा समिति र प्रधानाध्यापक तथा सरोकारवालासँग मिति २०८३।३।१० गते आवश्यक छलफल गरी सुझाव संकल गरिएको थियो ।

६. योजनाको अन्तिम रुप

योजनाको मस्यौदा माथि शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले मिति २०८३।३।५ देखि ८ गतेसम्म भरतपुरमा आयोजना गरेको गोष्ठीमा प्राप्त सुझाव र सरोकारवालाको सुझाव समेत समेटी यसलाई अन्तिम रुप दिएर नगर शिक्षा समितिमा पेस गरिएको र नगर शिक्षा समितिको मिति २०८३।५।२५ गतेको निर्णयानुसार कार्यपालिकामा पेस गरिएको थियो (अनुसूची ४)।

७. योजनाको मूल्याकंन

योजनाको मूल्याङ्कन गर्नका लागि शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रका विज्ञसँग मिति २०८३।३।२२ गते आवश्यक छलफल तथा पृष्ठपोषण प्राप्त भएको छ ।

८. योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयनको अवस्था

विभिन्न समिति तथा कार्यदल र अन्य सरोकारवालाबाट भएको सुझावसमेतका आधारमा नगर कार्यपालिकाले मिति २०८३।५।२५ गते योजनाको स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा लगिएको छ (निर्णयको प्रतिलिपि अनुसूची १ मा संलग्न छ ।)

घ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

यस योजनाको पहिलो परिच्छेदमा स्थानीय तहको पृष्ठभूमि, शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरु चुनौतीहरु र अवसरहरु उल्लेख गरिएको छ । दोस्रो परिच्छेदमा यस योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू र प्रमुख अपेक्षित उपलब्धिहरु प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद तीनमा विद्यालय क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रगत योजनाका खाका समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ रहेका छन् । परिच्छेद चारमा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश गरिएका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूमा पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, समता तथा समावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा, विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेका छन् ।

परिच्छेद पाँचमा विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत आवश्यक संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका समावेश गरिएको छ । परिच्छेद छमा योजनाका लागि लगानी र स्रोत व्यवस्थापन के कसरी गर्ने भन्ने विषय प्रस्तुत गरिएको छ । परिच्छेद सातमा योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजाहरू र मुख्य मुख्य सूचकहरु उल्लेख गरिएको छ ।

परिच्छेद १

परिचय

१.१ भौगोलिक अवस्थिति

टोखा नगरपालिका बागमती प्रदेश अन्तर्गत काठमाडौँ जिल्लामा अवस्थित छ। काठमाडौं जिल्लाको निर्वाचन क्षेत्र नं. ५ र ६ को केही भागहरु (साविक गा.वि.स.ः झोरमहांकाल, टोखा चण्डेश्वरी, टोखा सरस्वती, धापासी र गोंगबु समेटी टोखा नगरपालिकाको वि.सं. २०७१ मार्ग १६ गते गठन भएको हो। प्राचिन वैज्ञानिक वस्ती व्यवस्थापन भएको ऐतिहासिक शहर (वडा नं. २ र ३ वडाहरु) समेत यसै क्षेत्रमा रहेको छ। यस नगरपालिकाको पूर्वमा बुढानिलकण्ठ नगरपालिका, पश्चिममा तारकेश्वर नगरपालिका, उत्तरमा नुवाकोट जिल्ला र दक्षिणमा काठमाडौं महानगरपालिकाको वडा नं. ३ र २६ पर्दछ। ११ वटा वडा रहेको यो नगरपालिका २७ डिग्री ४३ मिनेट १९ सेकेन्ड उत्तरी अक्षांश देखि २७ डिग्री ४८ मिनेट ५० सेकेन्ड उत्तरी अक्षांश र ८५ डिग्री २० मिनेट ९ सेकेन्ड पूर्वी देशान्तर देखि ८५ डिग्री २३ मिनेट २८ सेकेन्ड पूर्वी देशान्तरसम्म रही उत्तर दक्षिण लामो र पूर्व पश्चिम केही साँघुरो प्रकृतिको आकार भई शिवपुरी जंगलको छत्रछायाँमा १७.११ वर्ग किलो मिटर क्षेत्रमा फैलिएको छ। भौगोलिक रूपमा राजधानी नजिक रहेको हुँदा यहाँ तीव्र शहरीकरण देखिन्छ। शिवपुरी क्षेत्रको समीपता वातावरणीय दृष्टिले महत्वपूर्ण भए पनि अव्यवस्थित बसोबास र सडक विस्तारले वातावरणीय दबाब सिर्जना गर्न सक्छ। रणनीतिक रूपमा उत्तर दक्षिण जोड्ने स्थानमा रहेकाले व्यापार, आवास र सेवा क्षेत्र विस्तारको सम्भावना उच्च छ।

१.२ जनसाङ्ख्यिक संरचना

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार कुल जनसंख्या १,३३,७५५ रहेको छ। महिला ५०.२६% र पुरुष ४९.७४% छन्। औसत परिवार संख्या ३.६१ रहेको छ।

१.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले टोखा ऐतिहासिक महत्व बोकेको क्षेत्र हो। वडा नं. २ र ३ मा प्राचीन बस्ती संरचना र परम्परागत नेवारी संस्कृतिको प्रभाव स्पष्ट देखिन्छ। यहाँ विशेष गरी नेवार समुदायको उल्लेखनीय उपस्थिति रहेको छ, साथै ब्राह्मण, क्षेत्री, तामाङ, मगर, गुरुङ लगायत विभिन्न जातजातिहरूको सहअस्तित्व पाइन्छ। विविध भाषा, धर्म र परम्पराहरूले यहाँको सामाजिक बनावटलाई समृद्ध बनाएका छन्। धार्मिक तथा सांस्कृतिक पर्व,उत्सवहरू जस्तै इन्द्रजात्रा, गाईजात्रा, दशैं, तिहार आदि सामूहिक रूपमा मनाइन्छन्, जसले सामाजिक सद्भाव र सहकार्यको भावना बलियो बनाउँछ। शहरीकरण र बाह्य बसाइँसराइका कारण सांस्कृतिक मिश्रण बढ्दै गएको छ, जसले आधुनिकता र परम्पराको संयोजनलाई देखाउँछ।

टोखा नगरपालिकाको सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था विविधतायुक्त र गतिशील छ। उच्च साक्षरता, बहुजातीय संरचना र ऐतिहासिक पहिचान यसको मुख्य विशेषता हुन्। तर तीव्र शहरीकरण, सांस्कृतिक क्षयको जोखिम र सामाजिक असमानता जस्ता चुनौतीहरू पनि देखिन्छन्। तसर्थ, समावेशी विकास नीति, सांस्कृतिक संरक्षण कार्यक्रम र लैङ्गिक समानतामा केन्द्रित पहलहरू आवश्यक देखिन्छन्।

१.४ आर्थिक अवस्था

टोखा नगरपालिका शहरीकरण उन्मुख क्षेत्र भएकाले यसको अर्थतन्त्र मुख्यतः सेवा, व्यापार, आवास निर्माण तथा रियल इस्टेट क्षेत्रमा केन्द्रित रहेको छ। राजधानीसँगको निकटताका कारण यहाँ घरजग्गा कारोबार, होटल तथा रेष्टुरेन्ट व्यवसाय, यातायात सेवा, निजी शैक्षिक संस्था, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विस्तार भएको छ। परम्परागत कृषि गतिविधि अझै केही स्थानमा कायम भए पनि शहरी विस्तारका कारण कृषि जमिन घट्दै गएको छ र अर्थतन्त्रको मुख्य आधार सेवा क्षेत्रमै सीमित भएको देखिन्छ।

टोखाको आर्थिक अवस्था अवसर र चुनौती दुवै पक्षबाट प्रभावित छ। एकातर्फ, राजधानी नजिकको रणनीतिक अवस्थाले लगानी, रोजगारी र उद्यमशीलताका सम्भावना बढाएको छ भने अर्कोतर्फ असंगठित श्रम बजार, सीप र बजार मागबीच असन्तुलन तथा आय असमानता जस्ता समस्या विद्यमान छन्। तीव्र र केही हदसम्म अव्यवस्थित शहरीकरणले दीर्घकालीन आर्थिक योजना र दिगोपनामा असर पार्न सक्ने जोखिम पनि देखिन्छ। त्यसैले स्थानीय सरकारले सीपमूलक तथा प्राविधिक शिक्षा प्रवर्द्धन, साना तथा मझौला उद्यम विकास, महिला तथा युशवामुखी उद्यमशीलता कार्यक्रम सञ्चालन र उत्पादनमुखी क्षेत्र विस्तारमा विशेष ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ। व्यवस्थित शहरी योजना, दिगो पूर्वाधार विकास र स्थानीय स्रोत—साधनको अधिकतम उपयोग गर्न सके टोखा नगरपालिकाको अर्थतन्त्रलाई थप सबल, समावेशी र प्रतिस्पर्धात्मक बनाउन सकिन्छ।

यस नगरपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा झोरमहाँकालको वौडेश्वर महादेव, टोखा चण्डेश्वरीको चण्डेश्वरी र सपनतिर्थ मन्दिर, टोखा सरस्वतीको भुतखेल चौर र मसानकली मन्दिर, धापासीको वसुन्धरादेवी, गोंगवुको मनोरथ तीर्थस्थल र बिच विनायक मन्दिर प्रमुख रुपमा रहेका छन्। यस क्षेत्र भएर बग्ने प्रमुख नदीहरुमा विष्णुमति, साङ्गले खोला र सपनातिर्थ मुख्य रुपमा रहेका छन्। त्यसैगरी, मुख्य पोखरीहरुमा सरस्वती गहना पोखरी, गणेशपोखरी, सपना तीर्थ र स्नान कुण्ड मुख्य रुपमा रहेका छन्। यस नगरपालिका क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय ख्याती प्राप्त ग्राण्डी अस्पताल, देउराली जनता फर्मा स्युटिकल प्रा.लि. आदि समेत पर्दछन ।

१.५ शैक्षिक अवस्था

टोखा नगरपालिका शहरी उन्मुख क्षेत्र भएकाले यहाँको शैक्षिक अवस्था संरचनागत विस्तार र गुणस्तर सुधारको संक्रमण चरणमा रहेको देखिन्छ। नगरपालिकामा ८ वटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय, ३ वटा वैकल्पिक विद्यालय र ३ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालनमा हुनु शिक्षामा पहुँचको दृष्टिले सकारात्मक आधार हो। यसले आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शैक्षिक पहुँच सुनिश्चित गर्न सहयोग पुगेको देखिन्छ। तर बढ्दो जनसंख्या र शहरीकरणको दबाबका कारण विद्यालय भवन, कक्षा कोठा, खेलमैदान तथा प्रयोगशाला जस्ता भौतिक पूर्वाधार सबै विद्यालयमा समान रूपमा पर्याप्त छैनन् भन्ने संकेत पाइन्छ। नगरपालिकाले आफ्नो शिक्षा नीतिमा शत प्रतिशत भर्ना दर पुऱ्याउने र विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा ल्याउने लक्ष्य राखेको छ

शिक्षक व्यवस्थापनका दृष्टिले विषयगत शिक्षक अभाव प्रमुख चुनौतीका रूपमा देखिएको छ, विशेष गरी विज्ञान, गणित र अंग्रेजी जस्ता विषयमा। यसले सिकाइ उपलब्धिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्न सक्छ। महिला

शिक्षकहरूको नेतृत्व विकास तालिम र अनुसन्धान प्रवर्द्धनका कार्यक्रम सकारात्मक पहल भए पनि तिनको प्रभावकारिता विद्यालयस्तरमा देखिन निरन्तर अनुगमन आवश्यक छ।

विद्यार्थी भर्ना दर सन्तोषजनक भए पनि केही बालबालिका विद्यालय कहिल्यै नगएका वा बीचैमा छोड्ने समस्या कायम छ। गरिबी, पारिवारिक अवस्था, बसाइँसराइ र सिकाइप्रतिको अभिरुचि जस्ता कारणले ड्रपआउट दर प्रभावित हुन सक्छ। "भर्ना शतप्रतिशत" र "ड्रपआउट शून्य" लक्ष्य हासिल गर्न सामाजिक परिचालन, छात्रवृत्ति, दिवा खाजा तथा पोसाक कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक देखिन्छ। सिकाइ उपलब्धि सुधारका लागि शिक्षक क्षमता, नियमित मूल्याङ्कन प्रणाली र प्रविधि एकीकरण अपरिहार्य छन्।

लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सन्दर्भमा कुल साक्षरता दर उच्च भए पनि पुरुष र महिलाबीचको अन्तरले समान अवसर सुनिश्चित गर्न अझै प्रयास आवश्यक रहेको देखाउँछ। अपाङ्गता भएका विद्यार्थी, दलित तथा सीमान्तकृत समूहलाई छात्रवृत्ति, विशेष शिक्षण सामग्री र समावेशी पूर्वाधार उपलब्ध गराउने नीति सकारात्मक छ। शारीरिक, दृष्टि, श्रवण वा अटिजम जस्ता विभिन्न प्रकृतिका अपाङ्गताअनुसार सहयोगको व्यवस्था गर्ने योजना समावेशी शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि महत्वपूर्ण आधार हो।

वातावरणमैत्री तथा बालमैत्री पूर्वाधार निर्माण, सुरक्षित खानेपानी, समावेशी शौचालय र हरित विद्यालय अवधारणा लागू गर्ने प्रयासले सिकाइ वातावरण सुधारतर्फ संकेत गर्दछ। तर सबै विद्यालयमा आधुनिक प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध नभएकाले प्रविधिमा असमानता देखिन्छ।

शिक्षा क्षेत्रमा बजेट वृद्धि, स्मार्ट प्रविधि प्रयोग, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विस्तार र निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्ने नीति दीर्घकालीन रूपमा सकारात्मक सम्भावना बोकेको छ। यदि यी कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिए भने सिकाइ उपलब्धि सुधार, रोजगारीसँग शिक्षा जोड्ने अवसर र समावेशी गुणस्तरीय शिक्षा प्रणाली विकास हुने सम्भावना उच्च देखिन्छ।

२. सबल पक्षहरु

टोखा नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय सकारात्मक तथा असल अभ्यासहरू कार्यान्वयनमा ल्याएको देखिन्छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले प्रदान गरेको अधिकारको प्रभावकारी उपयोग गर्दै आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षालाई निःशुल्क र अनिवार्य बनाउने दिशामा विद्यार्थी भर्ना अभियान, विशेष छात्रवृत्ति कार्यक्रम, दिवा खाजा तथा विद्यालय पोसाक वितरण जस्ता लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन्। यी कार्यक्रमहरूले गरिब, विपन्न तथा सीमान्तकृत परिवारका बालबालिकालाई विद्यालयमा टिकाइ राख्न महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएका छन्।

विद्यालय वातावरण सुधारका लागि बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा वातावरणमैत्री पूर्वाधार निर्माणमा जोड दिइएको छ। "एक वडा एक बाल उद्यान", "एक विद्यार्थी एक बिरुवा" र "एक विद्यालय एक बगैंचा" जस्ता अवधारणाहरूले सिकाइलाई व्यवहारिक, वातावरणसँग जोडिएको र जीवनोपयोगी बनाउने प्रयास गरेका छन्। सुरक्षित खानेपानी, समावेशी शौचालय र हरित परिसर निर्माणले विद्यालयलाई सिकाइ अनुकूल बनाउने दिशामा सकारात्मक परिणाम देखाउन थालेको छ।

शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि प्रविधि एकीकरणमा विशेष ध्यान दिइएको छ। स्मार्ट बोर्ड, कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला विस्तार, इन्टरनेट जडान तथा डिजिटल सामग्रीको प्रयोगले आधुनिक शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया प्रवर्द्धन गरेको छ। "एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी" र "एक विद्यालय एक मनोसामाजिक परामर्शदाता" जस्ता अभ्यासहरूले विद्यार्थीको शारीरिक तथा मानसिक स्वास्थ्यलाई पनि शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अंगका रूपमा स्वीकार गरेको देखिन्छ, जसले समग्र सिकाइ उपलब्धिमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने अपेक्षा गरिएको छ।

समावेशी शिक्षाको क्षेत्रमा महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित तथा अन्य सीमान्तकृत समूहलाई विशेष प्राथमिकता दिइएको छ। अपाङ्गताका प्रकृतिअनुसार सहायक सामग्री, छात्रवृत्ति तथा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ। महिला शिक्षकहरूको नेतृत्व विकास तालिमले विद्यालय व्यवस्थापन र शैक्षिक नेतृत्वमा लैङ्गिक सन्तुलन कायम गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ।

यसका अतिरिक्त, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको सक्रियता बढाई वयस्क साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनोपयोगी सीप विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। विद्यालयस्तरमा नियमित शैक्षिक अनुगमन, उपलब्धि परीक्षण, अभिभावक शिक्षक अन्तरक्रिया, अतिरिक्त क्रियाकलाप, विज्ञान प्रदर्शनी तथा प्रतिभा पहिचान कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी सिकाइ उपलब्धि सुधारमा ध्यान दिइएको छ। प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विस्तार गरी युवाहरूलाई स्वरोजगार र उद्यमशीलतातर्फ उन्मुख गराउने पहल पनि अघि बढाइएको छ।

समग्रमा, टोखा नगरपालिकाले शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समावेशीकरण र दिगोपनालाई एकसाथ सम्बोधन गर्ने प्रयास गरेको देखिन्छ। यदि यी कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन, निरन्तर अनुगमन र स्रोत व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न सकियो भने स्थानीय स्तरमै गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रणाली विकासको नमुना स्थापित हुनसक्ने सम्भावना प्रबल रहेको छ।

३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू

टोखा नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रका विद्यमान समस्याहरूलाई देहायबमोजिम विश्लेषण गरिएको छ:

क) समतामूलक पहुँच र सहभागिता

विद्यालय भर्ना दर सन्तोषजनक भए पनि गरिबी, पारिवारिक अवस्था, बसाइँसराइ र चेतनाको अभावका कारण केही बालबालिकाहरू बीचैमा विद्यालय छोड्ने समस्या कायम छ। अपाङ्गता भएका, दलित, सीमान्तकृत तथा कठिन परिवेशमा रहेका बालबालिकालाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराउनु अझै चुनौतीपूर्ण छ। अभिभावक शिक्षाको अभावले घर—विद्यालय समन्वय कमजोर भएको देखिन्छ। समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न लक्षित सहयोग, सामाजिक परिचालन र अभिभावक सशक्तीकरण कार्यक्रमलाई सुदृढ बनाउनु आवश्यक छ।

ख) गुणस्तर र सान्दर्भिकता

ग) शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा परम्परागत घोकन्ते पद्धतिको प्रभाव अझै देखिन्छ। विद्यार्थी केन्द्रित, खोजमूलक र **प्रयोगात्मक** शिक्षण अभ्यास सीमित छन्। विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा प्रयोगात्मक अभ्यास र अनुसन्धान संस्कृति विकास हुन नसक्दा सिकाइ सैद्धान्तिक रूपमा सीमित भएको छ।

स्थानीय सन्दर्भ समेट्ने पाठ्यक्रम विकासमा ढिलाइ हुँदा शिक्षा र स्थानीय आवश्यकता बीचको सम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ। यसले जीवनोपयोगी सीप विकासमा चुनौती सिर्जना गरेको छ।

घ) शिक्षक व्यवस्थापन

विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा विषयगत शिक्षक दरबन्दी पर्याप्त छैन। विशेषगरी विज्ञान, गणित र अंग्रेजी विषयमा दक्ष शिक्षक अभावले सिकाइ उपलब्धिमा प्रत्यक्ष असर पारेको छ। शिक्षकहरूको निरन्तर पेशागत विकास, प्रविधिमैत्री तालिम र समावेशी शिक्षण रणनीतिसम्बन्धी कार्यक्रम अपर्याप्त छन्। शिक्षा क्षेत्रमा राजनीतिक हस्तक्षेप र नियुक्ति प्रक्रियामा हुने विवादले स्थायित्व र पेशागत मनोबलमा नकारात्मक प्रभाव पार्ने सम्भावना देखिन्छ।

ङ) भौतिक पूर्वाधार

धेरै विद्यालयहरूमा स्वच्छ खानेपानी, समावेशी शौचालय, सुरक्षित भवन, पुस्तकालय र पर्याप्त फर्निचर जस्ता आधारभूत सुविधा अझै अपर्याप्त छन्। कतिपय भवनहरू जीर्ण अवस्थामा रहेकाले विद्यार्थीको सुरक्षामा जोखिम देखिन्छ। आधुनिक शिक्षणका लागि आवश्यक कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला, स्मार्ट बोर्ड र उच्च गतिको इन्टरनेट सुविधा अधिकांश सामुदायिक विद्यालयमा सीमित छन्। यसले डिजिटल शिक्षण-सिकाइ प्रक्रियामा असमानता सिर्जना गरेको छ।

च) पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणाली

स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र प्रभावकारी कार्यान्वयनमा ढिलाइ भएको छ। सिकाइ उपलब्धिको वैज्ञानिक, तथ्यमा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली कमजोर देखिन्छ। विद्यालयहरूको शैक्षिक तथा प्रशासनिक गतिविधिको नियमित अनुगमन र फिडब्याक प्रणाली पर्याप्त सुदृढ छैन। परीक्षा केन्द्रित अभ्यास हाबी हुँदा सिर्जनात्मकता र आलोचनात्मक सोच विकासमा अपेक्षित प्रगति हुन सकेको छैन।

छ) समता र समावेशीकरण

अपाङ्गता भएका, दलित तथा सीमान्तकृत बालबालिकाको पूर्ण र अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न अझै संरचनागत सुधार आवश्यक छ। लैङ्गिक साक्षरता अन्तर, सामाजिक विभेद र आर्थिक असमानताले शिक्षामा समान अवसर प्राप्तिमा अवरोध सिर्जना गरेका छन्। समावेशी पूर्वाधार, सहायक सामग्री र संवेदनशील शिक्षक तयारी अपर्याप्त हुँदा समावेशी शिक्षाको प्रभाव सीमित हुन सक्छ।

ज) विद्यालय सुशासन र व्यवस्थापन

विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्रधानाध्यापक र शिक्षकबीचको समन्वय सुदृढ नहुँदा योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता कमी देखिन्छ। पारदर्शी बजेट व्यवस्थापन, सहभागितामूलक योजना निर्माण र जवाफदेहिता प्रणाली पूर्ण रूपमा संस्थागत हुन सकेको छैन। अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र कमजोर हुँदा विद्यालय सुधार योजना प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन नसक्ने अवस्था देखिन्छ। विद्यालयहरूको शैक्षिक र प्रशासनिक क्रियाकलापको चुस्त अनुगमन तथा वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणालीको अभाव छ। शैक्षिक सत्र र क्यालेन्डरलाई नियमित र व्यवस्थित बनाउन नसक्दा सिकाइ प्रक्रिया प्रभावित हुने गरेको छ। माध्यमिक र प्राविधिक शिक्षालाई गुणस्तरीय र सुविधासम्पन्न बनाउन आवश्यक पर्ने लगानी र बजेटको व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण रहेको छ

समग्रमा हेर्दा टोखा नगरपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच विस्तार र नीतिगत प्रतिबद्धता सकारात्मक भए पनि गुणस्तर, समावेशीकरण, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार सुदृढीकरण र सुशासनका क्षेत्रमा थप

सुधार अपरिहार्य देखिन्छ। प्रभावकारी योजना, स्रोतको उचित उपयोग र समुदायमा आधारित उत्तरदायित्व प्रणाली विकास गर्न सके यी समस्यालाई अवसरमा रूपान्तरण गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ।

४. अवसरहरू

संविधान र कानुनी व्यवस्थाअनुसार शिक्षा स्थानीय तहको अधिकारभित्र परेपछि स्थानीय सरकारले आफ्नै योजनाअनुसार गुणस्तरीय शिक्षा प्रवर्द्धन गर्न सक्ने अवसर प्राप्त भएको छ। यससँगै शिक्षा क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गर्ने क्षमता र तीन तहको सरकार तथा अन्य सङ्घ संस्थाबाट सहकार्य र स्रोत जुटाउने वातावरण पनि उपलब्ध छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार भएसँगै डिजिटल शिक्षण—सिकाइ, अनलाइन सामग्री र शिक्षक—विद्यार्थी समन्वयमा सहजता आएको छ। स्थानीय पाठ्यक्रम विकासका क्रममा वातावरण संरक्षण, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तन र जीवनोपयोगी विषयवस्तु समावेश गर्न सकिने भएकाले शिक्षा केवल सैद्धान्तिक नभई व्यवहारिक र वर्तमान चुनौतीसँग सुसंगत हुने सम्भावना बढेको छ। त्यस्तै, स्थानीय स्तरमा विद्यमान रैथाने ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई पाठ्यक्रम र सिकाइ अभ्यासमा आन्तरिकीकरण गर्न सकिनु विद्यार्थीको सांस्कृतिक र सामाजिक सन्दर्भसँग शिक्षा जोड्ने अवसर दिन्छ। साथै, वैकल्पिक सिकाइको सहजीकरणमार्फत प्रत्येक विद्यार्थीले सिक्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्न सकिने भएकाले पहुँच, समावेशीकरण र गुणस्तर एकसाथ बढाउने वातावरण तयार भएको छ। यस प्रकार, कानुनी अधिकार, स्रोत व्यवस्थापन, प्रविधि र स्थानीय ज्ञानको उपयोगले टोखा नगरपालिकाको शिक्षा प्रणालीलाई दिगो, समावेशी र जीवनोपयोगी बनाउन महत्त्वपूर्ण अवसर प्रदान गरेको छ।

५. चुनौतीहरू

टोखा नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच, गुणस्तर र समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न थुप्रै चुनौती र अवसरको सामना गर्दै आएको देखिन्छ। लैङ्गिक, भाषिक, भौगोलिक, आर्थिक, शारीरिक अपाङ्गता, जात/जाति र अन्य सामाजिक विविधताका कारण सबै बालबालिकालाई समान रूपमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न अझै प्रयास आवश्यक छ। जनसाङ्ख्यकीय प्रवृत्ति, जन्म दर, बसाइँसराइ, भौगोलिक विकटता र स्थानीय बनौटका कारण व्यवहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा शिक्षक दरबन्दीको न्यायोचित वितरण आवश्यक छ, जसले विद्यार्थी र शिक्षक दुवैको सहज पहुँच सुनिश्चित गर्दछ। विद्यालयमा थप आर्थिक व्यवस्थापन गर्न कठिनाई हुँदा निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयनमा पूर्णता दिन चुनौती देखिन्छ। दक्ष जनशक्तिको अभावले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र मूल्याङ्कन प्रणाली सुधार तथा सूचना सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगमा बाधा पुऱ्याउँछ। साथै, विपत्का अवस्थाहरू जस्तै बाढी, पहिरो वा अन्य आपतकालीन परिस्थितिमा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाइ अवसर उपलब्ध गराउने रणनीति आवश्यक छ। जनसाङ्ख्यक विविधताका कारण आजीवन सिकाइ कार्यक्रममा समान अवसर र विविधता सुनिश्चित गर्नुपर्छ। सबै विद्यालयमा तोकिएअनुसारको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरी हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्न आर्थिक स्रोत संकलन आवश्यक छ, साथै जलवायु परिवर्तन र त्यसको असर कम गर्ने उपायहरू अपनाउनु दिगो शिक्षा प्रणालीका लागि अनिवार्य छ। यी सबै चुनौती र अवसरलाई व्यवस्थित रूपमा सम्बोधन गर्दा टोखा नगरपालिकामा समावेशी, दिगो र गुणस्तरीय शिक्षा प्रणाली विकास गर्न सकिने सम्भावना उच्च रहेको छ।

परिच्छेद २

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूरदृष्टि

"टोखा नगरको इच्छा: गुणस्तरीय, सिपमूलक, प्रविधिमैत्रीमूलक शिक्षा"

२.२ लक्ष्य

समावेशी पहुँचसहित गुणस्तरीय, सिपमूलक र प्रविधिमैत्री शिक्षा प्रणालीको विकासमार्फत स्थानीय आवश्यकता र राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने जनशक्ति उत्पादन गरी समृद्ध नगरपालिका निर्माणमा योगदान पुऱ्याउनु ।

२.३ उद्देश्य

(१) न्यूनतम पूर्वाधार र सुविधासहित प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार गर्ने
(२) अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको सर्वसुलभ पहुँच सुनिश्चित गर्ने
(३) माध्यमिक शिक्षालाई निःशुल्क एवम् पहुँचयोग्य बनाउने
(४) सबै तहको शिक्षाको गुणस्तर एवम् सान्दर्भिकतामा अभिवृद्धि गर्ने
(५) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तथा तालिमको पहुँच बिस्तार गर्ने
(६) निरन्तर शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि अवसर उपलब्ध गराउने
(७) विद्यालय शिक्षामा सुशासन तथा जवाफदेहिताको सुनिश्चितता गर्ने

२.४ रणनीतिहरु

उद्देश्य नं. १ : न्यूनतम पूर्वाधार र सुविधासहित प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार गर्ने

रणनीतिहरू

(क) प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको नक्साङ्कन गरी प्रत्येक विद्यालयमा दुई वर्षे प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको व्यवस्थापन गर्ने
(ख) प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गरी ४ वर्ष उमेरका सबै बालबालिकाहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्ने
(ग) प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा न्यूनतम मापदण्डहरू पूरा गर्न लगाई गुणस्तरीय सिकाइको सुनिश्चितता गर्ने

उद्देश्य नं. २ :अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको सर्वसुलभ पहुँच सुनिश्चित गर्नु,

रणनीतिहरू

(क) आधारभूत शिक्षालाई सबै बालबालिकाका लागि अनिवार्य र निःशुल्क बनाउँदै पहुँचयोग्य र समतामूलक बनाउने

(ख) विद्यालय जानबाट वञ्चित बालबालिकाहरूको पहिचान गर्न तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने र शैक्षिक सत्रको सुरुमा "विद्यार्थी भर्ना घरदैलो अभियान" सञ्चालन गर्ने

(ग) गरिब, विपन्न, दलित र सीमान्तकृत समूहका बालबालिकालाई विद्यालयमा आकर्षित गर्न र टिकाइराख्न दिवा खाजा, छात्रवृत्ति र पोसाक वितरण गर्ने

(घ) अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि उनीहरूको अवस्था अनुसार (शारीरिक, सुनाइ, दृष्टि, अटिजम आदि) ब्रेल, साङ्केतिक चित्र र ह्विलचेयर जस्ता सामग्री र विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने

(ङ) अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत वा विशेष आवश्यकताका बालबालिकाका लागि समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउने

(च) बालबालिकाको शिक्षामा अभिभावकलाई जिम्मेवार बनाउन अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमलाई अभियानकै रूपमा सञ्चालन गर्ने

(छ) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता र वातावरणमैत्री पूर्वाधार सुनिश्चित गर्ने

उद्देश्य नं. ३ :माध्यमिक शिक्षालाई निःशुल्क एवम् पहुँचयोग्य बनाउनु,

रणनीतिहरू

(क) माध्यमिक उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्दि गर्न वडा समितिको परिचालन, छात्रवृत्ति तथा विशेष सहयोग कार्यक्रमहरू विकास गरी सञ्चालन गर्ने

(ख) निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापनका लागि निश्चित मापदण्डको विकास गरी आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्था गर्ने

(ग) विद्यालयमा बालमैत्री शैक्षिक, भौतिक एवम् सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने

(घ) अपाङ्गता भएका र विभिन्न कारणले सिकाइ सम्बन्धी समस्यामा रहेका बालबालिकाहरूलाई समावेशी शिक्षाका माध्यमबाट उपयुक्त शैक्षिक वातावरण सिर्जना गर्ने

उद्देश्य नं. ४ :सबै तहको शिक्षाको गुणस्तर एवम् सान्दर्भिकतामा अभिवृद्धि गर्नु

रणनीतिहरू

क) शिक्षकहरूलाई नवीनतम् शिक्षण पद्धति र प्रविधिमा अभ्यस्त गराउन नियमित र नतिजामुखी तालिम प्रदान गर्ने र उनीहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग जोड्ने

ख) शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन **स्मार्ट बोर्ड, कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला र इन्टरनेट** सुविधाको विस्तार गर्ने

ग) शिक्षाको गुणस्तर कायम गर्न **नतिजमा आधारित अनुगमन तथा वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणाली**को विकास गर्ने

घ) पाठ्यक्रमलाई स्थानीय आवश्यकता, संस्कृति र जीवनोपयोगी सीपसँग मेल खाने गरी अनुकुल बनाउने

ङ) विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने

च) **शिक्षण सिकाइमा** खोजमूलक, प्रयोगात्मक, विद्यार्थीकेन्द्रित र क्रियाकलाप आधारित सिकाइ प्रवर्द्धन गर्ने

छ) शिक्षकलाई नवीनतम शिक्षण विधि, ICT प्रयोग, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षण तालिम प्रदान गर्ने

ज) सिकाइका लागि मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयनको माध्यमबाट सिकाइ उपलब्धि र गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने

झ) विद्यालयमा पुस्तकालय, डिजिटल सामग्री, स्मार्ट बोर्ड, कम्प्युटर ल्याब र प्रयोगशालाको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने

उद्देश्य नं. ५ :प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तथा तालिमको पहुँच बिस्तार गर्नु

रणनीतिहरू

क) प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा परिषदसँगको सहकार्यमा प्राविधिक शिक्षाका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि समन्वय तथा सहकार्य गर्ने

ख) सङ्घीय सरकारको सहयोगमा विषयको सम्भाव्यताको अध्ययन गरी कक्षा ९-१२ को प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारको पठनपाठनको व्यवस्था मिलाउने

ग) सिपमुलक तालिम र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने नगरपालिकाका विभिन्न कार्यक्रम तथा यस कार्यमा संलग्न विभिन्न निकाय तथा संस्थाहरूसँग समन्वय गरी कार्यक्रम सञ्चालन, साझेदारी तथा गुणस्तर कायम गर्ने

घ) मागको वस्तुगत विश्लेषण गरी छोटो अवधिको व्यावसायिक तालिम सम्बन्धी उपयुक्त कार्यक्रमको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने

ङ) प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमहरूमा आर्थिक, सामाजिक एवम् भौगोलिक रूपमा पछाडि परेका नागरिकहरूको पहुँच बढाउन छात्रवृत्तिको व्यवस्था मिलाउने

च) माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूका लागि उद्यमशिलता प्रवर्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सहजीकरण एवम् प्रेरित गर्ने

उद्देश्य नं. ६ :निरन्तर शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि अवसर उपलब्ध गराउनु

रणनीतिहरू

क) अनलाइन प्लेटफर्म, भिडियो क्लास, मोबाइल एप्लिकेशन र रेडियो/टेलिभिजन माध्यमबाट वैकल्पिक सिकाइ पहुँच विस्तार गर्ने

ख) प्रत्येक वडामा इन्टरनेट सुविधा सहित कम्तीमा एक सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना गर्ने

ग) एक वडा एक पुस्तकालय/वाचनालय"को अवधारणाअनुसार सामुदायिक सिकाइ केन्द्रसँग आबद्ध रहने गरी पुस्तकालयहरू स्थापना गर्ने

घ) नगरस्तरमा एक मुख्य पुस्तकालय स्थापना गरी वडाका पुस्तकालयहरूलाई एउटै सञ्जालमा जोड्ने

ङ) परम्परागत र मौलिक ज्ञान, दर्शन र प्राकृतिक विज्ञानलाई सङ्ग्रह र सूचीकरण गरी संरक्षण गर्ने

च) अनौपचारिक शिक्षा र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको भूमिका प्रभावकारी बनाएर टोखा नगरपालिकालाई "पूर्ण साक्षर तथा शिक्षित पालिका" घोषणा गर्ने

उद्देश्य नं. ७ :विद्यालय शिक्षामा सुशासन तथा जवाफदेहिताको सुनिश्चितता गर्नु ।

रणनीतिहरू

(क) शिक्षकहरूको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र परीक्षा परिणामसँग आबद्ध गर्ने

(ख) शिक्षकले कक्षाकोठा र शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा बिताउने समयको अनुगमन गर्ने संयन्त्रको विकास गर्ने

(ग) अपनत्व भावनाको सिर्जना, नेतृत्वको क्षमता विकास, शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा सुधार, पेशागत नैतिकताको प्रवर्धन, लगानी अभिवृद्धि र शैक्षणिक प्रविधिको उच्चतम प्रयोगद्वारा समग्र शिक्षा क्षेत्रको सवलीकरण गर्ने

(घ) विद्यालयको समग्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ र वडा समितिलाई जिम्मेवार बनाउने

(ङ) शैक्षिक गुणस्तर अभिबृद्धि र सुशासनका लागि सबै प्रकारका शिक्षण संस्थाहरूको प्रभावकारी अनुगमन, सुपरिवेक्षण, मूल्याङ्कन तथा नियमन प्रणालीको व्यवस्था गर्ने

(च) शैक्षिक संस्थाहरूमा सुशासन, पारदर्शिता र जवाफदेहिता सुनिश्चित गराउन आवश्यक कानुनी व्यवस्था मिलाइ प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने

२.६ अपेक्षित उपलब्धि

(क) नगरका सबै बालबालिकाहरूले मापदण्डमा आधारित गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको समान अवसर प्राप्त गरेका हुने छन् । परिणामस्वरूप प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा भर्ना हुनेको प्रतिशत १०० पुगेको हुने छ ।

(ख) आधारभूत शिक्षाको खुद भर्नादर १०० प्रतिशत पुगेका हुने छ ।

(ग) निशुल्क माध्यमिक शिक्षामा समतामूलक पहुँच वृद्दि भएको हुनेछ।

(घ) सबै विद्यार्थीहरूले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको सुनिश्चित भई समग्र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर वृद्धि भएको हुने छ।

(ङ) सबै विद्यालयमा न्यूनतम कक्षागत एवम् विषयगत शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था हुने छ।

(च) शिक्षकका लागि नियमित रूपमा क्षमता विकासका अवसर प्राप्त भएको हुने छ।

(छ) शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गको रूपमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई अङ्गिकार गरिएको हुने छ।

(ज) सबै विद्यालयमा बालमैत्री न्यूनतम भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार स्थापना भएको हुने छ।

(झ) सामाजिक परीक्षण, लेखापरीक्षण, आचारसंहिता, नतिजामूलक सूचकको प्रयोग लगायतका प्रावधानहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत विद्यालय तहमा उत्तरदायी पद्धतिको स्थापना भएको हुने छ।

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा					
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर* (%)	160.54	130	110	100
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	NA	-	-	-

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८)					
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	100	100	100	100
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कुल प्रवेश दर (%)	176.71	130	1 15	100
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	100.00	100.00	100.00	100.00
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कुल भर्ना दर* (%)	151.43	130	115	100
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	100	100	100	100
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	90.37	92	96	99
२.७	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	89.5	92	95	97
२.८	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५) मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा बाहिरका बालबालिका* (%)	34.84	24	14	4
२.९	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	1	1	1	1
२.१	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	100	100	100	100

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष	२०८४	२०८७	२०९२
		२०८२			
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कुल भर्ना दर (%)	155.32	130	115	100
२.१२	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	85.36	90	92	95
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	83.2	86	88	90
२.१४	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	0.82	0.88	0.925	1
२.१५	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%) (कक्षा १ देखि ८)	0.01	0	0	0
२.१९	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कुल शिक्षकमध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	65	65	65	65
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)					
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	100	100	100	100
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कुल भर्ना दर* (%)	121	111	105	100
३.३	माध्यमिक तहमा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	0.98	0.99	1	1
३.४	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	80.8	82	85	90

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष	२०८४	२०८७	२०९२
		२०८२			
३.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	38.88	40	45	50
४.जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा					
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	91.1	93	95	98
४.१	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	94	95	96	98
४.२	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	0.91	0.92	0.96	1
५.सुशासन तथा व्यवस्थापन					
५.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	36.56	30	30	30
५.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	32.45	30	30	30
५.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	37.04	30	30	30
५.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	22.22	40	40	40
५.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	26.96	40	40	40

परिच्छेद ३

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ (संशोधनसहित) ले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

टोखा नगरपालिकामा हाल जम्मा ११० वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र सञ्चालनमा रहेका छन्, जसमा सामुदायिकतर्फ १३ र संस्थागत विद्यालयतर्फ ९७ केन्द्र रहेका छन्। यी केन्द्रहरूमा कुल ५८१९ जना बालबालिका अध्ययनरत रहेका छन्, जसमध्ये ३१५२ जना छात्र र २६६७ जना छात्रा रहेका छन्। यस उमेर समूहको अनुमानित कुल जनसंख्या ३१४१ रहेको आधारमा सहजै देखिने भर्नादर १८५.२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ, जसले पहुँच विस्तार भएको संकेत गरे पनि शतप्रतिशत लक्ष्य अझै हासिल हुन बाँकी रहेको देखाउँछ।

समावेशी पहुँचको दृष्टिले दलित बालबालिकाको संख्या ३६८(६.२ प्रतिशत), जनजाति बालबालिकाको संख्या २४२८ (४२ प्रतिशत) र अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या ६१ रहेको छ। यी तथ्याङ्कले समावेशी सहभागिता बढ्दो क्रममा रहेको देखाए पनि जनसंख्या अनुपातअनुसार अझ सुधारको आवश्यकता रहेको देखिन्छ। विशेषगरी अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि सहायक सामग्री, पहुँचयोग्य भौतिक संरचना तथा प्रशिक्षित जनशक्ति व्यवस्था सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

बालविकासका न्यूनतम सक्षमता मापदण्ड पूरा गरेका संस्थागत विद्यालयको संख्या ८० रहेको छ, जुन कुल संस्थागत विद्यालयको ८२ प्रतिशत हो। न्यूनतम सक्षमता अन्तर्गत सुरक्षित कक्षाकोठा, खेलमैत्री सिकाइ सामग्री, प्रशिक्षित सहजकर्ता, बालमैत्री शौचालय र सुरक्षित खानेपानी जस्ता सूचकहरू समावेश गरिएका छन्। हाल यी मापदण्ड पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन भएका केन्द्रहरूको अनुपात सीमित रहेको देखिएकाले गुणस्तर सुधारका लागि थप लगानी र अनुगमन आवश्यक देखिन्छ।

समग्रमा हेर्दा टोखा नगरपालिकामा प्रारम्भिक बालविकासको पहुँच विस्तार सन्तोषजनक देखिए पनि गुणस्तर, समावेशिता र न्यूनतम सक्षमता सुनिश्चिततामा अझ रणनीतिक हस्तक्षेप आवश्यक रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ।

तालिका १

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण

जम्मा बालविकास		जम्मा बालबालिका			दलित बालबालिका			अपाङ्गता भएका बालबालिका		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	९	३९३	३७३	७६६	४८	४०	८८	४	२	६
संस्थागत	१०१	२७६६	२२९७	५०६३	१५७	१२४	२८१	३५	२०	५५
जम्मा	११०	३१५९	२६७०	५८२०	२०५	१६४	३६९	३९	२२	६१

टोखा नगरपालिकाले प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षालाई बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकारको रूपमा लिएको छ। यसले ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्ने आधार तयार गर्दछ। नगरपालिकाले प्रारम्भिक बाल विकासलाई विद्यालय शिक्षासँग पूर्ण रूपमा एकीकृत गरी प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य गर्ने नीति लागू गरेको छ, जसले बालबालिकाको सिकाइको निरन्तरता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्दछ। हाल टोखा नगरपालिकामा बाल विकास केन्द्रहरूमा भौतिक र शैक्षिक पूर्वाधारको कमी देखिएको छ। धेरै केन्द्रहरूमा बालमैत्री वातावरण, खेल सामग्री, श्रव्य-दृश्य सिकाइ सामग्री र पर्याप्त शिक्षण उपकरणको अभाव रहेको छ। यद्यपि, नगरपालिकाले यी केन्द्रहरूको स्तरोन्नति गर्ने योजना बनाएको छ र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने सम्भावनाहरूलाई आफ्नो सबल पक्षको रूपमा लिएको छ।

३.१.३ उद्देश्य

क) बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्न प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु

ख) सबै बालबालिकालाई समावेशी, पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय प्रारम्भिक शिक्षा उपलब्ध गराउनु

ग) बाल विकास केन्द्रहरूलाई बालमैत्री, सुरक्षित र वातावरणमैत्री बनाउनु

३.१.४ रणनीतिहरू

क) सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने

ख) बाल विकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्ग बनाउने

ग) निजी क्षेत्रलाई समेत केन्द्र स्थापना र सञ्चालनमा प्रोत्साहित गर्दै न्यूनतम मापदण्डमा नियमित निगरानी र मूल्याङ्कन गर्ने

घ) अति विपन्न, दलित, सीमान्तकृत र अपाङ्ग बालबालिकालाई पहुँच सुनिश्चित गर्दै निःशुल्क भर्ना अभियान सञ्चालन

ङ) कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने

च) जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने

छ) पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकुलन गर्ने

ज) लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने

झ) कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने

ञ) ऐन र कार्यविधीमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,

ट) कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने

ठ) स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने

ड) पाठ्यक्रम र मापदण्ड तथा ढाँचाहरूलाइ समयानुकुल स्थानीयकरणकालागि समायोजन तथा परिमार्जन गर्ने

ढ) भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।

३.१.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण

क) **अपेक्षित उपलब्धिः** टोखा नगरपालिकामा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ। यस अन्तर्गत लक्षित उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई कम्तीमा एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज, समावेशी र समान पहुँच उपलब्ध हुनेछ। साथै, सबै बालबालिकाले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पूर्ण अनुभव हासिल गरी आवश्यक सक्षमता विकासपछि कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर प्राप्त गर्नेछन्, जसले उनीहरूको सिकाइको आधार सुदृढ भई दीर्घकालीन शैक्षिक सफलतामा सकारात्मक प्रभाव पार्नेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	प्रारम्भिक बालविकासका सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक	जना	१६	१६	१६	१६	१६	८०
२	प्रारम्भिक बालविकासमा न्यूनतम सक्षमता विकास गर्न प्रति विद्यार्थी एकाइ लागतका आधारमा अनुदान	जना	८७६	८७६	८७६	८७६	८७६	४३८०

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधीकरण गर्ने	पटक	९	९	९	९	९	४५
४	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५
५	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	वटा	५	५	५	५	५	२५
६	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५
७	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५
८	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	निरन्तर	१	१	१	१	१	५
९	बालविकस केन्द्रका सहजकर्ताका लागि क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	जना	३५	३५	३५	३५	३५	१७५
१०	कृषि, स्वस्थ्य र महिला तथा बालबालिका शाखासँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५
११	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास र विषयगत शिक्षकबाट विद्यालय अनुगमन	पटक	३	३	३	३	३	१५
१२	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि	वटा	२	२	२	२	२	१०

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
	संघ संस्थाको समन्वयमा आवासीय योजना							
१३	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	जना	१५९	१६०	१६१	१६२	१६३	८०५
१४	बालविकास सिकाइ क्षेत्रका आधारमा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५
१५	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	जना	१५९	१६०	१६१	१६२	१६३	८०५
१६	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
१७	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	वटा	११	११	११	११	११	५५
१८	अभिभावक शिक्षा	पटक	९	९	९	९	९	४५
१९	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	पटक	९	९	९	९	९	४५
२०	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	पटक	९	९	९	९	९	४५
२१	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी	वटा	५	५	५	५	५	२५

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
	सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि							
२२	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५
२३	प्रारम्भिक वालविकास सहजकर्ताहरूको सेवा तथा सुविधामा वृद्धि गर्ने	जना	१६	१७	१८	१९	२०	९०
२४	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको थप कोटाको व्यवस्थापन	जना	२३	२३	२३	२३	२३	११५
२५	५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन गरी केन्द्रहरूको आवश्यकताको पहिचान	पटक	१	१	१	१	१	१
२६	राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड अनुसार प्रत्येक केन्द्रमा पोषण, खेल मैदान, सयन कक्ष, श्रव्य—दृश्य सामग्री र बालमैत्री वातावरण निर्माण	वटा	११	११	११	११	११	११
२७	बाल मनोविज्ञान, शारीरिक र सामाजिक विकासमा दक्ष, तालिम प्राप्त शिक्षक तथा सुसारेहरूको व्यवस्था	जना	१८	१८	१८	१८	१८	९०
२८	नियमित स्वास्थ्य जाँच, पोषण मूल्याङ्कन र आवश्यक स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धता	पटक	९	९	९	९	९	४५
२९	उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शिक्षक र सुसारेहरूलाई मूल्याङ्कनका आधारमा पुरस्कृत	जना	९	९	९	९	९	४५

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

नेपालको नेपालको संविधान ले आधारभूत शिक्षालाई मौलिक हकका रूपमा सुनिश्चित गरेको छ। संविधानको धारा ३१ अनुसार प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क प्राप्त गर्ने अधिकार छ। यसले राज्यलाई सबै बालबालिकाका लागि समान, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउने दायित्व प्रदान गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति ले आधारभूत शिक्षालाई १-८ कक्षासम्म परिभाषित गर्दै समावेशी, जीवनोपयोगी तथा सीपमुखी शिक्षामा जोड दिएको छ। नीति अनुसार सबै बालबालिकाको पहुँच, सहभागिता, निरन्तरता र सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नु राज्यको प्राथमिकता हो। त्यसैगरी अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन ले आधारभूत शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क हुने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। यस ऐनले अभिभावकलाई बालबालिकालाई विद्यालय पठाउने जिम्मेवारी तोकेको छ भने राज्यलाई आवश्यक पूर्वाधार, शिक्षक र स्रोत-साधन उपलब्ध गराउने कानुनी दायित्व दिएको छ। यसरी संविधान, नीति र ऐनले आधारभूत शिक्षालाई अधिकारका रूपमा स्थापित गर्दै कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट मार्गनिर्देशन गरेका छन्।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

टोखा नगरपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा आधारभूत शिक्षा प्रवाहको विश्लेषण गर्दा, हाल विद्यार्थी संख्या ४१४९, शिक्षक दरबन्दी ११२ र शिक्षक—विद्यार्थी अनुपात १:३७ रहेको देखिन्छ। विद्यार्थीमध्ये दलित ४७३, जनजाति २१८२ र अपाङ्गता भएका बालबालिका ४१ रहेका छन्। केही विद्यालयमा पूर्वाधार, जस्तै कक्षा कोठा २१, शौचालय १३, खानेपानी , खेलमैदान ५ र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ४ पर्याप्त छैन। यी चुनौतीहरूले गुणस्तरीय शिक्षा र समावेशी वातावरणको सुनिश्चिततामा प्रभाव पार्न सक्छ। तथ्यानुसार सुधार, स्रोत व्यवस्थापन र शिक्षक तालिमको आवश्यकता देखिन्छ।

संस्थागत विद्यालयहरूमा अध्ययन गर्दा, विद्यार्थी संख्या १९४३६, शिक्षक दरबन्दी...(IEMIS मा प्रविष्ट छैं) र शिक्षक—विद्यार्थी अनुपात ... रहेको छ। दलित ७४९, जनजाति ७८४० र अपाङ्गता भएका बालबालिका ६४ लाई लक्षित गरी भर्ना र सिकाइ अवसर प्रदान गर्ने चुनौतीहरू विद्यमान छन्। विद्यालय पूर्वाधार, जस्तै कक्षा कोठा १४, शौचालय १०, खानेपानी ४, खेलमैदान ८ र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि १० केही संस्थागत विद्यालयमा पर्याप्त छैन। यस्ता कमजोरीहरूको सुधार, शिक्षक उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु र समग्र सिकाइ वातावरण सुदृढ पार्नु आवश्यक छ।

तालिका २

आधारभूत शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण (कक्षा १-८)

जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	९	१९७३	२१७६	४१४९	२३८	२३५	४७३	९	३२	४१

जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
संस्थागत	८३	१११११३	८३२३	१९४३६	४२२	३२७	७४९	४३	२१	६४
जम्मा	९२	१३०८६	१०४९९	२३५८५	६६०	५६२	१३२२	५२	५३	१०५

टोखा नगरपालिकाले आधारभूत शिक्षालाई समतामूलक, पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ। टोखा नगरपालिकामा केही बालबालिका अझै विद्यालय बाहिर रहेका छन्। सामुदायिक विद्यालयहरूमा स्वच्छ खानेपानी, समावेशी शौचालय, पुस्तकालय, खेलमैदान तथा सूचना प्रविधि (इन्टरनेट, कम्प्युटर ल्याब) जस्ता पूर्वाधारको अभाव देखिएको छ। विषयगत शिक्षकको कमी, परम्परागत शिक्षण पद्धति तथा सीमित सिकाइ सामग्रीका कारण शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा चुनौती रहेको छ।

३.२.३ उद्देश्य

क) आधारभूत शिक्षालाई सबै बालबालिकाका लागि **पहुँचयोग्य, समतामूलक, निःशुल्क र अनिवार्य** बनाउनु

ख) सिकाइ उपलब्धि र शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गर्नु

ग) आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु ।

३.२.४ रणनीतिहरू

क) कुनै पनि बालबालिका शिक्षाबाट वञ्चित नहोस् भन्ने उद्देश्यले विशेष भर्ना तथा पुनःभर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने

ख) विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण सङ्कलन गरी शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था मिलाउने

ग) अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था तथा कार्यविधि तर्जुमा गर्ने

घ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाका लागि आवश्यक आर्थिक तथा अन्य स्रोतको सुनिश्चितता गर्ने

ङ) विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने तथा विद्यालयहरूको पुनर्वितरण र समायोजन गरी शैक्षिक पहुँच सन्तुलित बनाउने

च) शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गरी विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्तता सुनिश्चित गर्ने

छ) सामुदायिक विद्यालयहरूको गुणस्तर सुधार गरी तिनलाई प्रतिस्पर्धी, प्रभावकारी र विश्वसनीय बनाउने

ज) शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गरी विद्यार्थीकेन्द्रित, क्रियाकलाप आधारित तथा व्यवहारमुखी पद्धति अवलम्बन गर्ने

झ) कक्षा ३ सम्म आधारभूत कक्षा शिक्षण प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने

ञ) न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने

ट) मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोगमा ल्याउने

ठ) कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली सुदृढ गर्न क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ड) विद्यार्थीलाई आवश्यक शैक्षिक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउने

ढ) अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा सुधार गर्ने

ण) दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहारिक सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा समावेश गर्ने

त) शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही बनाउने

थ) आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

द) शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने

ध) शिक्षामा कार्यरत सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने

न) विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय र व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गरी नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने

ऩ) विद्यालयको कार्यसम्पादन तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको नियमित परीक्षण गरी पारदर्शिता र जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने

प) विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने

फ) विद्यालयलाई बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरणयुक्त बनाउने

ब) सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पूरा गराउने

भ) विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

म) स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजाको प्रबन्धलाई व्यवस्थित गर्ने

य) विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने

र) विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनुकुल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने तथा भाषिक र सामाजिक—सांस्कृतिक विविधताको सम्मान गर्ने

ऱ) विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीजस्ता परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने

ल) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरी शिक्षालाई आधुनिक, सहज र प्रभावकारी बनाउने

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

टोखा नगरपालिकामा आधारभूत शिक्षा सबै बालबालिकाका लागि पहुँचयोग्य, समतामूलक, निःशुल्क र अनिवार्य भएको हुनेछ। यसका साथै सिकाइ उपलब्धिमा वृद्धि भई शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार भएको हुनेछ। आधारभूत विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित भएको सुनिश्चित गरिएको हुनेछ।

नतिजाको दृष्टिले, आधारभूत तहको खुद भर्नादर उच्च स्तरमा पुगेको हुनेछ। सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पूरा गरेका हुनेछन् र आधारभूत तहको सिकाइ उपलब्धि ७२ प्रतिशत पुगेको हुनेछ, जसले विद्यार्थीहरूको समग्र सिकाइ क्षमता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८)	जना	१	१	१	१	१	५
२	आधारभूत तहका स्वीकृत दरवन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान	जना	११२	११२	११२	११२	११२	५६०
३	सिकाइका लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनःआवश्यक सामग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान,कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थीको पोर्टफोलियो समेतका लागि	जना	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
४	शिक्षण सिकाइ सामग्री, डिजिटल सिकाइ सामग्री तथा Book Corner व्वस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा १-५)	जना	१८००	१८००	१८००	१८००	१८००	९०००
५	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ६-८)	जना	४६००	४६००	४६००	४६००	४६००	२३०००

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
६	(कक्षा १-५) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तकका लागि अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	जना	२१००	२१००	२१००	२१००	२१००	१०५००
७	(कक्षा ६-८) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	जना						०
८	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-५	जना						०
९	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-८	जना						०
१०	आधारभूत विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासनल, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान	वटा	९	९	९	९	९	४५
११	विद्यालयमा इन्टरनेट जडान तथा सञ्चालन खर्च	वटा	९	९	९	९	९	४५
१२	लक्षित बालबालिकाको तथ्याङ्क सङ्कलन र अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
१३	दिवा खाजा, पोसाक र शैक्षिक सामग्रीमार्फत प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	जना						०
१४	समुदायको सहभागितामा घरदैलो भर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने	पटक	९	९	९	९	९	४५
१५	नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गर्न वडास्तरीय अनुगमन तथा वडा शिक्षा समिति गठन गर्ने	वटा	११	११	११	११	११	५५
१६	सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर सुधारका लागि सूचक	पटक	११	११	११	११	११	५५

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
	विकास र असल अभ्यास विस्तार गर्ने							
१७	विद्यालयलाई बन्द तथा हस्तक्षेपमुक्त बनाउन कार्यविधि लागू गर्ने	वटा	०	१	०	०	०	१
१८	प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि सूचक विकास गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	१
१९	स्थानीय बाल अधिकार समिति गठन र सक्रिय बनाउने	वटा	९	९	९	९	९	४५
२०	अभिभावक शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५
२१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	१	१	१	१	१	५
२२	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	पटक	१	१	१	१	१	५
२३	भर्ना अभियान कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५
२४	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	वटा	९	९	९	९	९	४५
२५	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५
२६	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	५८	५८	५८	५८	५८	२९०
२७	आधारभूत विद्यालयमा सूचना प्रविधिको विस्तार	वटा	९	९	९	९	९	४५
२८	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	पटक	१	१	१	१	१	५
२९	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग	निरन्तर	०	०	०	०	०	०
३०	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	९	९	९	९	९	४५
३१	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	९	९	९	९	९	९
३२	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	२७	२७	२७	२७	२७	१३५
३३	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	पटक	९	९	९	९	९	४५

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
३४	सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका (कक्षा १-५) लागि कार्यसङ्ग्रयिका/पोर्टफोलियो निर्माण र वितरण	वटा	९	९	९	९	९	४५
३५	विद्यालय उत्सव आयोजना तथा समुदाय - विद्यालय सहकार्य कार्यक्रम (विद्यार्थी भर्ना अभियानको लागि)	पटक	९	९	९	९	९	४५

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकालाइ माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरिय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसवाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता,अध्ययनशिलता,सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।

श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन सँगै कक्षा (९-१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिकधारको सुरुवातगरिएको छ । यो तहको शिक्षा कामको संसाधन प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो । नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ वाट प्रारम्भ भएको छ ।

विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तहदेखिनै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका वारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

टोखा नगरपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा माध्यमिक शिक्षा प्रवाहको विश्लेषण गर्दा, हाल विद्यार्थी संख्या १९३७, शिक्षक दरबन्दी ३९ र शिक्षक—विद्यार्थी अनुपात १:५० रहेको देखिन्छ। विद्यार्थीमध्ये दलित १९७, जनजाति १०१२ र अपाङ्गता भएका बालबालिका ७ रहेका छन्। केही विद्यालयमा पूर्वाधार, जस्तै कक्षा कोठा १५, शौचालय ८, खानेपानी ५, खेलमैदान ५ र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि २ पर्याप्त

छैन। यी चुनौतीहरूले गुणस्तरीय शिक्षा र समावेशी वातावरणको सुनिश्चिततामा प्रभाव पार्न सक्छ। तथ्यानुसार सुधार, स्रोत व्यवस्थापन र शिक्षक तालिमको आवश्यकता देखिन्छ।

दलित ३२८, जनजाति ३७१० र अपाङ्गता भएका बालबालिका २४ लाई लक्षित गरी भर्ना र सिकाइ अवसर प्रदान गर्ने चुनौतीहरू विद्यमान छन्। विद्यालय पूर्वाधार, जस्तै कक्षा कोठा १५, शौचालय ८, खानेपानी ५, खेलमैदान ८ र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि १० केही संस्थागत विद्यालयमा पर्याप्त छैन। यस्ता कमजोरीहरूको सुधार, शिक्षक उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु र समग्र सिकाइ वातावरण सुदृढ पार्नु आवश्यक छ।

तालिका ३

माध्यमिक शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण

जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	९	८९३	१०४४	१९३७	९५	१०२	१९७	२	५	७
संस्थागत	६७	४५६७	३७५२	८३१९	१८०	१४८	३२८	१३	११	२४
जम्मा	७५	५४६०	४७९६	१०२५६	२७५	२५०	५२५	१५	१६	३१

नेपालको संघीय संरचना र शैक्षिक नीतिअनुसार कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षा मानिएको टोखा नगरपालिकाले माध्यमिक शिक्षालाई सक्षम, कर्मठ, नैतिकवान र पौरखी मानव स्रोत उत्पादन गर्ने आधारका रूपमा परिभाषित गरेको छ। नगरपालिकाको साक्षरता दर उच्च भए पनि माध्यमिक तहमा पहुँच र गुणस्तर सुधारको आवश्यकता रहेको छ। विषयगत शिक्षकको अभाव, विज्ञान तथा कम्प्युटर प्रयोगशालाको कमी र इन्टरनेट सुविधा अपर्याप्त रहेको छ भने केही विद्यालय अझै ०+२ मोडेलमा सञ्चालन भइरहेका र पूर्ण माध्यमिक संरचनामा रूपान्तरण गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ।

३.३.३ उद्देश्य

क) माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
ख) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु
ग) विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु

३.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयहरूको नक्साङ्कन तथा संरचनागत सुधार गरी पूर्ण माध्यमिक संरचनामा रूपान्तरण गर्ने

ख) सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा आवश्यकता अनुसार स्थापना गर्ने

ग) निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने

घ) माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने

ङ) विपन्न तथा लक्षित समूहका लागि छात्रवृत्ति र विशेष अनुदानको व्यवस्था गर्ने

च) विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

छ) वैकल्पिक शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ज) सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने

झ) माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने

ञ) शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने

ट) शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ठ) शिक्षण-सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने

ड) हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने

ढ) स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट तथा श्रव्य-दृश्य सामग्रीको प्रयोग विस्तार गर्ने

ण) विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीप्रति उत्थानशील बनाउने

त) विज्ञान विषय अध्ययनका लागि आवश्यक पूर्वाधारसहितको व्यवस्था गर्ने

थ) थप विद्यालयहरूमा विज्ञान संकाय विस्तारका लागि अध्ययन तथा लगानी गर्ने

द) व्यावसायिक, कृषि, सङ्गीत वा आयुर्वेद जस्ता विशिष्टीकृत विद्यालय स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने

ध) छानिएका विद्यालयलाई अङ्ग्रेजी माध्यमबाट नमूना विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने

न) यौन शिक्षा, आत्मरक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

न) सदाचार, अनुशासन र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने

प) सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया तथा प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

फ) सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गर्ने

ब) आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही प्रणाली विकास गर्ने

३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

माध्यमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाका लागि पहुँच सुनिश्चित हुने र शिक्षाको सान्दर्भिकता तथा गुणस्तरमा उल्लेखनीय सुधार आउने अपेक्षा गरिएको छ। यस अन्तर्गत सबै बालबालिकाले निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउनेछन् र खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुनेछ। सबै

माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पुरा गर्नेछन्, जसले गुणस्तरीय शिक्षाको प्रवाह सुनिश्चित गर्नेछ र विद्यार्थीहरूको दक्षता, शारीरिक तथा मानसिक विकासमा योगदान पुऱ्याउनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान माध्यमिक विद्यालय (कक्षा १-१२) (१ जना सहयोगी र १ जना लेखा कर्मचारी)	जना	१६	१६	१६	१६	१६	८०
२	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तर्गतका शिक्षक/कर्मचारी,प्राविधिक धारका प्रशिक्षकसमेत)	जना	२९	२९	२९	२९	२९	१४५
३	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ९-१०)	जना	१०५६	११००	११००	११००	११००	५४५६
४	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ११-१२)	जना	672	672	672	672	672	३३६०
५	(कक्षा ९-१०) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	जना	१०५६	११००	११००	११००	११००	५४५६
६	(कक्षा ११-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	जना	६७२	७००	७००	७००	७००	३४७२
७	माध्यमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासनल, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान	वटा	८	८	८	८	८	४०
८	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१०	वटा	१५०	२००	२००	२००	२००	९५०

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
९	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१२	वटा	५	५	५	५	५	२५
१०	माध्यमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परीक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासनल, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान	वटा	८	८	८	८	८	४०
११	विद्यालय नक्साङ्कन गरी प्रारम्भिक बाल विकासदेखि कक्षा १२ सम्म पूर्ण माध्यमिक ढाँचामा रूपान्तरण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
१२	विपन्न र लक्षित समूहका लागि निःशुल्क शिक्षा र विशेष छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने	जना	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१३	स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट र श्रव्यदृश्य सामग्री प्रयोग विस्तार गर्ने	वटा	20	30	35	४०	४५	१७०
१४	किशोरकिशोरीको यौन शिक्षा, आत्मरक्षा र मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	९	९	९	९	९	४५
१५	सदाचार, अनुशासन, करुणा र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा पुस्तक तयारी	वटा	५००	५००	५००	५००	५००	२५००
१६	सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया र प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	९	९	९	९	९	४५
१७	विद्यालय पुनर्वितरण, समायोजन र नयाँ स्थापना गरेर पहुँच सुधार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
१८	विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण र समावेशी पूर्वाधार सुनिश्चित गर्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५
१९	शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन, पेसागत विकास र अभिप्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	५	५	५	५	५	२५

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
२०	सिकाइ उपलब्धि मापन र आवधिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
२१	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट र महामारीजस्ता अवस्थाप्रति उत्थानशील बनाउने	वटा	९	९	९	९	९	४५
२२	विद्यार्थीलाई पोषण, स्वास्थ्य र मनोसामाजिक सहयोग उपलब्ध गराउने							०
२३	वैकल्पिक र अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने	पटक	५	४	३	२	२	१६
२४	शैक्षिक उपलब्धि न्यून भएका सामुदायिक विद्यालयका लागि अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	९	९	९	९	९	४५
२५	विज्ञान प्रदर्शनी कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
२६	सङ्गित तथा नृत्य प्रतियोगिता	पटक	१	१	१	१	१	५
२७	वादविवाद, हाजिरी जवाफ र वक्तृत्वकला प्रतियोगिता	पटक	३	३	३	३	३	१५
२८	निबन्ध र कविता लेखन प्रतियोगिता	पटक	२	२	२	२	२	१०
२९	एसइइ दिएका विद्यार्थीहरूका लागि व्यावसायिक तथा प्राविधिक सिप सम्बन्धी तालिम	जना	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
३०	विद्यार्थीहरूका लागि Robotics boot camp तथा प्रदर्शनी	वटा	८	८	८	८	८	४०
३१	STEAM Education सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	वटा	८	८	८	८	८	४०
३२	सामुदायिक विद्यालयमा सुरक्षा गार्ड व्यवस्थापन	वटा	९	९	९	९	९	४५

३.४ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाइ

३.४.१ परिचय

औपचारिक पद्धति भन्दा बाहिर फरक समयमा विभिन्न उमेर समुहमा दिइने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो। यो एउटा निरन्तर प्रक्रिया जस्तो पनि हो। औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानवजीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रियाका प्रशोधन गर्न जीवनप्रयन्त अर्थात आजीवन सिकाइ प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो। अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागीहरू आफ्ना जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूको बारेमा छलफल र समाधानका उपायहरू

खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्दैछन। आफ्नो जीवनको इतिहास आफै लेख्छन। तसर्थ सिकाइ जीवन पद्धतिसंग जोडिएको हुनेछ। अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागि आफ्ना लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ। निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि साक्षरोत्तर सिकाइ अवसरका लागि स्तरबृद्धि शिक्षासंग सीप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिका सिद्धान्त, दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासंग अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले समेत योगदान गर्दछ। विभिन्न सिकाइ अवस्थाको आधारमा थप सिकाइ अवसरको निर्माण गरी आजीवन सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्न आवश्यक छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाको माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतिका विकास गर्न, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने निर्धारण गरेको छ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

नगरपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष सम्मका विद्यालयको पहुँच बाहिर रहेको व्यक्तिलाई लक्षित गरी विभिन्न वर्षमा सञ्चालन गरिएको साक्षरता कक्षाहरूबाट नगरपालिकाको १५ देखि ६० वर्ष उमेरका जनसंख्यामा कुल साक्षरता ८३ प्रतिशतभन्दा माथि पुगेको छ । नगरपालिकामा ३ वटा सिकाइ केन्द्रहरू सञ्चालनमा छ । विभिन्न कारणले औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित भएका नागरिकहरूका लागि अनौपचारिक शिक्षा र वैकल्पिक सिकाइको अवसर सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखेको छ। सबै उमेर समूहलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा जोड्दै जीवन पर्यन्त सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्य लिएको छ। औपचारिक शिक्षाबाट बाहिर रहेका नागरिकहरूलाई समेट्ने संस्थागत संरचना सुदृढ गर्न आवश्यक देखिएको छ। केही सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालय सञ्चालनमा रहे पनि सबै वडामा प्रभावकारी पहुँच विस्तार गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ। मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा, विहार र वेद विद्याश्रमजस्ता वैकल्पिक संस्थाहरूको समन्वय र स्रोत सुदृढीकरण आवश्यक रहेकोप्रौढ साक्षरता, खुला तथा दूर शिक्षामा सहभागिता बढाउन थप सहजीकरण आवश्यक रहेको छ।

३.४.३ उद्देश्य

क) अनौपचारिक शिक्षा एवम् आजीवन सिकाइको माध्मबाट जीवनोपयोगी, सीपमूलक र निरन्तर सिकाइका कार्यक्रम विस्तार गर्नु,

ख) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सबलीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,

ग) औपचारिक, अनौपचारिक तथा अरितिक माध्यमबाट प्राप्त ज्ञान, सिपको अभिलेखीकरण गरी परीक्षण तथा प्रमाणीकरण गर्नु ।

३.४.४ रणनीतिहरू

क) घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर तथा निरक्षर जनसंख्याको पहिचान र अभिलेखीकरण गर्ने

ख) औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित सबै उमेर समूहलाई लक्षित गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ग) प्रत्येक वडामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना, समायोजन तथा सुदृढीकरण गर्ने

घ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई बहुउद्देश्यीय केन्द्रका रूपमा विकास गर्दै विद्युतीय पुस्तकालय, सूचना केन्द्र तथा अन्य सेवा विस्तार गर्ने

ङ) "एक वडा एक पुस्तकालय" अवधारणा कार्यान्वयन गरी नगरस्तरीय पुस्तकालय सञ्जाल निर्माण गर्ने

च) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरी डिजिटल सिकाइ पहुँच बढाउने

छ) प्रौढ साक्षरता, साक्षरोत्तर तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम समुदायको सहकार्यमा सञ्चालन गर्ने

ज) संघीय, प्रदेश सरकार तथा अन्य संघसंस्थासँग सहकार्य र साझेदारीमा कार्यक्रम विस्तार गर्ने

झ) नवसाक्षर महिला तथा पुरुषलाई आयआर्जन र सीपमूलक कार्यक्रमसँग जोडेर आत्मनिर्भर बनाउने

ञ) नागरिकहरूको आवश्यकता अनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुल र भाषिक विविधताअनुसार सामग्री विकास तथा प्रयोग गर्ने

ट) खुला, वैकल्पिक, परम्परागत विद्यालय तथा मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा, विहार र वेद विद्याश्रमसँग समन्वय र सुदृढीकरण गर्ने

ठ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, अभिलेखीकरण र प्रवर्द्धन गर्ने

ड) सरोकारवालाको समन्वयमा साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षा सञ्चालन गर्ने

ढ) समुदायमा रहेका परम्परागत ज्ञान तथा सीपहरुको अभिलेखीकरण गरी परीक्षण तथा प्रमाणीकरण गर्ने

ण) अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र अभिलेखीकरण प्रणाली सुदृढ गर्ने

त) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत आयआर्जन तथा सीपमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

थ) नगरपालिकालाई पूर्ण साक्षर तथा शिक्षित पालिका घोषणा गर्ने लक्ष्यसहित चरणबद्ध कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्ने

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धिः सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यान्त सिकाइको अवसर प्राप्त भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय (कक्षा ९-१०)	वटा	३	३	३	३	३	१५
२	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन अनुदान	वटा	३	७	९	११	११	४१
३	पुराना सामुदायिक पुस्तकाल (जालुपा, न्हुज, आदर्श र धापासी) लाई व्यवस्थापनका लागि अनुदान	वटा	४	४	४	४	४	२०
४	युवाका लागि कानूनी साक्षरता कार्यक्रम	पटक	११	११	११	११	११	५५
५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालयको लागि विभिन्न विधाका पुस्तक खरिद तथा वितरण	वटा	४	५	५	५	५	२४
६	अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५
७	घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षरता तथा अनौपचारिक शिक्षाको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
८	अनौपचारिक शिक्षाको एकीकृत तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
९	प्रत्येक वडामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना र सुदृढीकरण गर्ने	वटा	११	११	११	११	११	५५
१०	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई व्यवस्थापन अनुदान र क्षमता अभिवृद्धि प्रदान गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
११	सिकाइ केन्द्रहरूमा इन्टरनेट र सूचना प्रविधि सुविधा उपलब्ध गराउने	वटा	३	४	५	५	५	२२
१२	"एक वडा एक पुस्तकालय" स्थापना गरी पुस्तकालय सञ्जाल विकास गर्ने	वटा	१	१	१	१	१	५
१३	वैकल्पिक शैक्षिक संस्थाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र सुदृढीकरण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१४	वडा र टोलमा प्रौढ साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्ने	पटक	११	११	११	११	११	५५
१५	सहभागीहरूको व्यक्तिगत सूचना प्रणाली विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
१६	आवश्यकताअनुसार जीवनोपयोगी र सीपमूलक पाठ्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वटा	१	१	१	१	१	५
१७	तह १ र २ को सिकाइको प्रमाणीकरण गर्ने	जना	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
१८	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सीप विकास र आयआर्जन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	३	४	५	५	५	२२
१९	परम्परागत ज्ञानको संरक्षण र अभिलेखीकरण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५

परिच्छेद ४
अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

नेपालमा विद्यमान संविधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, शिक्षा ऐन तथा सम्बन्धित नियम—निर्देशनले पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने प्रमुख माध्यमका रूपमा लिएको छ। यी कानुनी प्रावधानअनुसार पाठ्यक्रमले विद्यार्थीको सैद्धान्तिक ज्ञानसँगै व्यवहारिक, जीवनोपयोगी सीप विकास गर्न लक्षित छ भने मूल्याङ्कन प्रणालीले सिकाइ उपलब्धि, दक्षता र सिकाइ प्रक्रियामा प्रगतिको मापन गर्दै विद्यार्थीको पूर्ण मूल्याङ्कन गर्न सुनिश्चित गर्दछ। यसले शिक्षक र विद्यालयलाई पनि जिम्मेवार बनाउँदै शिक्षा प्रणालीमा पारदर्शिता, समावेशिता र गुणस्तरीय सुधारको वातावरण सिर्जना गर्ने कार्य गर्दछ।

नेपालमा वि.सं. २०२८ को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा आवश्यक जगहरूसहित पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो भने पाठ्यक्रम विकासका लागि संस्थागत प्रबन्धका रूपमा शिक्षा मन्त्रालयअन्तगत पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो । पाठ्यकम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरतासँगै विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य केन्द्रद्वारा भइरहेको सन्दर्भमा विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा वि.सं. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरू गरियो । यसै क्रममा वि.सं.२०७६ सालमा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई सो विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरू गरिएको र वि.सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरू अर्थात् कक्षा १ देखि १२ सम्म यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको छ ।राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले आधारभूत तह (कक्षा १ देखि ८ सम्म) मा स्थानीय पाठ्यक्रमको व्यवस्था गरेको छ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

टोखा नगरपालिकामा हाल पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने माध्यमका रूपमा विकास गर्ने प्रयास भइरहेको छ। विद्यालयहरूमा स्थानीय आवश्यकता, भाषा, कला, संस्कृति, र सिप समेटिएको स्थानीय पाठ्यक्रम हाल पूर्ण रूपमा लागू नभएको अवस्थालाई नगरपालिकाले कमजोरीका रूपमा स्वीकार गरेको छ। यसलाई सुधार्न नगरपालिका स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरी लागू गर्ने लक्ष्य राखेको छ, जसले विद्यार्थीको जीवनोपयोगी सीप, नैतिक शिक्षा, अनुशासन र समाजसेवा जस्ता विशेष पाठ्यक्रमसँग जोडिनेछ।

मूल्याङ्कन र परीक्षा प्रणालीमा परम्परागत, केवल सैद्धान्तिक मूल्याङ्कनमा निर्भर अभ्यासलाई सुधार गर्दै वैज्ञानिक, व्यवस्थित र नतिजामुखी बनाउने प्रयास भइरहेको छ। आधारभूत र माध्यमिक तहका प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि मापन गर्ने सूचकहरू विकास गर्ने रणनीति लिइएको छ। शिक्षकको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र परीक्षाको परिणामसँग जोड्ने, अपाङ्गता भएका

बालबालिकाका लागि विशेष मूल्याङ्कन गर्ने, तथा प्रयोगात्मक अभ्यास र इन्टर्नसिपसमेत मूल्याङ्कनमा समावेश गर्ने व्यवस्था विकास भइरहेको छ।

नगरपालिकाले मूल्याङ्कन र अनुगमनलाई चुस्त बनाउन स्थानीय संयन्त्र निर्माण गर्ने र भविष्यमा माध्यमिक तहसम्मको परीक्षा स्थानीय तहबाट सञ्चालन गर्न पूर्वाधार र जनशक्ति तयार गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यसरी, टोखा नगरपालिकाले पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई स्थानीय परिवेश अनुकुल, समावेशी, गुणस्तरीय र नतिजामुखी बनाउन अग्रसर रहेको देखिन्छ।

४.१.३ उद्देश्य

क) विद्यालय तहको पठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु
ख) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु
ग) पाठ्यक्रमले तोके बमोजिम विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नु

४.१.४ रणनीतिहरू

क) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,
ख) विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरण गर्ने,
ग) पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
घ) विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
ङ) शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिकातथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने,
च) शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गर्ने,
छ) सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,
ज) विद्यालयमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गर्ने,
झ) सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने,
ञ) शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने,
ट) स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने,
ठ) विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने,
ड) स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास एवमं कार्यान्यन गर्ने,
ढ) स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने।

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः

पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मकसोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	कक्षा १-३ मा पढाइ तथा गणित क्षेत्रका थप सिकाइ सामग्री खरिद तथा वितरण	वटा	९	९	९	९	९	४५
२	राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डबाट विकास गरिएको कक्षा ८ को परीक्षा सञ्चालनसम्बन्धी मार्गदर्शन समेतका आधारमा परीक्षा सञ्चालन तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५
३	एकीकृत पाठ्यक्रमसम्बन्धी कस्टमाइज्ड तालिम (अनलाइन समेत)	पटक	२	३	४	५	६	२०
४	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक प्रोबोधीकरण (सबै तहका सबै विषय)	पटक	९	९	९	९	९	४५
५	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास र छपाइ	थान	२९०००	२९०००	२९०००	२९०००	२९०००	१४५०००
६	मातृभाषा (तामाङ र नेपाल भाषा) को पाठ्यक्रम, पाठ्यकपुस्तक विकास तथा शिक्षणमा सहजीकरण	थान	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००
७	शैक्षिक पाठ्यक्रम, पठन सामग्री तथा निर्देशिका विकास तथा छपाइ	थान	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००
८	उत्कृष्ठ नतिजा ल्याउने विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम (कक्षा ८, १० र १२)	जना	२७	२७	२७	२७	२७	१३५
९	Talent-Based Learning class -TBLC / पाठ्यपुस्तकविहीन कक्षा (क्षमता, सिप तथा कलामैत्री) सञ्चालन	पटक	९	९	९	९	९	४५

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१०	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण मूल्याङ्कन कार्यक्रम	निरन्तर	०	०	०	०	०	०
११	विद्यालय तहका परीक्षा (सबै कक्षाका त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक) सञ्चालन गर्न खर्च व्यवस्थापन	वटा	९	९	९	९	९	४५
१२	एसइइ दिएका विद्यार्थीहरूका लागि फास्टफुड कुकिङ जस्ता प्राविधिक सीप कार्यक्रम सञ्चालन सीप परीक्षण सहित	जना	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
१३	सामुदायिक विद्यालयका सिकाइ क्षमता कमजोर भएका विद्यार्थीहरूका अभिभावकहरूका लागि परामर्श तथा अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	९	९	९	९	९	४५
१४	शिक्षक पेसागत सहयोग	पटक	५	५	५	५	५	२५
१५	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	पटक	९	९	९	९	९	४५
१६	आवधिक मूल्यांकन	पटक	१	१	१	१	१	५
१७	डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग	पटक	९	९	९	९	९	४५
१८	सूचना प्रविधिको प्रयोग	पटक	९	९	९	९	९	४५
१९	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	५	५	५	५	५	२५
२०	माध्यम भाषाको रुपमा मातृभाषाको प्रयोग	वटा	९	९	९	९	९	४५
२१	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	निरन्तर	९	९	९	९	९	४५
२२	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तैः विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाहखरी चार्ट, वर्ण तथा झ्याले पत्ती, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५
२३	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	जना						०

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
२४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	वटा	५	५	५	५	५	२५
२५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	जना	५०	५०	१००	१००	१००	४००
२६	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको अभिमुखीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५
२७	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण	वटा	१	१	१	१	१	५
२८	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन	वटा	९	९	९	९	९	४५
२९	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन	पटक	१	१	१	१	१	५
३०	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तयार तथा गुणस्तर सुधार	पटक	१	१	१	१	१	५
३१	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना कार्यान्वयन	पटक	३	३	३	३	३	१५

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासको भूमिका निर्णायक हुन्छ। गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, प्रेरित, समर्पित र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुनु आवश्यक छ। शिक्षकको विषयगत ज्ञान, शिक्षण सिकाइमा दक्षता र नमुना व्यवहारले विद्यार्थीको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। यसका लागि शिक्षकको पेसागत विकास सुनिश्चित गर्दै विद्यालयमा प्रभावकारी शिक्षक व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ। प्राथमिक तहमा शिक्षक—विद्यार्थी अनुपात विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा, र माध्यमिक तहमा विषयगत मापदण्डअनुसार कायम गरिएको छ। शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि, तालिम, कार्यशाला, अवलोकन भ्रमण, मेन्टरिङ तथा प्रविधिको प्रयोगमार्फत शिक्षक पेसालाई रोजाइको पेशा बनाउने प्रयास नगरपालिकाले गर्दै आएको छ। यसरी शिक्षक व्यवस्थापन र विकासले शिक्षाको गुणस्तर वृद्धि गर्न, शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने र कक्षाकोठामा विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण—सिकाइ प्रवाह सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखिएको छ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

टोखा नगरपालिकाभित्रका अधिकांश विद्यालयहरूमा विषयगत शिक्षकहरूको दरबन्दी पर्याप्त नभएको देखिन्छ। विद्यार्थी संख्यासँग अनुपात मिलाएर शिक्षक दरबन्दीको पुनर्वितरण र व्यवस्थापन गर्न अहिले टड्कारो आवश्यकता छ। त्यस्तै, हाल कार्यरत शिक्षक तथा शिक्षिकाहरूका लागि नवीनतम् शिक्षण पद्धति, सूचना प्रविधि र बाल मनोविज्ञानसँग सम्बन्धित नियमित र गुणात्मक तालिमको अभाव रहेको छ। शिक्षकहरूको निरन्तर पेशागत विकासलाई अझ नतिजामुखी र नियमित बनाउन आवश्यक छ। साथै, शिक्षा क्षेत्रमा हुने राजनीतिक हस्तक्षेप र नियुक्ति विवादले शैक्षिक गुणस्तरमा ह्रास ल्याइरहेको र शिक्षक व्यवस्थापनलाई जटिल बनाएको देखिन्छ। शिक्षकहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग वैज्ञानिक रूपमा जोड्ने संयन्त्रको कमी भएको छ, जसले शिक्षकलाई थप जिम्मेवार, उत्तरदायी र नतिजामुखी बन्ने आवश्यकता देखाउँछ। नगरपालिकामा दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकहरूको आपूर्ति पर्याप्त छैन भने प्रधानाध्यापकहरूको छनोट प्रक्रियामा पनि योग्यता र क्षमतामाथि आधारित सुधार आवश्यक छ। यी चुनौतीहरूको समाधानका लागि नगरपालिका शिक्षक दरबन्दी मिलान, कार्यसम्पादनमा आधारित पुरस्कार तथा प्रोत्साहन, र नियमित पुनर्ताजगी तालिमको माध्यमबाट दीर्घकालीन रणनीतिहरू लागू गर्दै आएको छ।

४.२.३ उद्देश्य

क) विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु,
ख) विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,
ग) शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु,

४.२.४ रणनीतिहरू

क) विद्यार्थी संख्यासँग अनुपात मिलाएर तहगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान र आवश्यक अनुसार पुनर्वितरण गर्ने
ख) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने
ग) दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकको आपूर्ति सुनिश्चित गर्ने र नियुक्ति प्रक्रिया पारदर्शी बनाउने
घ) शिक्षकहरूको नियमित पेशागत विकासका लागि तालिम, कार्यशाला, सेमिनार, अवलोकन भ्रमण र मेन्टरिङको व्यवस्था गर्ने
ङ) शिक्षकलाई ICT उपकरण, स्मार्ट बोर्ड र डिजिटल शिक्षण विधि प्रयोगमा प्रशिक्षित गर्ने
च) शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक र अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग उपलब्ध गराउने
छ) शिक्षकहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र मूल्याङ्कनसँग जोडेर वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने
ज) उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शिक्षकलाई पुरस्कार र प्रोत्साहन कार्यक्रममार्फत प्रेरित गर्ने
झ) शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने

ञ) प्रधानाध्यापकलाई नेतृत्व, विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा तथा संसाधन व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्ने

ट) शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको पेशागत विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धति विकास गर्ने

ठ) नियुक्ति र पदस्थापन प्रक्रियामा राजनीतिक हस्तक्षेप न्यूनिकरण गरी योग्यता र अनुभव आधारित निर्णय सुनिश्चित गर्ने

ड) कार्ययोजना, शैक्षिक योग्यता र अनुभवको आधारमा प्रधानाध्यापकको छनौट गर्ने

ढ) नव प्रवेशी शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरणमार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउने

ण) शिक्षकले कक्षा काठामा विताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापक जिम्मेवार हुने

त) शिक्षक व्यवस्थापन र विकासको प्रभावकारितालाई समय-समयमा अनुगमन गरी सुधारात्मक कदम चाल्ने

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धिः** विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन हुनेछ, विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ र शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	माध्यमिक तह कक्षा (९-१०) मा अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	जना	२७	३०	३२	३५	४०	१६४
२	आधारभूत तह कक्षा (६-८) मा अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	जना	१०	११	१२	१३	१४	६०
३	विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा शिक्षकको निरन्तर पेशागत सहयोगका लागि मेन्टरिङ पद्धतिको कार्यान्वयन	पटक	१	२	२	२	२	९
४	स्थानीय तहमा शिक्षक बैङ्क स्थापना र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५
५	शिक्षक तालिम (नयाँ प्रवेशी, पुनर्ताजगी, शैक्षिक केन्द्रित, शैक्षिक सामग्री निर्माण, ICT र मूल्याङ्कन)	पटक	९	९	९	९	९	४५
६	विद्यालय किशोरी पोषण, मनोपरामर्श तथा प्रजनन् शिक्षा सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम	पटक	९	९	९	९	९	४५

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
७	शिक्षक बैंक स्थापना तथा व्यवस्थापन (करार/अस्थायी/अन्य)	पटक	१	१	१	१	१	५
८	शिक्षक दरबन्दीको पुनर्वितरण र विषयगत आवश्यकताअनुसार समायोजन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
९	शिक्षकको पेशागत क्षमता विकासका लागि कार्यशाला, तालिम, अवलोकन भ्रमण, क्लस्टर बैठक र अनलाइन फोरम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
१०	अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग र मेन्टरिङ्ग प्रदान गर्ने	पटक	९	९	९	९	९	४५
११	शिक्षकको कार्यसम्पादन र विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिसँग जोडेर नतिजामुखी मूल्याङ्कन लागू गर्ने	पटक	९	९	९	९	९	४५
१२	प्रधानाध्यापकलाई विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा र स्रोत व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
१३	शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको निरन्तर मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
१४	शिक्षकको प्रेरणा, व्यावसायिक प्रतिबद्धता र जवाफदेहिता बढाउने कार्यक्रम लागू गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
१५	कक्षा १-३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण—सिकाइ तालिमको व्यवस्था गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
१६	एकीकृत पाठ्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि पठन तत्त्व तथा ढाँचासम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
१७	शैक्षिक सामग्री निर्माण तालिम/कार्यशालाको व्यवस्था गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
१८	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यान्वयन गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१९	सामुदायिक विद्यालयका प्र.अ. भत्ता व्यवस्थापन	जना	९	९	९	९	९	४५
२०	शिक्षक बैंक तयारी	पटक	१	१	१	१	१	५
२१	मोबाइल शिक्षक व्यवस्थापन	जना	१०	१०	१०	१०	१०	५०

४.३ समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

शिक्षा क्षेत्रमा समता र समावेशीकरण विशेष रूपमा महत्वपूर्ण छन्। समावेशी शिक्षा प्रणालीले सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गर्दछ। विद्यालयले विद्यार्थीहरूको विविध आवश्यकता अनुसार पाठ्यक्रम, शिक्षण विधि, मूल्याङ्कन र भौतिक वातावरण अनुकुल बनाउँछ। यसले विशेष आवश्यकता भएका, अपाङ्गता भएका, भाषिक वा सांस्कृतिक रूपमा फरक पृष्ठभूमिका तथा वञ्चित समुदायका बालबालिकालाई शिक्षा प्रणालीमा समावेश गर्न मद्दत गर्दछ।

समता र समावेशीकरणको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सामाजिक न्याय, समान अवसर, मानव अधिकारको संरक्षण र दिगो विकासलाई प्रवर्द्धन गर्दछ। यसले समाजमा रहेका विभेद र असमानता कम गर्दै सबै नागरिकलाई समान रूपमा सम्मानजनक र सक्रिय जीवन जीउने अवसर प्रदान गर्दछ। त्यसैले, समता र समावेशीकरणलाई नीति, योजना र कार्यक्रमहरूको मुख्य आधारका रूपमा ग्रहण गर्नु आवश्यक हुन्छ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

टोखा नगरपालिकाले शिक्षा तथा सामाजिक सेवामा समता र समावेशीकरणलाई प्राथमिकता दिँदै विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। नगरपालिकामा हाल ९ वटा सामुदायिक विद्यालय र १०१ वटा संस्थागत विद्यालय रहेका छन्, जसमा करिब ३९६५६ जना विद्यार्थी अध्ययनरत छन्। तीमध्ये छात्राको संख्या करिब ४५ प्रतिशत रहेको छ भने दलित, जनजाति तथा अन्य वञ्चित समुदायका विद्यार्थीहरूको संख्या करिब ४८ प्रतिशत रहेको अनुमान छ।

नगरपालिकाले आर्थिक रूपमा कमजोर तथा वञ्चित समुदायका विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ। हालसम्म करिब ५५६६ जना विद्यार्थीले छात्रवृत्ति सुविधा प्राप्त गरेका छन्। त्यसैगरी अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको संख्या करिब १९७ जना रहेको छ र उनीहरूका लागि समावेशी शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास भइरहेको छ।

यद्यपि, केही विद्यालयहरूमा शिक्षक दरबन्दी, स्रोतसाधन तथा पूर्वाधारको असमानता देखिन्छ। विशेष गरी दुर्गम बस्तीका बालबालिकाको नियमित उपस्थिति, सिकाइ उपलब्धि तथा डिजिटल स्रोतमा पहुँच अझै चुनौतीपूर्ण रहेको छ। समग्रमा हेर्दा, टोखा नगरपालिकाले समता र समावेशीकरणलाई संस्थागत गर्न प्रयास गरे पनि सबै समुदाय र समूहसम्म सेवाको समान पहुँच सुनिश्चित गर्न थप तथ्यमा आधारित योजना, लक्षित कार्यक्रम तथा प्रभावकारी अनुगमन आवश्यक देखिन्छ।

४.३.३ उद्देश्य

क) शिक्षा तथा सामाजिक सेवामा सबै बालबालिका र समुदायको समान पहुँच सुनिश्चित गर्दै विशेषगरी वञ्चित, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सहभागिता वृद्धि गर्नु

ख) जात, लिङ्ग, भाषा, आर्थिक अवस्था, अपाङ्गता तथा भौगोलिक अवस्थाका कारण हुने विभेदलाई न्यूनीकरण गर्दै समावेशी, सुरक्षित र समान अवसरयुक्त वातावरण निर्माण गर्नु ।

४.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयमा हुने सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्न शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावक लगायत सबै सरोकारवालाहरूलाई नियमित अभिमुखीकरण तथा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ख) विद्यालयका सबै शैक्षिक तथा अतिरिक्त गतिविधिहरूमा बालबालिकाको समावेशी तथा समान सहभागिता सुनिश्चित गर्ने

ग) विद्यालयमा विशेषगरी छात्राहरूलाई हुने विभेद कम गर्न र गुनासो सुन्नका लागि 'जेन्डर फोकल पर्सन÷ वा गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था गर्ने

घ) प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राखी विद्यार्थी तथा सरोकारवालाहरूका गुनासो सङ्कलन र समाधानको व्यवस्था गर्ने

ङ) सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरू (शौचालय, र्याम्प, सुरक्षित कक्षा कोठा आदि) निर्माण तथा सुधार गर्ने

च) घरधुरी सर्वेक्षणमार्फत बालबालिकासम्बन्धी आवश्यक विवरण सङ्कलन गरी तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने र सोही आधारमा योजना तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

छ) साधारण विद्यालयमा भर्ना भएर अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाका लागि स्रोत कक्षा वा आवश्यक सहयोगी सेवा उपलब्ध गराउने

ज) समावेशी र समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न लक्षित विद्यार्थीहरूका लागि आवश्यक छात्रवृत्ति तथा अन्य सहयोग कार्यक्रम उपलब्ध गराउने

झ) विशेषगरी किशोरीहरूलाई हुने विभेद, हिंसा तथा हेपाइ न्यूनीकरण गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रम, अनुगमन, निरीक्षण तथा आवश्यक अनुसन्धान सञ्चालन गर्ने र विभेद गर्ने व्यक्तिलाई कानुनी दायरामा ल्याउने ।

४.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः समाजमा पछाडि परेका र आर्थिक तथा सामाजिक रुपले कमजोर अपाङ्गता भएका र सहारा विहीन बालबालिकाहरूको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जाल गठन तथा परिचालन	वटा	९	९	९	९	९	४५
२	नगर छात्रवृत्ति कोष स्थापना (जेहन्दार, असहाय, विपन्न र समस्याग्रस्त विद्यार्थीहरूका लागि) तथा संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५
३	समता र समावेशीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
४	विद्यालयमा जेन्डर फोकल पर्सन तोक्ने	जना	९	९	९	९	९	४५
५	प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राख्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५
६	गुनासो व्यवस्थापन तथा समाधान प्रणाली सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
७	विद्यालयमा लैङ्गिकमैत्री शौचालय निर्माण गर्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५
८	अपाङ्गमैत्री संरचना (र्याम्प, रेलिङ आदि) निर्माण गर्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५
९	घरधुरी सर्वेक्षणमार्फत बालबालिकाको विवरण सङ्कलन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
१०	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको पहिचान गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
११	वञ्चित तथा सीमान्तकृत समूहका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने	जना						०
१२	किशोरीहरूका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
१३	विद्यालयमा विभेद तथा हिंसा न्यूनीकरण अभियान सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
१४	विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावकसँग अन्तरक्रिया गर्ने	पटक	९	९	९	९	९	४५

४.४ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम विद्यालय उमेरका बालबालिकाको समग्र विकास, नियमित उपस्थिती र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सञ्चालन गरिने महत्वपूर्ण कार्यक्रम हो। यस कार्यक्रमअन्तर्गत विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकालाई पोषणयुक्त दिवाखाजा उपलब्ध गराउने, स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्ने, व्यक्तिगत तथा वातावरणीय सरसफाइका व्यवहारहरू प्रवर्द्धन गर्ने तथा विद्यालयमा सुरक्षित र स्वच्छ वातावरण निर्माण गर्ने कार्यहरू गरिन्छन्। यसले बालबालिकाको स्वास्थ्य अवस्था सुधार गर्न, कुपोषण न्यूनीकरण गर्न तथा विद्यालयमा नियमित उपस्थिति र सक्रिय सहभागिता बढाउन महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँछ। साथै, विद्यालय, अभिभावक र समुदायको सहकार्यमा स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइसम्बन्धी सकारात्मक व्यवहार विकास गर्न पनि यस कार्यक्रमले सहयोग गर्दछ।

४.४.२ बर्तमान अवस्था

टोखा नगरपालिकाले बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र समग्र विकास सुनिश्चित गर्न विद्यालय स्तरमा विविध कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। सामुदायिक विद्यालयहरूमा बालविकासदेखि कक्षा ५ सम्मको दिवाखाजा नेपाल सरकारको व्यवस्थापनमा रहेको छ भने कक्षा ६ देखि १२ सम्मको दिवाखाजा नगरपालिकाको जिम्मेवारीमा प्रभावकारी रूपमा संचालन हुँदै आएको छ। यस कार्यक्रमबाट विशेषगरी आर्थिक अवस्था कमजोर परिवारका विद्यार्थीहरू लाभान्वित भएका छन्।

नगरपालिकाका सबै माध्यमिक तथा केही आधारभूत विद्यालयमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण भइसकेको छ र बाँकी विद्यालयमा निर्माण प्रक्रिया जारी छ। कक्षा ६—१२ सम्म अध्ययनरत छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। साथै, सबै विद्यालयमा प्राथमिक उपचार सामाग्रीको बाकस राखिएको छ र बालिकाहरूका लागि आइरन चक्की वितरण गरी पोषण सुधारमा सहयोग पुऱ्याइएको छ।

यी कार्यक्रमहरूले बालबालिकाको स्वास्थ्य सुधार, कुपोषण न्यूनीकरण, नियमित उपस्थिती र सिकाइ उपलब्धिमा सकारात्मक प्रभाव पुऱ्याउँदै समता र समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्।

४.४.३ उद्देश्यहरु

क) बालबालिकाहरुलाई स्वस्थ एवं पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु,
ख) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर बृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धीमा सुधार गर्नु ।

४.४.४ रणनीतिहरू

क) सबै सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा अभिभावक, स्थानीय तह र विभिन्न संघसंस्थाको सहभागितामा बालविकासदेखि कक्षा १२ सम्म पोषिलो र ताजा दिवाखाजा उपलब्ध गराउने।

ख) विद्यालय भान्सा, भण्डार, भान्सामा प्रयोग हुने भाँडावर्तन र सामाग्री सुधार्ने, समूहमा हात धुने सुविधा विस्तार गर्ने।

ग) पर्याप्त पानी, साबुन, सफाइ सामाग्री, अलग—अलग शौचालय र युरिनल, किशोरीका लागि चेन्ज रुम, कक्षा र परिसर सरसफाइ सुनिश्चित गर्ने।

घ) प्राथमिक उपचार किट वितरण, बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा सूक्ष्मपोषक तत्व वितरण नियमित गर्ने।

ङ) किशोरीहरूको महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि सेनिटरी प्याड वितरण प्रभावकारी बनाउने।

च) विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य, स्वच्छता र महिनावारी व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

छ) अपाङ्गता भएका, वञ्चित र आर्थिक रूपमा कमजोर विद्यार्थीहरूलाई लक्षित गरी कार्यक्रम पहुँच सुनिश्चित गर्ने।

ज) शिक्षक र कर्मचारीलाई तालिम दिई क्षमता विकास गर्ने।

झ) अभिभावक र समुदायलाई अनुगमन, सुधार र मूल्याङ्कनमा सक्रिय सहभागी बनाउने।

ञ) स्वास्थ्य, पोषण, सरसफाइ र किशोरी स्वच्छता कार्यक्रमलाई स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रसँग समन्वय गरी संयुक्त कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने।

ट) कार्यक्रमको अनुगमन, मूल्याङ्कन र पुनरावलोकन गर्दै प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धिः विद्यालयमा अध्ययन गर्न सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाइ वातावरणमा समतामूलक पहुँच तथा सहभागिता भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	दिवा खाजा कार्यक्रम (बालविकासदेखि कक्षा १० सम्म)	जना	६२५१	६३००	६४००	६५००	६६००	३२०५१
२	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निःशुल्क सेनिटरी प्याड व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान	जना						

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
३	सङ्घबाट सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयका बालविकास कक्षादेखि कक्षा ५ सम्मका बालबालिकाहरूको दिवा खाजामा रु ५ थप गरी सञ्चालन गर्ने	जना						
४	सामुदायिक विद्यालयका कक्षा ६-१० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि मेयर दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन	जना						
५	विद्यालय पोषण र दिवाखाजा सम्बन्धी कार्यविधि तयार गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने	निरन्तर	१	१	१	१	१	५
६	बालविकासदेखि कक्षा १२ सम्म पोषिलो दिवाखाजा उपलब्ध गराउने							
७	खाजाका लागि अतिरिक्त वित्तीय स्रोत खोज्ने र व्यवस्थापन गर्ने	जना						
८	प्राथमिक उपचार कक्ष सञ्चालन, स्वास्थ्य जाँच र पोषण तत्व वितरण गर्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५
९	विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य र स्वच्छतासम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम दिने	पटक	९	९	९	९	९	४५
१०	अपाङ्गता र आर्थिक रूपमा कमजोर विद्यार्थीको पहुँच सुनिश्चित गर्ने	निरन्तर	०	०	०	०	०	०
११	कार्यक्रमको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार गर्न	पटक	९	९	९	९	९	४५

४.५ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा

४.५.१ परिचय

आपतकालीन अवस्था, जस्तै प्राकृतिक प्रकोप, महामारी, द्वन्द्व वा अन्य संकटका बेला बालबालिकाको शिक्षा निरन्तरता सुनिश्चित गर्नु अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। यस क्रममा विद्यालय भवन क्षतिग्रस्त भए पनि

वैकल्पिक कक्षा, अनलाइन वा सामुदायिक आधारमा सिकाइको व्यवस्था गरिनु पर्छ। शिक्षण सामग्री, शिक्षक प्रशिक्षण र विद्यार्थीहरूको पहुँचमा ध्यान दिँदै सबै बालबालिकाले समान अवसर पाउनुपर्छ। आपतकालीन शिक्षाले मात्र बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरता सुनिश्चित गर्दैन, उनीहरूको मानसिक स्वास्थ्य, सुरक्षा र सामाजिक सुरक्षा पनि प्रवर्द्धन गर्छ। यसले दीर्घकालीन विकास र समावेशी समाज निर्माणमा योगदान पुऱ्याउँछ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

टोखा नगरपालिकामा आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा निरन्तरता सुनिश्चित गर्न विभिन्न तयारी र कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्। प्राकृतिक प्रकोप वा स्वास्थ्य संकट जस्ता अवस्थाका बेला विद्यालय भवन क्षतिग्रस्त भए पनि वैकल्पिक कक्षा, सामुदायिक केन्द्र वा घरमा आधारित सिकाइको व्यवस्था गरिन्छ। स्थानीय सरकार, शिक्षक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिको सहकार्यमा संकटमा रहेका बालबालिकाका लागि आवश्यक शैक्षिक सामग्री वितरण, अनलाइन वा टेलिफोन माध्यममार्फत सिकाइको सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था छ।

साथै, शिक्षकहरूलाई आपतकालीन शिक्षासम्बन्धी तालिम दिइरहेको र अभिभावक तथा समुदायलाई बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरतामा सहकार्य गर्न अभिमुखीकरण गरिएको छ। यद्यपि, केही दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकाले अनलाइन पहुँच, उपकरण र स्रोत अभावका कारण प्रभावकारी सिकाइमा चुनौती भोगिरहेका छन्। नगरपालिकाले आपतकालीन शिक्षामा पहुँच, सामग्री वितरण र समावेशीता सुनिश्चित गर्न थप योजना र स्रोत व्यवस्थापन गर्दै आएको छ।

४.५.३ उद्धेश्य

क) प्राकृतिक प्रकोप, महामारी वा अन्य संकटका बेला पनि सबै बालबालिकाले समान रूपमा निरन्तर शिक्षा प्राप्त गर्न पहुँच र अवसर सुनिश्चित गर्नु

ख) आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको सुरक्षा, मानसिक स्वास्थ्य र समावेशी सिकाइ प्रवर्द्धन गर्दै दीर्घकालीन विकासमा योगदान पुऱ्याउनु

४.५.४ रणनीति

क) संघीय सरकारले बनाएको विपद्/आपतकालीन कार्यविधि स्थानीय स्तरमा लागू गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने।

ख) स्थानीय सरकार र विज्ञहरूसँग अन्तरक्रिया गरी तहगत वैकल्पिक सिकाइ पाठ योजना तयार गर्ने।

ग) स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन र अन्य सञ्चार माध्यमसँग समन्वय गर्ने।

घ) विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माणमा जोड दिने।

ङ) नगरपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने, जसमा विद्यालय शिक्षा उपसमिति पनि रहने।

च) प्रत्येक विद्यालयमा आपतकालीन प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने।

छ) महामारी वा संकटका समयमा वैकल्पिक शिक्षण—सिकाइ उपाय तयार गर्ने।

ज) स्थानीय तह र विद्यालयका कर्मचारी/शिक्षकहरूको आपतकालीन क्षमता विकास गर्ने।

झ) विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने।

ञ) हरित विद्यालय, जलवायु परिवर्तन र दिगो विकाससम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

ट) संकट/आपतकालिन अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्दै सिकाइ निरन्तरता कायम गर्ने।

ठ) कोभिड १९ जस्ता संकटले पार्ने छोटो र लामो अवधि प्रभाव पहिचान गरी समाधान गर्ने।

ड) विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य र ड्रिल अभ्यासलाई विद्यालयको वार्षिक योजना समावेश गर्ने।

ढ) शिक्षक र विद्यार्थीलाई विपद्, जलवायु परिवर्तन र आपतकालीन तयारीसम्बन्धी ज्ञान र व्यवहारिक तालिम दिने।

ण) अभिभावक र समुदायलाई आपतकालीन शिक्षामा सक्रिय सहभागी बनाउने।

त) संकट-कालीन अवस्था व्यवस्थापनका लागि नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार गर्ने।

४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धीः आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको सुरक्षा, मानसिक स्वास्थ्य र समावेशी सिकाइ प्रवर्द्धन गर्दै दीर्घकालीन विकासमा योगदान पुगेको हुनेछ

ख) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	स्थानीय कार्यविधि अनुसार आपतकालीन शिक्षा योजना लागू गर्ने	निरन्तर	०	०	०	०	०	०
२	नगरपालिका स्तरमा विद्यालय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने	वटा	१	१	१	१	१	५
३	विद्यालय शिक्षा उपसमितिसहित व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने	पटक	0	0	0	0	0	0
४	स्रोत शिक्षक र प्रधानाध्यापकलाई तालिम दिने	पटक	१	१	१	१	१	0
५	विद्यार्थी र शिक्षकमा विपद् सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
६	अभिभावकलाई पनि सचेतनामा सहभागी बनाउने	पटक	९	९	९	९	९	४५
७	वैकल्पिक सिकाइ उपाय तयार राख्ने	वटा	१	१	१	१	१	५
८	स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन र सञ्चारसँग समन्वय गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
९	विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माण गर्न समन्वय गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
१०	नियमित ड्रिल अभ्यास र आपतकालीन अभ्यास गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०
११	विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५
१२	अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधारको माध्यमबाट प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने	पटक	६	६	६	६	६	३०

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

विद्यालयमा बालबालिकाले सुरक्षित र गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्न भौतिक पूर्वाधार अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। **शिक्षा नियमावली, २०५९** अनुसार, प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षामा प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल तोकिएको छ। यसले प्रत्येक विद्यार्थीले पर्याप्त स्थानमा पठनपाठन गर्न सक्ने वातावरण सुनिश्चित गर्छ। विद्यालयका आधारभूत भौतिक पूर्वाधारमा सुरक्षित विद्यालय भवन, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेलकुदका लागि खेलमैदान, शौचालय, स्वच्छ पानी, सफाइ र पुस्तकालय/बुक कर्नर जस्ता सुविधा समावेश हुन्छन्। राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले विद्यालयलाई बालमैत्री, सुरक्षित, हरित र विपद् जोखिममुक्त बनाउन भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी र पुस्तकालय जस्ता सम्पूर्ण पूर्वाधार विकास गर्ने नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ। यी पूर्वाधारले मात्र शिक्षा पहुँच सुनिश्चित नगरी बालबालिकाको सिकाइ अनुभव, स्वास्थ्य र समग्र विकासमा पनि योगदान पुऱ्याउँछ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

टोखा नगरपालिकामा बालबालिकाको सुरक्षित र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासमा लगातार प्रयास भइरहेका छन्। नगरपालिकाभित्र रहेका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा कक्षाकोठा, खेलमैदान, शौचालय, पिउने पानी, फर्निचर, पुस्तकालय/बुक कर्नर लगायतका आधारभूत संरचना उपलब्ध छन्। प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका कक्षामा प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल सुनिश्चित गरिएको छ।

नगरपालिकाले विद्यालय भवन र अन्य पूर्वाधारलाई सुरक्षित, बालमैत्री तथा हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने नीति अनुसार काम गर्दै आएको छ। केही विद्यालयमा भवन विस्तार, खेलमैदान सुधार र शौचालय/स्वच्छता सुविधा सुधार गर्न आवश्यक देखिन्छ। यद्यपि, सबै विद्यालयमा विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधार निर्माण, पर्याप्त खेल क्षेत्र र पुस्तकालय सुविधा सुनिश्चित गर्न थप प्रयास जारी छ।

समग्रमा, टोखा नगरपालिकाले विद्यालय भौतिक पूर्वाधारको विकासमा ठोस कदम चाल्दै आएको भए पनि विद्यालयहरूको भौतिक वातावरण सुधार, समावेशी पहुँच र विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा अझै योजना र स्रोतको आवश्यकता देखिन्छ।

४.६.३ उद्देश्य

क) सबै विद्यालयमा बालबालिकाको सिकाइ, स्वास्थ्य र खेलकुदका लागि पर्याप्त, सुरक्षित र समावेशी भौतिक पूर्वाधार सुनिश्चित गर्नु

ख) विद्यालय भवन र अन्य पूर्वाधारलाई बालमैत्री, हरित र विपद् जोखिममुक्त बनाउँदै दीर्घकालीन टिकाउ विकास प्रवर्द्धन गर्नु

४.६.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार विकासका मापदण्ड तयार गर्ने।

ख) पूर्वाधार निर्माण र स्तरोन्नतिका लागि संघसंस्था, सरोकारवालासँग लागत साझेदारी गर्ने।

ग) कक्षाकोठा, शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष, प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय, भान्सा/खाजाका घरलगायत पूर्वाधार समावेश गरेर डिजाईन गर्ने।

घ) प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरून्त वैकल्पिक व्यवस्थासहित स्तरोन्नति गर्ने।

ङ) पूर्वाधार निर्माणसँगै विद्यालय व्यवस्थापन र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

च) विद्यालय भौतिक पूर्वाधारका लागि सूचक तयार गरी अनुगमन गर्ने।

छ) आंशिक क्षति भएका विद्यालय संरचनाको मर्मत सम्भार नियमित गर्ने।

ज) विद्यालय भवन र पूर्वाधारलाई विपद् जोखिममुक्त, सुरक्षित र हरित बनाउने।

झ) विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र हिंसा रहित सुरक्षित सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने।

ञ) खेलकुद मैदान, पुस्तकालय/बुक कर्नर र अन्य सिकाइ स्रोत सुनिश्चित गर्ने।

ट) विद्यार्थीहरूको पहुँच र समावेशीता सुनिश्चित गर्दै सबै पूर्वाधार डिजाइन गर्ने।

ठ) अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधारमार्फत पूर्वाधारको टिकाउपन र प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क) उपलब्धिः सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर प्राप्त भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	स्थानीय तहको साझेदारीमा विद्यालय भवन निर्माण अनुदान	वटा	२	३	४	५	६	२०

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
२	विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार मापदण्ड निर्धारण गर्नु	पटक	२	२	२	२	२	१०
३	संघसंस्था र सरोकारवालासँग समन्वय गरी पूर्वाधार निर्माणको लागत साझेदारी गर्नु	वटा	५	५	५	५	५	२५
४	कक्षाकोठा, शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष, प्रशासनिक कक्ष, शौचालय, पानी, भान्सा/खाजा घर लगायत समग्र पूर्वाधार डिजाईन र निर्माण गर्नु	वटा	९	९	९	९	९	४५
५	प्रकोप प्रभावित विद्यालय भवनको तुरून्त स्तरोन्नति र वैकल्पिक व्यवस्थाको आयोजना गर्नु	वटा	१	१	१	१	१	५
६	विद्यालय व्यवस्थापन र कर्मचारीको क्षमता विकास गरी पूर्वाधार टिकाउपन सुनिश्चित गर्नु	वटा	९	९	९	९	९	४५
७	आंशिक क्षति भएका विद्यालय संरचनाको मर्मत सम्भार नियमित सञ्चालन गर्नु	वटा	१	१	१	१	१	५
८	विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री, हिंसा रहित, सुरक्षित र हरित विद्यालय, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु अनुकूल सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्नु	वटा	१	२	२	२	२	९

४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ परिचय

विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न, विशेष गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ । नेपालको संविधानले सूचनाको हकमा

प्रत्येक नागरिकको आफनो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सुचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुर्याउनु पर्दछ । त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ ।

सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) विद्यालय शिक्षामा सिकाइ प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी, सहभागी र आधुनिक बनाउन प्रयोग गरिन्छ। ICTमार्फत शिक्षकहरूले बहु-माध्यमिक सामग्री, अनलाइन स्रोत, डिजिटल कक्षाकोठा र शिक्षण सफ्टवेयरको प्रयोग गरी पाठ्यक्रमअनुसार सिकाइ अनुभव समृद्ध बनाउन सक्छन्। विद्यार्थीहरूलाई खोज, अनुसन्धान, प्रोजेक्ट कार्य र संवादात्मक सिकाइमा सहभागी गराउने ICT ले सिकाइलाई सक्रिय र रचनात्मक बनाउँछ। विद्यालय शिक्षामा ICT को प्रयोगले शिक्षण—सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउँछ, सूचना पहुँच सजिलो बनाउँछ, सहकार्य र सञ्चार प्रवर्द्धन गर्छ र डिजिटल सीप विकासमा सहयोग पुऱ्याउँछ। यसले मात्र ज्ञान प्राप्तिमा सहजता ल्याउने होइन, भविष्यका दक्ष र सिर्जनशील नागरिक तयार पार्नमा पनि महत्वपूर्ण योगदान दिन्छ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

टोखा नगरपालिकामा विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रयोग विस्तार हुँदै आएको छ। केही माध्यमिक र आधारभूत विद्यालयमा कम्प्युटर ल्याब, प्रोजेक्टर, स्मार्ट बोर्ड र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध छन्। शिक्षकहरूले सिकाइ प्रक्रियामा डिजिटल स्रोत, अनलाइन सामग्री र प्रस्तुति प्रविधिको प्रयोग गर्दै पाठ्यक्रम अनुसार पाठ सञ्चालन गरिरहेका छन्।

तर, सबै विद्यालयमा ICT पहुँच समान छैन। दुर्गम क्षेत्रका विद्यालयहरूमा उपकरण, इन्टरनेट र प्रशिक्षित शिक्षकको अभावले डिजिटल शिक्षामा चुनौती देखा परेको छ। नगरपालिकाले ICT पहुँच, उपकरण उपलब्धता, शिक्षक तालिम र डिजिटल पाठ्य सामग्री विकासमा काम गर्दै आएको छ।

समग्रमा, टोखा नगरपालिकामा ICT को प्रयोगले शिक्षक र विद्यार्थी दुवैका लागि सिकाइ अनुभव समृद्ध बनाउने क्रम जारी छ, तर समावेशी र पूर्ण पहुँच सुनिश्चित गर्न अझ योजना र स्रोतको आवश्यकता देखिन्छ।

४.७.३ उद्देश्य

क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षक र विद्यार्थीको सिकाइ अनुभव प्रभावकारी बनाउनु

ख) ICT प्रयोगमार्फत डिजिटल क्षमता, अनुसन्धान, सहकार्य र रचनात्मक सोच विकास गर्दै गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रवर्द्धन गर्नु

४.७.४ रणनीतिहरू

क) सबै विद्यालयमा ICT को आधारभूत संरचना र उपकरण (कम्प्युटर, प्रोजेक्टर, स्मार्ट बोर्ड आदि) उपलब्ध गराउने।

ख) शिक्षकहरूको ICT प्रयोग क्षमता वृद्धि गर्न तालिम र कार्यशाला सञ्चालन गर्ने।

ग) कक्षा र विषय अनुसार तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल पाठ्य सामग्रीको प्रयोग बढाउने।

घ) शिक्षक सहायता, मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण प्रणालीमा ICT को प्रयोग गर्ने।

ङ) शैक्षिक स्रोत र सामग्रीमा इन्टरनेट सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गर्ने।

च) विद्यालय प्रशासन, सूचना व्यवस्थापन र शिक्षासम्बन्धी सेवा प्रवाहमा ICT प्रयोग विस्तार गर्ने।

छ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा ICT स्थापना गर्ने।

ज) दुर्गम क्षेत्रका विद्यालयमा ICT पहुँच सुनिश्चित गर्न मोबाइल/साझा उपकरण वा अनलाइन समाधानको व्यवस्था गर्ने।

झ) ICTमार्फत विद्यार्थी केन्द्रित, अनुसन्धान र परियोजना आधारित सिकाइ प्रवर्द्धन गर्ने।

ञ) ICT सम्बन्धी अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार कार्य योजनामा समावेश गरी प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।

४.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आइ सुशासन प्रबर्द्धन हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार र आधुनिक उपकरण उपलब्ध गराउने	वटा	९	९	९	९	९	४५
२	प्रत्येक विद्यालयमा इन्टरनेट कनेक्टिविटीको व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५
३	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको ICT क्षमता विकास गर्ने	वटा	१	१	१	१	१	५
४	विद्यालयमा ई-हाजिरी प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
५	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन गर्ने (लागत साझेदारीको आधारमा)	वटा	९	९	९	९	९	४५
६	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि शिक्षक र विद्यार्थीलाई तालिमको व्यवस्था गर्ने	जना	५०	५०	५०	५०	५०	२५०

परिच्छेद ५

विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवाउन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ । सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारी बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तिमा सहयोग पुऱ्याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रकियाहरू जनाउँदछ । सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरू व्यवस्थित गरिनु पर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आआफ्नो भूमिकाअनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ ।नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचीसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ । विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यबस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुमगन तथा मूल्याङ्कन जस्ता क्षेत्रहरु समावेश गरिएको छ ।

५.१ संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान सस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागी कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व, शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थाग्त संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

योजना कार्यान्वयनका लागि नगर कार्यपालिका, नगरसभा, नगर शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ । त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलनर

प्रबोधिकरणमार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ । योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता विना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ जमा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा सङ्घमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ । प्रत्येक तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा /शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागिविद्यालय व्यवस्थापन समितिर शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तहसञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एकएक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन् ।

विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफलजस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धिपूर्ण तरिकाले काम गरेका छन् । यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणास्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ । त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ । शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका

लागि विद्यमान पद्धतिकोसमीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिरएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनबमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागिजिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ र लुम्बिनी प्रदेशले सामाजिक विकास डिभिजन कार्यालयको स्थापना गरी शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिर कामविहिन भएको पाइन्छभने अर्कोतिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय, सहकार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ ।

५.१.३ उद्देश्य

क) स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,
ख) तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,
ग) स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,
घ) जनशक्तिहरुको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,

५.१.४ रणनीतिहरू

क) स्थानीय तहमा शिक्षा व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने।

ख) संस्थागत संरचनाअनुसार आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने।

ग) कार्यरत शिक्षक, कर्मचारी र प्रधानाध्यापकको क्षमता विकास गर्ने।

घ) शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापन गरी उनीहरूको व्यावसायिक विकास सुनिश्चित गर्ने।

ङ) प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई नेतृत्व र क्षमता विकास गर्ने।

च) विद्यालय कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्न आवश्यक स्रोत र साधनको व्यवस्था गर्ने।

छ) विद्यालय प्रशासन र व्यवस्थापन संरचना सुधार गर्ने।

ज) शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकासका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने।

झ) विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीको कार्यसम्पादन नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने।

ञ) मानव, वित्तीय र भौतिक स्रोतको प्रभावकारी व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने।

ट) स्थानीय सरकार, समुदाय र सरोकारवालासँग सहकार्य र समन्वय बढाउने।

ठ) ICT र डिजिटल प्रणालीमार्फत प्रशासन र शिक्षण—सिकाइ प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने।

ड) विद्यालय सुधार योजना, बजेट र नीति निर्माणमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

ढ) विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने।

५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यलयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	ऐन नियम निर्देशिकामा निर्दिष्ट गरिएका विभिन्न समिति तथा कार्यदल र अन्य नतोकिएका समन्वय बैठक व्यवस्थापन	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
२	सामुदायिक विद्यालयहरूको स्तरोन्नति तथा शिक्षाको गुणस्तर विकासका गर्नको लागि उत्प्रेरणा तथा सकारात्मक सोचको विकासका लागि गोष्ठी/तालिम तथा सेमिनार	पटक	५	५	५	५	५	२५
३	विषयगत शिक्षक कार्यशाला तथा गोष्ठी	पटक	१०	१०	१०	१०	१०	५०
४	विभिन्न दिवस व्यवस्थापन (शिक्षा सम्बन्धी)	पटक	४	४	४	४	४	२०
५	नविनतम शिक्षण विधि तथा पद्धति सम्बद्ध कार्यशाला/तालिम गोष्ठी	पटक	२	२	२	२	२	१०
६	बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि,२०७९ कार्यान्वयन	निरन्तर	१	१	१	१	१	५
७	शैक्षिक सुशासन प्रवर्धन कार्यक्रम, वार्षिक, त्रैमासिक प्रतिवेदन तयारी,IEMIS व्यवस्थापन, शैक्षिक अभिलेख व्यवस्थापन	निरन्तर	०	०	०	०	०	०
८	अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न, विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहलाई विदयालय भर्ना र सिकाइ निरन्तरता, Equity Index वृद्धिका लागि र लागत साझेदारीमा आधारित साक्षरता कार्यक्रम तथा अनौपचारिक शिक्षा/	पटक	५	५	५	५	५	२५

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
	आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन							
९	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका असल अभ्यासहरुको आदान प्रदानका लागि साझा अभ्यास फोरम गठन र साझा अभ्यास मेला सञ्चालन	वटा	९	९	९	९	९	४५
१०	"एक शिक्षक एक ल्यापटप" कार्यक्रम सञ्चालन	जना	१७	३०	४०	५०	५०	१८७
११	प्रधानाध्यापक तथा विषय शिक्षकहरूको नियमित बैठक सञ्चालन खर्च	पटक	१०	१०	१०	१०	१०	५०
१२	खेलकुद, योग, ध्यान तथा व्यायमका लागि स्थानीय संस्थाहरूको समन्वयमा अभिमुखीकरण तालिम	पटक	५	५	५	५	५	२५
१३	सामुदायिक/संस्थागत विद्यालयमा स्काउट कार्यक्रम सञ्चालन तथा विद्यार्थीहरूको क्षमता/नेतृत्व अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	३	३	३	३	३	१५
१४	शिक्षा शाखाबाट विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	२७	२७	२७	२७	२७	१३५
१५	नगर स्तरीय शैक्षिक मेला	पटक	१	१	१	१	१	५
१६	परीक्षा अनुगमन र निरीक्षण (त्रैमासिक, एसइइ, एसएलसी र अन्य) तथा शैक्षिक कार्यक्रम	पटक	९	९	९	९	९	४५
१७	शैक्षिक क्रियाकलाप सम्बन्धी समन्वय बैठक (सबै वडाहरूसँग)	पटक	२२	२२	२२	२२	२२	११०
१८	लोक सेवा तथा शिक्षक सेवा आयोगका विभिन्न पद/तहका कक्षाहरू सञ्चालन (खरिदार, नायब सुब्बा, शाखा अधिकृत लगायत अन्य)	पटक	२	२	२	२	२	१०
१९	विद्यालय सुधार योजना निर्माण र विकास तथा समीक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
२०	शैक्षिक जागरण अभियान, अभिभावक शिक्षा तथा विद्यार्थी क्षमता अभिबृद्धि तथा नेतृत्व विकास प्रशिक्षण	पटक	५	५	५	५	५	२५
२१	सबै तहका शिक्षकहरूको लागि परामर्श सेवा सम्बन्धी तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम	पटक	९	९	९	९	९	४५
२२	विद्यालयस्तरीय मेयर कप खेलकुद प्रतियोगिता संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५
२३	मेयरसँग विद्यार्थी कार्यक्रम संचालन	पटक	३	३	३	३	३	१५
२४	शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने	जना	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
२५	शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापना गरी शिक्षकहरूको व्यावसायिक विकास सुनिश्चित गर्ने	जना	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
२६	प्रधानाध्यापकलाई नेतृत्व, योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार बनाउने	जना	९	९	९	९	९	४५
२७	विद्यालय प्रशासन र व्यवस्थापन सुधारका लागि अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने	वटा	१	१	१	१	१	५
२८	ICT र डिजिटल प्रणालीमार्फत प्रशासन, पाठ्यक्रम र सिकाइ प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने	वटा	९	९	९	९	९	४५
२९	स्थानीय सरकार, अभिभावक, समुदाय र सरोकारवालासँग सहकार्य र समन्वय बढाउने	पटक	१	१	१	१	१	५
३०	विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षाको व्यवस्थापन, सञ्चालन र विकासको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको छ। यस सन्दर्भमा स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्रको शैक्षिक आवश्यकता, प्राथमिकता र स्रोत साधनलाई ध्यानमा राखी **शिक्षा योजना** तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रलाई व्यवस्थित, गुणस्तरीय र समावेशी बनाउने उद्देश्यले तय गरिएको **रणनीतिक र कार्यान्वयनमुखी योजना** हो। यसले विद्यालय शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास, वैकल्पिक शिक्षा, साक्षरता, समावेशी शिक्षा, शिक्षक व्यवस्थापन, भौतिक पूर्वाधार, सिकाइ उपलब्धि सुधार लगायतका विषयलाई समेट्छ।

स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत योजना निर्माण, स्रोत व्यवस्थापन, कार्यान्वयन, समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका स्पष्ट प्रक्रिया र संरचनाहरू तय गरिन्छ। यस प्रक्रियामा स्थानीय सरकार, विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, समुदाय तथा सम्बन्धित सरोकारवालाको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरिन्छ।

५.२.२ वर्तमान अवस्था

नगरपालिकाले स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रअनुसार शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थित विकासका लागि **स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध** गर्नेछ। नगरपालिकाले शिक्षा शाखामार्फत विद्यालय शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास, समावेशी तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमहरूको समन्वय र व्यवस्थापन गर्नेछ। योजना कार्यान्वयन अन्तर्गत नगरपालिकाले विद्यालयहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्ने, विद्यालय सुधार योजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने, शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन तथा आवश्यकता अनुसार पुनर्वितरण गर्ने, रिक्त पदमा शिक्षक नियुक्ति प्रक्रियामा सहजीकरण गर्ने तथा शिक्षकहरूको पेशागत क्षमता विकासका लागि तालिम, कार्यशाला, क्लस्टर बैठक र मेन्टरिङ कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ। साथै सिकाइ उपलब्धि सुधार, समावेशी तथा समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्ने, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने तथा नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने कार्यहरू पनि गरिनेछन्।

यसका अतिरिक्त नगरपालिकाले सरोकारवालासँग समन्वय गरी स्थानीय आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउने तथा आवश्यक जनशक्ति, स्रोत व्यवस्थापन र तथ्याङ्कमा आधारित निर्णय प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने प्रयास गर्नेछ। जनशक्ति व्यवस्थापन कानुन कार्यविधि निर्माण वजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तैयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरुलाई कार्यक्रमहरुको बारेमा प्रबोधीकरण जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिएको छ ।

५.२.३ उद्देश्यहरु

क) शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

५.२.४ रणनीतिहरू

क) संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।

ख) कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।

ग) कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।

घ) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।

ङ) विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।

च) विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने ।

छ) विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।

ज) वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।

झ) अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।

ञ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ
ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण

५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.३.१ परिचय

स्थानीय तहले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ। स्थानिय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक विद्यालयले र स्थानीय तहले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारीअनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन। कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध शिक्षा शाखाले गर्नेछ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र विद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ। विद्यालय अनगुमनका क्रममा नगरपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन्। अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ। कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ। खासगरी शिक्षा शाखावाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुवाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ। विद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ। कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन। प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ। सफलता, सिकाइ र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजीकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ।

ऐन,नियमअनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरूनियमित रूपमा भैरहेका छन्। सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ।

नगर शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि नगरपालिका तथा सम्वन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्वन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा नगरपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको वैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ।

५.३.३ **उद्देश्य**

क) अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि संयन्त्रको निर्माण गर्नु
ख) अनुमगन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु
ग) योजना कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतिहरुलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु

५.३.४ रणनीतिहरू

क) प्रभावकारी अनुगमनको लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने ।

ख) शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र प्रयोग गर्ने ।

ग) कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनको लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।

घ) नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।

ङ) विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने

च) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने ।

छ) योजना अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापहरूको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने ।

५.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धिः** प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ ।

ख) **प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य**

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक	२	२	२	२	२	१०
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५
५	एकीकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधारसम्वन्धी अन्तरक्रिया	पटक	२	२	२	२	२	१०
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५
८	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	वटा	९	९	९	९	९	४५

परिच्छेद ६

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलव्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका टिउसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलव्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकाले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्यही, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारवाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्याई तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ ।

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ । शिक्षाको समयसापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन । विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २०प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गरिए तापनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन । यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सोबमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्रय पाएको छ । समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ । संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लजाने नीति उल्लेख गरिएको छ ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शि बनाउनु चुनौतिका रूपमा रहेका छन् । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रुपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको राम्रो अवसर प्रदान गरेको छ ।

६.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तीमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लागनीका

अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत २१ हजार रहेको छ । तिहारको भैलो देखि अभिभावकको सहयोग विद्यालयका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू बनेकाछन् ।

पञ्चवर्षीय नगर शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन् । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलव्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापनमार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धतिमार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । स्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ ।

क्र.स.	वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन	कुल बजेट रु. (हजारमा)	जम्मा हिस्साको प्रतिशत	कैफियत
१	सङ्घीय सरकार	२१९९२८	६४.३४	
२	प्रदेश सरकार	४३०८७	१.३२	
३	स्थानीय सरकार	१८००००	५.६५	
४	अभिभावक तथा समुदाय	५००००		अनुमानित
५	सङ्घ संस्था तथा दातृ निकाय	५००००		अनुमानित
६	स्थानीय दाता तथा अन्य स्रोत परिचालन	५००००		अनुमानित
७	अपुग रकम			उल्लेख नगरिएको

६.३ उद्देश्य

क) योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने,
ख) पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने,
ग) उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु,
घ) खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु

६.४ रणनीतिहरू

क) सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने,

ख) आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने,

ग) स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने,

घ) वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने,

ङ) शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने,

च) मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,

छ) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने ।

६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

क) शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,

ख) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने ।

६.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरु कार्यान्वयनको लागि आवश्कय बजेट विवरण

शिक्षा योजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक बजेटको समष्टिगत विवरण

बजेट रु हजारमा

तह	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७
संघीय सरकार	१४९३५७	१५६८३१	१६२४६६	१७२९१०	१८१५५७
स्थानीय सरकार	९९०२०	१०१६२८	१०६४२७	१०९५०९	११७२३९
जम्मा	२४८३७७	२५८४५९	२६८८९३	२८२४१९	२९८७९६

संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					स्रोत आँकलन
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	संघ
१	आधारभूत तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद् अन्तर्गतका शिक्षक/कर्मचारीहरू समेत)	शिक्षक		७१६४७	७५२२९	७८९९०	८२९४०	८७०८७	
२	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षक लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद् अन्तर्गतका शिक्षक/कर्मचारी, प्राविधिक धारका प्रशिक्षक समेत)	शिक्षक		३०६५१	३२१८४	३३७९३	३५४८३	३७२५७	
३	बालविकासका सहजकर्ताको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	१३	२५३८	२६६५	२७९८	२९३८	३०८५	
४	विद्यालय कर्मचारी व्यबस्थापन अनुदान आधारभूत विद्यालय कक्षा १-८	जना	१२	२०३१	२१३३	२२४०	२३५२	२४७०	
५	विद्यालय कर्मचारी व्यबस्थापन अनुदान माध्यमिक विद्यालय कक्षा १-१२ (१जना सहायक कर्मचारी)	जना	१०	२३४३	२४६०	२५८३	२७१२	२८४८	
६	तोकिएका जिल्लाका लागि दिवाखाजा कार्यक्रम (बालविकास देखि कक्षा ५ सम्म)	विद्यार्थी	३०६९	११०४८	११६००	१२१८०	१२७८९	१३४२८	
७	अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय (कक्षा ९-१०)	संख्या	४	७२००	७५६०	७९३८	८३३५	८७५२	
८	लागत साझेदारीमा आधारित साक्षरता कार्यक्रम तथा अनौपचारिक शिक्षा/आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१००	१०५	११०	११६	१२२	
९	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन अनुदान	केन्द्र	२	६८०	७१४	७५०	७८८	८२७	
१०	माध्यमिक तह कक्षा (९-१०) मा अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	शिक्षक	७	४०६०	४२६३	४४७६	४७००	४९३५	

संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					स्रोत आँकलन
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	संघ
११	विद्यार्थीका लागि खेलकुद, सिर्जनात्मक अभ्यास, योगध्यान, प्रतिभा प्रष्फुटन जस्ता क्रियाकलाप सञ्चालनको लागि अनुदान	पटक	१	७०	७४	७८	८२	८६	
१२	सिकाइ स्तर कमजोर भएका विद्यार्थीका लागि सुधारात्मक सिकाइ प्रवर्धन	विद्यार्थी	२३०५	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
१३	कक्षा १-३ मा पढाइ तथा गणित क्षेत्रका थप सिकाइ सामग्री छपाइ तथा वितरण	पटक	१२	१०८	११३	११९	१२५	१३१	
१४	एकीकृत पाठ्यक्रमसम्बन्धी कस्टमाइज्ड तालिम (अनलाइन समेत)	शिक्षक	६	३६	३८	४०	४२	४४	
१५	प्रारम्भिक बालविकास/पूर्वप्राथमिक कक्षामा न्यूनतम सक्षमता विकास गर्न प्रति विद्यार्थी एकाइ लागतका आधारमा अनुदान	जना	७६४	३८२	४०१	४२१	४४२	४६४	
१६	सिकाइका लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनः आवश्यक सामग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान,कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थीको पोर्टफोलियो समेतका लागि	जना	४५९	४६	४८	५०	५३	५६	
१७	शिक्षण सिकाइ सामग्री, डिजिटल सिकाइ सामग्री तथा Book Corner व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा १-५)	जना	२३०५	३४६	३६३	३८१	४००	४२०	
१८	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ६-८)	जना	१७५८	३५२	३७०	३८९	४०८	४२८	
१९	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ९-१०)	जना	११७४	२३५	२४७	२५९	२७२	२८६	

संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					स्रोत आँकलन
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	संघ
२०	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ११-१२)	जना	७१०	१७८	१८७	१९६	२०६	२१६	
२१	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-३	विद्यालय	१	३०	३२	३४	३६	३८	
२२	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-८	विद्यालय	१	८०	८४	८८	९३	९८	
२३	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१०	विद्यालय	५	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
२४	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१२	विद्यालय	५	६००	६३०	६६२	६९५	७३०	
२५	नमुना विद्यालयको शैक्षिक तथा व्यवस्थापकीय योजना कार्यान्वयनका लागि अनुदान	वटा	१	२०००	२१००	२२०५	२३१५	२४३१	
२६	विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार सर्वेक्षण तथा प्रतिवेदन तयारी	पटक	१	४३२	४५४	४७७	५०१	५२६	
२७	विपन्न लक्षित छात्रवृत्तिका लागि छनोट भएका (कक्षा ६-१२ मा अध्ययनरत) विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	जना		२४	२५	२६	२७	२८	
२८	राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डबाट विकास गरिएको कक्षा ८ को परीक्षा सञ्चालनसम्बन्धी मार्गदर्शन समेतका आधारमा परीक्षा सञ्चालन तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन	जना	६१३	२३०	२४२	२५४	२६७	२८०	
२९	विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा शिक्षकको निरन्तर पेसागत सहयोगका लागि मेन्टरिङ पद्धतिको कार्यान्वयन	जना	९२	२७५	२८९	३०३	३१८	३३४	
३०	विद्यालय शिक्षकका लागि Digital सिकाइ सामग्रीको प्रयोगसम्बन्धी २ दिने क्षमता विकास	जना	१२	३०	३२	३४	३६	३८	
३१	शिक्षक बैङ्कको कार्यान्वयन	पटक	१	५०	५३	५६	५९	६२	

संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					स्रोत आँकलन
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	संघ
३२	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निःशुल्क स्यानिटरी प्याड व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान	संख्या	१४५१	१९४५	२०४२	२१४४	२२५१	२३६४	
३३	विद्यालयमा Digital सिकाइका लागि Smart Board व्यवस्थापन र सञ्चालन	विद्यालय	१०	१५००	१५७५	१६५४	१७३७	१८२४	
३४	सामुदायिक विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्क व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकाशन, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन, पर्यावरण संरक्षण तथा हरित विद्यालय कार्यक्रम, विद्यार्थी प्रतिभा पहिचान, बालमैत्री विद्यालय व्यवस्थापन जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१२	९६०	१००८	१०५८	१११९	११६७	
३५	कक्षा १-५ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तकका लागि अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	जना	२३०५	१५७७	१६५६	१७३९	१८२६	१९१७	
३६	कक्षा ६-८ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	जना	१७५८	१५७१	१६५०	१७३२	१८१९	१९१०	
३७	कक्षा ९-१० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	जना	११७४	१३३७	१४०४	१४७४	१५४८	१६२५	
३८	कक्षा ११-१२ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	जना	७१०	२०६	२१६	२२७	२३८	२५०	
३९	छात्रा छात्रवृत्ति कक्षा १-५ कर्णाली प्याकेज समेत (गैर आवासीय)	जना	१२३०	४९२	५१७	५४३	५७०	५९९	
४०	दलित छात्रवृत्ति कक्षा १-५ (गैर आवासीय)	जना	११९	४८	५०	५३	५६	५९	

संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					स्रोत आँकलन
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	संघ
४१	आधारभूत तहमा अध्ययनरत लक्षित समूह -२२ जनजाती तथा सिमान्तकृत समूह, मुक्त कमैया, वादी, हलिया, चरूवाका सन्तति समेत) का विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	जना	३६	१८	१९	२०	२१	२२	
४२	अपाङ्ग छात्रवृत्ति (कक्षा १-१२) गैर आवासीय	जना	५४	२१६	२२७	२३८	२५०	२६३	
४३	सङ्घबाट विकास भएका नीति, नियम,कार्यविधि, मापदण्ड वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि विद्यालयलाई सहजीकरण	पटक	१२	३६	३८	४०	४२	४४	
४४	ASIP/AWPB निर्माण, त्रैमासिक, वार्षिक प्रतिवेदन तयारी IEMIS व्यवस्थापन	विद्यालय	१२	२५०	२६३	२७६	२९०	३०४	
४५	अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न, विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भर्ना र सिकाइ निरन्तरता, Equity Index वृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	२५०	२६३	२७६	२९०	३०४	
४६	स्थानीय शिक्षा योजना अद्यावधिक एवम् कार्यान्वयन	वटा	१	१५०	१५८	१६५	१७३	१८२	
	जम्मा			१४९३५७	१५६८३१	१६२४६६	१७२९१०	१८१५५७	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					अन्य
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
१	विद्यालयमा इन्टरनेट जडान तथा सञ्चालन खर्च	वटा	९	१३५०	१३५०	१४१८	१४८८	१५६३	
२	विद्यालय शिक्षकका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी क्षमता विकास	जना	२००	१०८०	१०८०	११३४	११९१	१२५१	
३	स्थानीय तहमा शिक्षक बैङ्क स्थापना र कार्यान्वयन	पटक	१	५५०	५५०	५७८	६०७	६३७	
४	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जाल गठन तथा परिचालन	वटा	९	०	०	०	०	०	
५	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधीकरण गर्ने	पटक	९	०	०	०	०	०	
६	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	निरन्तर	५	०	०	०	०	०	
७	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	१	०	०	०	०	०	
८	बालविकस केन्द्रका सहजकर्ताका लागि क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	जना	३५	२६०	२६०	२७३	२८७	३०१	
९	कृषि, स्वस्थ्य र महिला तथा बालबालिका शाखासँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन	नियमित	१	०	०	०	०	०	
१०	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास र विषयगत शिक्षकबाट विद्यालय अनुगमन	पटक	३	६२५	६२५	६५६	६८९	७२४	
११	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	जना	१५९	५००	५००	५२५	५५१	५७९	
१२	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक	२	२००	२००	२१०	२२१	२३२	
१३	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	पटक	९	१००	१००	१०५	११०	११६	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
१४	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	पटक	९	०	०	०	०	०	
१५	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली व्यवस्थापन	पटक	१	१००	१००	१०५	११०	११६	
१६	प्रारम्भिक वालविकास सहजकर्ताहरूको सेवा तथा सुविधामा वृद्धि गर्ने	जना	१६	३८४४	३८४४	४०३६	४२३८	४४५०	
१७	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको थप कोटाको व्यवस्थापन	जना	२३	५६८१	५६८१	५९६५	६२६३	६५७६	
१८	राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड अनुसार प्रत्येक केन्द्रमा पोषण, खेल मैदान, सयन कक्ष, श्रव्य–दृश्य सामग्री र बालमैत्री वातावरण निर्माण	वटा	९	१८००	१८००	१८९०	१९८५	२०८४	
१९	बाल मनोविज्ञान, शारीरिक र सामाजिक विकासमा दक्ष, तालिम प्राप्त शिक्षक तथा सुसारेहरूको व्यवस्था	जना	१८	५०४५	५०४५	५२९७	५५६२	५८४०	
२०	उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शिक्षक र सुसारेहरूलाई मूल्याङ्कनका आधारमा पुरस्कृत	जना	९	०	०	०	०	०	
२१	लक्षित समूहका लागि विशेष छात्रवृत्ति व्यवस्था गर्ने	जना	३५	२०००	१००	१०५	११०	११६	
२२	समुदायको सहभागितामा घरदैलो भर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने	पटक	९		२०००	२१००	२२०५	२३१५	
२३	नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गर्न वडास्तरीय अनुगमन तथा वडा शिक्षा समिति गठन गर्ने	वटा	११	२२०	२२०	२३१	२४३	२५५	
२४	सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर सुधारका लागि सूचक विकास र असल अभ्यास विस्तार गर्ने	पटक	११	३००	३००	३१५	३३१	३४८	
२५	विद्यालयलाई बन्द तथा हस्तक्षेपमुक्त बनाउन कार्यविधि लागू गर्ने	वटा	०	०	०	०	०	०	
२६	प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि सूचक विकास गर्ने	पटक	१	८००	८००	८४०	८८२	९२६	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
२७	स्थानीय बाल अधिकार समिति गठन र सक्रिय बनाउने	वटा	९	०					
२८	अभिभावक शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वटा	९	५००	५००	५२५	५५१	५७९	
२९	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन तथा विद्यालयको विस्तृत सर्वेक्षण प्रतिवेदन तयार	पटक	१	१०००	१०००	१०५०	११०३	११५८	
३०	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	पटक	१	०					
३१	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	५८	५००	५००	५२५	५५१	५७९	
३२	निःशुल्क स्थानीय पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	वटा	९	६०००	६०००	६३००	६६१५	६९४६	
३३	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	पटक	१	१८००	१८००	१८९०	१९८५	२०८४	
३४	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग	निरन्तर	०	०					
३५	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	९	११००	११००	११५५	१२१३	१२७४	
३६	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	२७	२००	२००	२१०	२२१	२३२	
३७	आधारभूत तहका शिक्षकहरुको लागि तलब व्यवस्थापन	जना	१८	९३००	९३००	९७६५	१०२५३	१०७६६	
३८	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	८	१०४०	१०४०	१०९२	११४७	१२०४	
३९	आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	जना	५०००	७५०	७५०	७८८	८२७	८६८	
४०	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	पटक	९	२५०	२५०	२६३	२७६	२९०	
४१	विद्यालय नक्साङ्कन गरी प्रारम्भिक बाल विकासदेखि कक्षा १२ सम्म पूर्ण माध्यमिक ढाँचामा रूपान्तरण गर्ने	पटक	१	०					
४२	स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट र श्रव्यदृश्य सामग्री प्रयोग विस्तार गर्ने	वटा	20	४०००	४०००	४२००	४४१०	४६३१	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
४३	किशोरकिशोरीको यौन शिक्षा, आत्मरक्षा र मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	९	५००	५००	५२५	५५१	५७९	
४४	सदाचार, अनुशासन, करुणा र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा पुस्तक तयारी	वटा	५००	०	०	०	०	०	
४५	सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया र प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	९	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
४६	शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन, पेसागत विकास र अभिप्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	५	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
४७	सिकाइ उपलब्धि मापन र आवधिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	०	
४८	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट र महामारीजस्ता अवस्थाप्रति उत्थानशील बनाउने	वटा	९	१००	१०५	११०	११६	१२२	
४९	विद्यार्थीलाई स्वास्थ्य र मनोसामाजिक सहयोग उपलब्ध गराउने	वटा	५	२००	२१०	२२१	२४३	२५५	
५०	वैकल्पिक र अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने	पटक	५	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
५१	शैक्षिक उपलब्धि न्यून भएका सामुदायिक विद्यालयका लागि अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	९	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
५२	शिक्षक तालिम (नयाँ प्रवेशी, पुनर्ताजगी, शैक्षिक केन्द्रित, शैक्षिक सामग्री निर्माण, ICT र मूल्याङ्कन)	पटक	९	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
५३	विज्ञान प्रदर्शनी कार्यक्रम	पटक	१	४८०	५०४	५२९	५५६	५८४	
५४	सङ्गित तथा नृत्य प्रतियोगिता	पटक	१	४५०	४७३	४९७	५२२	५४८	
५५	वादविवाद, हाजिरी जवाफ र वक्तृत्वकला प्रतियोगिता	पटक	३	३००	३१५	३३१	३४७	३६५	
५६	निबन्ध र कविता लेखन प्रतियोगिता	पटक	२	२००	२१०	२२१	२४३	२५५	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
५७	ऐन नियम निर्देशिकामा निर्दिष्ट गरिएका विभिन्न समिति तथा कार्यदल र अन्य नतोकिएका समन्वय बैठक व्यवस्थापन	पटक	५०	२४०	२५२	२६५	२७८	२९२	
५८	सामुदायिक विद्यालयहरूको स्तरोन्नति तथा शिक्षाको गुणस्तर विकासका गर्नको लागि उत्प्रेरणा तथा सकारात्मक सोचको विकासका लागि गोष्ठी/तालिम तथा सेमिनार	पटक	५	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
५९	विषयगत शिक्षक कार्यशाला तथा गोष्ठी	पटक	१०	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
६०	विभिन्न दिवस व्यवस्थापन (शिक्षा सम्बन्धी)	पटक	४	२००	२१०	२२१	२४३	२५५	
६१	नविनतम शिक्षण विधि तथा पद्धति सम्बद्ध कार्यशाला/तालिम गोष्ठी	पटक	२	१८०	१८९	१९८	२०८	२१८	
६२	बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि,२०७९ कार्यान्वयन	निरन्तर	१	३००	३१५	३३१	३४७	३६५	
६३	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक प्रोबोधीकरण (सबै तहका सबै विषय)	पटक	९	४००	४२०	४४१	४६३	४८६	
६४	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका असल अभ्यासहरुको आदान प्रदानका लागि साझा अभ्यास फोरम गठन र साझा अभ्यास मेला सञ्चालन	वटा	९	४५०	४७३	४९७	५२२	५४८	
६५	"एक शिक्षक एक ल्यापटप" कार्यक्रम सञ्चालन	जना	१७	२२००	२३१०	२४२६	२५४७	२६७४	
६६	प्रधानाध्यापक तथा विषय शिक्षकहरूको नियमित बैठक सञ्चालन खर्च	पटक	१०	२००	२१०	२२१	२३२	२४४	
६७	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास र छपाइ	थान	२९०००	२८००	२९४०	३०८७	३२४१	३४०३	
६८	मातृभाषा (तामाङ र नेपाल भाषा) को पाठ्यक्रम, पाठ्यकपुस्तक विकास तथा शिक्षणमा सहजीकरण	थान	२०००	३८०	३९९	४१९	४४०	४६२	
६९	खेलकुद, योग, ध्यान तथा व्यायमका लागि स्थानीय संस्थाहरूको समन्वयमा अभिमुखीकरण तालिम	पटक	५	३००	३१५	३३१	३४७	३६५	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
७०	सामुदायिक/संस्थागत विद्यालयमा स्काउट कार्यक्रम सञ्चालन तथा विद्यार्थीहरूको क्षमता/नेतृत्व अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	३	८००	८४०	८८२	९२६	९७३	
७१	शिक्षा शाखाबाट विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	२७	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
७२	नगर स्तरीय शैक्षिक मेला	पटक	१	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
७३	परीक्षा अनुगमन र निरीक्षण (त्रैमासिक, एसइइ, एसएलसी र अन्य) तथा शैक्षिक कार्यक्रम	पटक	९	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
७४	विद्यालय किशोरी पोषण, मनोपरामर्श तथा प्रजनन् शिक्षा सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम	पटक	९	४००	४२०	४४१	४६३	४८६	
७५	शैक्षिक पाठ्यक्रम, पठन सामग्री तथा निर्देशिका विकास तथा छपाइ	थान	१०००	६००	६३०	६६२	६९५	७३०	
७६	उत्कृष्ठ नतिजा ल्याउने विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम (कक्षा ८, १० र १२)	जना	२७	८००	८४०	८८२	९२६	९७३	
७७	पुराना सामुदायिक पुस्तकाल (जालुपा, न्हुज, आदर्श र धापासी) लाई व्यवस्थापनका लागि अनुदान	वटा	४	१३७५	१४४४	१५१६	१५९२	१६७२	
७८	युवाका लागि कानूनी साक्षरता कार्यक्रम	पटक	११	४८०	५०४	५२९	५५६	५८४	
७९	शैक्षिक क्रियाकलाप सम्बन्धी समन्वय बैठक (सबै वडाहरूसँग)	पटक	२२	२००	२१०	२२१	२३२	२४४	
८०	एसइइ दिएका विद्यार्थीहरूका लागि व्यावसायिक तथा प्राविधिक सिप सम्बन्धी तालिम	जना	२००	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
८१	विद्यार्थीहरूका लागि Robotics boot camp तथा प्रदर्शनी	वटा	८	४८०	५०४	५२९	५५६	५८४	
८२	लोक सेवा तथा शिक्षक सेवा आयोगका विभिन्न पद/तहका कक्षाहरू सञ्चालन (खरिदार, नायब सुब्बा, शाखा अधिकृत लगायत अन्य)	पटक	२	८००	८४०	८८२	९२६	९७३	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
८३	सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका (कक्षा १-५) लागि कार्यसञ्चयिका/पोर्टफोलियो निर्माण र वितरण	वटा	९	१३००	१३६५	१४३३	१५०५	१५८०	
८४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण र विकास तथा समीक्षा	पटक	१	४५०	४७३	४९७	५२२	५४८	
८५	Talent-Based Learning class -TBLC / पाठ्यपुस्तकविहीन कक्षा (क्षमता, सिप तथा कलामैत्री) सञ्चालन	पटक	९	८००	८४०	८८२	९२६	९७३	
८६	सबै सामुदायिक विद्यालयमा बिजुली तथा इन्टरनेट सुविधाका लागि अनुदान	वटा	९	१३७५	१४४४	१५१६	१५९२	१६७२	
८७	"एक विद्यार्थी, एक क्षमता" कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विद्यार्थी प्रतिभा फाइल (Students digital Profile) निर्माण र प्रतिभा प्रदर्शन	जना	२७	६००	६३०	६६२	६९५	७३०	
८८	खेलकुद तथा सङ्गीत शिक्षक शिक्षण अनुदानलाई निरन्तरता	निरन्तर		१०००	१०५०	११०३	११५८	१२१६	
८९	हरित विद्यालय निर्माण र हरित विद्यालय प्रतियोगिता सञ्चालन (साझेदारीमा)	वटा	९	८००	८४०	८८२	९२६	९७३	
९०	STEAM Education सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	वटा	८	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
९१	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालयको लागि विभिन्न विधाका पुस्तक खरिद तथा वितरण	वटा	४	४७५	४९९	५२४	५५०	५७७	
९२	सबै सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी डिजिटल/स्मार्ट हाजिरी व्यवस्थापन	वटा	९	०	०	०	०	०	
९३	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण मूल्याङ्कन कार्यक्रम	निरन्तर	२	८००	८४०	८८२	९२६	९७३	
९४	शैक्षिक जागरण अभियान, अभिभावक शिक्षा तथा विद्यार्थी क्षमता अभिबृद्धि तथा नेतृत्व विकास प्रशिक्षण	पटक	५	१०८०	११३४	११९१	१२५१	१३१४	
९५	सबै तहका शिक्षकहरूको लागि परामर्श सेवा सम्बन्धी तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम	पटक	९	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
९६	विद्यालय तहका परीक्षा (सबै कक्षाका त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक) सञ्चालन गर्न खर्च व्यवस्थापन	वटा	९	०	०	०	०	०	
९७	एसइइ दिएका विद्यार्थीहरूका लागि फास्टफुड कुकिङ जस्ता प्राविधिक सीप कार्यक्रम सञ्चालन सीप परीक्षण सहित	जना	२००	०	०	०	०	०	
९८	सामुदायिक विद्यालयका सिकाइ क्षमता कमजोर भएका विद्यार्थीहरूका अभिभावकहरूका लागि परामर्श तथा अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	९	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
९९	अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१००	१०५	११०	११६	१२२	
१००	सङ्घबाट सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयका बालविकास कक्षादेखि कक्षा ५ सम्मका बालबालिकाहरूको दिवा खाजामा रु ५ थप गरी सञ्चालन गर्ने	जना							
१०१	सामुदायिक विद्यालयका कक्षा ६-१० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि मेयर दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन	जना			१८९०	१९८५	२०८४	२१८८	
१०२	विद्यालयस्तरीय मेयर कप खेलकुद प्रतियोगिता संचालन	पटक	१	१८००	२१००	२२०५	२३१५	२४३१	
१०३	विपन्न, अपाङ्गता, असहाय र सीमान्तकृत विद्यार्थीलाई शिक्षण अनुदान			२०००	५२५	५५१	५७९	६०८	
१०४	मेयरसँग विद्यार्थी कार्यक्रम संचालन	पटक	३	५००	२१००	२२०५	२३१५	२४३१	
१०५	नगर छात्रवृत्ति कोष स्थापना (जेहन्दार, असहाय, विपन्न र समस्याग्रस्त विद्यार्थीहरूका लागि) तथा संचालन	पटक	१	२०००	३३६०	३५२८	३७०४	३८८९	
१०६	सामुदायिक विद्यालयमा सुरक्षा गार्ड व्यवस्थापन	वटा	९	३२००	१५७५	१६५४	१७३७	१८२४	
१०७	गतिशील सामुदायिक क्याम्पसलाई शिक्षण अनुदान	वटा	१	१५००					
१०८	अनौपचारिक शिक्षाको एकीकृत तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्ने	पटक	१		०	०	०	०	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
१०९	प्रत्येक वडामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना र सुदृढीकरण गर्ने	वटा	११	०	१०५	११०	११६	१२२	
११०	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई व्यवस्थापन अनुदान र क्षमता अभिवृद्धि प्रदान गर्ने	पटक	१	१००	५३	५५	५८	६१	
१११	सिकाइ केन्द्रहरूमा इन्टरनेट र सूचना प्रविधि सुविधा उपलब्ध गराउने	वटा	३	५०	२१०	२२१	२३२	२४४	
११२	आवश्यकताअनुसार जीवनोपयोगी र सीपमूलक पाठ्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वटा	१	२००	२००	२००	२००	२००	
११३	तह १ र २ को सिकाइको प्रमाणीकरण गर्ने	जना	२००	०	०	०	०	०	
११४	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सीप विकास र आयआर्जन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	३	०	०	०	०	०	
११५	परम्परागत ज्ञानको संरक्षण र अभिलेखीकरण गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	०	
११६	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	पटक	९		०	०	०	०	
११७	डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग	पटक	९	०	०	०	०	०	
११८	सूचना प्रविधिको प्रयोग	पटक	९	०	०	०	०	०	
११९	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तै: विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाह्रखरी चार्ट, वर्ण तथा झ्याले पत्ती, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको ब्यवस्था	पटक	१	०	०	०	०	०	
१२०	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	जना		०	०	०	०	०	
१२१	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	वटा	५	१००	१००	१००	१००	१००	
१२२	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	जना	५०	०	०	०	०	०	
१२३	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन	वटा	९	०	०	०	०	०	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
१२४	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन	पटक	१	०	०	०	०	०	
१२५	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तयार तथा गुणस्तर सुधार	पटक	१	०	०	०	०	०	
१२६	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना कार्यान्वयन	पटक	३	०	०	०	०	०	
१२७	शिक्षक दरबन्दीको पुनर्वितरण र विषयगत आवश्यकताअनुसार समायोजन गर्ने	पटक	१	१००	१००	१००	१००	१००	
१२८	शिक्षकको पेशागत क्षमता विकासका लागि कार्यशाला, तालिम, अवलोकन भ्रमण, क्लस्टर बैठक र अनलाइन फोरम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	२००	२००	२००	२००	२००	
१२९	अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग र मेन्टरिङ्ग प्रदान गर्ने	पटक	९	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	
१३०	शिक्षकको कार्यसम्पादन र विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिसँग जोडेर नतिजामुखी मूल्याङ्कन लागू गर्ने	पटक	९	०	०	०	०	०	
१३१	प्रधानाध्यापकलाई विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा र स्रोत व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्ने	पटक	२	२००	२००	२००	२००	२००	
१३२	शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको निरन्तर मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	२	०	०	०	०	०	
१३३	शिक्षकको प्रेरणा, व्यावसायिक प्रतिबद्धता र जवाफदेहिता बढाउने कार्यक्रम लागू गर्ने	पटक	२	०	०	०	०	०	
१३४	कक्षा १-३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण–सिकाइ तालिमको व्यवस्था गर्ने	पटक	२	०	०	०	०	०	
१३५	एकीकृत पाठ्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि पठन तत्त्व तथा ढाँचासम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने	पटक	२		०	०	०	०	
१३६	समता र समावेशीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	२	०	०	०	०	०	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
१३७	विद्यालयमा जेन्डर फोकल पर्सन तोक्ने	जना	९	०	०	०	०	०	
१३८	प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राख्ने	वटा	९	०	०	०	०	०	
१३९	गुनासो व्यवस्थापन तथा समाधान प्रणाली सञ्चालन गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	०	
१४०	विद्यालयमा लैङ्गिकमैत्री शौचालय निर्माण गर्ने	वटा	९	०	०	०	०	०	
१४१	अपाङ्गमैत्री संरचना (र्याम्प, रेलिङ आदि) निर्माण गर्ने	वटा	९	०	०	०	०	०	
१४२	घरधुरी सर्वेक्षणमार्फत बालबालिकाको विवरण सङ्कलन गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	०	
१४३	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको पहिचान गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	०	
१४४	किशोरीहरूका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	२	१००	१००	१००	१००	१००	
१४५	विद्यालयमा विभेद तथा हिंसा न्यूनीकरण अभियान सञ्चालन गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	०	
१४६	विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावकसँग अन्तरक्रिया गर्ने	पटक	९	२००	२००	२००	२००	२००	
१४७	बालिका तथा समावेशी शिक्षा रणनीति २०८० र व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०८० कार्यान्वयन गर्ने	निरन्तर	०	०	०	०	०	०	
१४८	विद्यालय पोषण र दिवाखाजा सम्बन्धी कार्यविधि तयार गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने	निरन्तर	१	५०	५०	५०	५०	५०	
१४९	बालविकासदेखि कक्षा १२ सम्म पोषिलो दिवाखाजा उपलब्ध गराउने								
१५०	खाजाका लागि अतिरिक्त वित्तीय स्रोत खोज्ने र व्यवस्थापन गर्ने	जना							
१५१	प्राथमिक उपचार कक्ष सञ्चालन, स्वास्थ्य जाँच र पोषण तत्व वितरण गर्ने	वटा	९	०	०	०	०	०	
१५२	विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य र स्वच्छतासम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम दिने	पटक	९	०	०	०	०	०	
१५३	स्थानीय कार्यविधि अनुसार आपतकालीन शिक्षा योजना लागू गर्ने	निरन्तर	०	१००	१००	१००	१००	१००	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
१५४	नगरपालिका स्तरमा विद्यालय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने	वटा	१	०	०	०	०	०	
१५५	स्रोत शिक्षक र प्रधानाध्यापकलाई तालिम दिने	पटक	१	२००	२००	०	०	०	
१५६	विद्यार्थी र शिक्षकमा विपद् सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	०	
१५७	अभिभावकलाई पनि सचेतनामा सहभागी बनाउने	पटक	९	०	०	०	०	०	
१५८	स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन र सञ्चारसँग समन्वय गर्ने	पटक	२	०	०	०	०	०	
१५९	विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माण गर्न समन्वय गर्ने	पटक	२	०	०	०	०	०	
१६०	नियमित ड्रिल अभ्यास र आपतकालीन अभ्यास गर्ने	पटक	२	०	०	०	०	०	
१६१	विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	०	
१६२	अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधारको माध्यमबाट प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने	पटक	६	०	०	०	०	०	
१६३	विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री, हिंसा रहित, सुरक्षित र हरित विद्यालय, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु अनुकूल सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्नु	वटा	१	०	०	०	०	०	
१६४	प्रत्येक विद्यालयमा इन्टरनेट कनेक्टिविटीको व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने	वटा	९	१३७५	१४४४	१५१६	१५९२	१६७२	
१६५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको ICT क्षमता विकास गर्ने	वटा	१	४८०	५०४	५२९	५५६	५८४	
१६६	विद्यालयमा ई-हाजिरी प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने	वटा	९	०	०	०	०	०	
१६७	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि शिक्षक र विद्यार्थीलाई तालिमको व्यवस्था गर्ने	जना	५०	२००	२१०	२२१	२३२	२४४	
१६८	शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने	जना	५०		०	०	०	०	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
१६९	शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापना गरी शिक्षकहरूको व्यावसायिक विकास सुनिश्चित गर्ने	जना	५०	०	०	०	०	०	
१७०	प्रधानाध्यापकलाई नेतृत्व, योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार बनाउने	जना	९	०	०	०	०	०	
१७१	विद्यालय प्रशासन र व्यवस्थापन सुधारका लागि अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने	वटा	१	०	०	०	०	०	
१७२	ICT र डिजिटल प्रणालीमार्फत प्रशासन, पाठ्यक्रम र सिकाइ प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने	वटा	९	०	०	०	०	०	
१७३	स्थानीय सरकार, अभिभावक, समुदाय र सरोकारवालासँग सहकार्य र समन्वय बढाउने	पटक	१	०	०	०	०	०	
१७४	विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने	पटक	२	२००	२१०	२२१	२३२	२४४	
१७५	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	०	०	०	०	०	
१७६	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक	२	२००	२१०	२२१	२३२	२४४	
१७७	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण	पटक	१	०	०	०	०	०	
१७८	एकीकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सृदृढीकरण	पटक	१	०	०	०	०	०	
१७९	शैक्षिक गुणस्तर सुधारसम्वन्धी अन्तरक्रिया	पटक	२	०	०	०	०	०	
१८०	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	1	०	०	०	०	०	
१८१	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१	०	०	०	०	०	
१८२	अनुगमन	निरन्तर	३	०	०	०	०	०	

स्थानीय तहबाट प्रस्ताब बजेट तथा कार्यक्रम विवरण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	लक्ष्य इकाइ	परिमाण	बजेट रु हजारमा					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	अन्य
१८३	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	१	३००	३१५	३३१	३४७	३६५	
१८४	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	वटा	१	०	०	०	०	०	
१८५	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	०	०	०	०	०	
१८६	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	पटक	१	०	०	०	०	०	
१८७	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	०	०	०	०	०	
१८८	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	१	४००	४२०	४४१	४६३	४८६	
१८९	छात्रवृत्ति परीक्षा संचालन	पटक	१	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	
१९०	मोबाइल शिक्षक व्यवस्थापन	जना	१०	०	०	०	०	०	
	जम्मा			९९०२०	१०१६२८	१०६४२७	१०९५०९	११७२३९	

परिच्छेद ७

कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

७.१ परिचय

यस पालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ। स्थानिय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक विद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन। कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र विद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ ।विद्यालय अनगुमनका क्रममा नगरपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र

सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

७.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी नगर पालिकाको शिक्षा शाखावाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुवाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ । विद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । अनुगमन मूल्यांकनका संरचना वा निकायहरु खडा भएतापनि सक्रिय बनाउन बाँकि नै छ । कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समिक्षा पनि हुन बाँकी नै छ । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ । सफलता, सिकाइ र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ ।

ऐन,नियमअनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरूनियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ । सङ्घमा शिक्षा तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा विभागले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय सञ्चालन गर्नेछन् । कोटहीमाई नगरपालिकाको नगर शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइ सो कार्यान्वयन भएनभएको सम्वन्धित निकायबाट अनुगमन गरिनेछ । अनुगमन प्रकृया तपसिल बमोजिम हुनेछ ।

क्र. स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा शिक्षा समिति	अलवोकन, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
२	नगर शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४	पालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ		इकाइ प्रमुख	वार्षिक	
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	वार्षिक	
७	शिक्षा अधिकृत			मासिक	
८	विद्यालय सुपरिवेक्षक			मासिक	
९	शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र			वार्षिक	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			वार्षिक	
११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्गसंस्था			मासिक	

नगर शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ । योजनाको कार्यन्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि नगरपालिका तथा सम्वन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्वन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा नगरपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको वैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

७.३ उद्देश्य

क) बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्नु,

ख) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार, समीक्षा र सुधार गर्नु,

ग) नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्नु

७.४ रणनीतिहरू

क) एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने,

ख) अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

ग) शैक्षिक सूचना व्यस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्ने,

घ) राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने,

ङ) योजनाका आगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गर्ने,

च) प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने,

छ) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गर्ने,

ज) कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजा मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने,

झ) सहभागिता मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने,

ञ) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एव प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने,

ट) पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गर्ने ।

७.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धिः प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची-१

आ.व.२०८३/८४ को तेस्रो नगर कार्यपालिका बैठक २५ भाद्र,२०८३, ने.सं. ११४६, [illegible]

आज मिति २०८३ भाद्र २५ गते विहीवारका दिन यस टोखा नगरपालिकाका प्रमुख श्री प्रकाश अधिकारीज्यूको अध्यक्षतामा तपशिलको उपस्थितिमा नगरकार्यपालिकाको आ.व. २०८३/८४ को तेस्रो बैठक बसी देहाय बमोजिमको निर्णयहरु पारित गरियो ।

क.स	पद	नाम थर	हस्ताक्षर	के.
१	प्रमुख	श्री प्रकाश अधिकारी		
२	उपप्रमुख	श्री मुरारी तामाङ		
३	सचिव / प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	श्री कमल भट्टराई		
४	वडा अध्यक्ष	श्री रमेश कुमार लामिछाने		
५	वडा अध्यक्ष	श्री धर्मेन्द्र श्रेष्ठ (२)		
६	वडा अध्यक्ष	श्री रमेश डंगोल		
७	वडा अध्यक्ष	श्री धर्मेन्द्र श्रेष्ठ (४)		
८	वडा अध्यक्ष	श्री मदन गुरुङ		
९	वडा अध्यक्ष	श्री शान्ता खनाल पौडेल		
१०	वडा अध्यक्ष	श्री नरोत्तम राना		
११	वडा अध्यक्ष	श्री रमेश खत्री		
१२	वडा अध्यक्ष	श्री रामभक्त घिमिरे		
१३	वडा अध्यक्ष	श्री मचाकाजी महर्जन		
१४	वडा अध्यक्ष	श्री घनश्याम खड्का		
१५	न.का.स	श्री सुनिता श्रेष्ठ परियार नेपाली		
१६	न.का.स	श्री सायरा परियार		
१७	न.का.स	श्री जगतमाया प्रजापती महर्जन		
१८	न.का.स	श्री लिलादेवी अधिकारी		
१९	न.का.स	श्री शान्ता राई		
२०	न.का.स	श्री प्रेम कुमार सुनुवार		
२१	न.का.स	श्री सरिता घले		
२२	न.का.स/प्रवक्ता	श्री वच्चुराज वस्याल		

CamScanner

नगर कार्यपालिका, काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल २०७३

आ.ब.२०८३/८४ को तेस्रो नगरकार्यपालिका बैठकका निर्णयहरुः-

क्रम	प्रस्ताव	निर्णयको व्यहोरा
१	अघिल्लो कार्यपालिका बैठकको निर्णय कार्यान्वयन सम्बन्धमा	अघिल्लो नगर कार्यपालिका बैठकले पारित गरेका निर्णयहरुको कार्यान्वयन अवस्थाबारे छलफल र समीक्षा गरियो ।
२	नगर शिक्षा योजना स्वीकृत सम्बन्धमा	यसै साथ संलग्न टोखा नगरपालिकाको नगर शिक्षा योजना (२०८३/८४-२०९३/९४) संशोधन सहित स्वीकृत गर्ने ।
३	विभिन्न कानुन निर्माण एवं संशोधनको लागि सैद्धान्तिक सहमति दिने ।	तपशिल बमोजिमका कानुन(कार्यविधि/मापदण्ड/नर्म्स) निर्माण/संशोधनको लागि नगरपालिका प्रशासनलाई सैद्धान्तिक सहमति दिने । क. सामुदायिक विद्यालयको वर्गीकरण मापदण्ड, ख. हरित विद्यालय सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि, ग. स्थानीय पाठ्यपुस्तक आन्तर्गतका पाठ्यपुस्तक छपाई तथा वितरण सम्बन्धी कार्यविधि, घ. विद्यालय नक्साङ्कन कार्यविधि, ङ. नगर छात्रवृद्धि कोष संचालन कार्यविधि,२०७९ संशोधन च. विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, २०८३ संशोधन छ. विपद् व्यवस्थापन स्वंयमसेवक ब्यूरो गठन तथा परिचालन कार्यविधि,२०८३ ज. टोखा नगरपालिकाको वारुणयन्त्र व्यवस्थापन तथा सञ्चालन कार्यविधि,२०८२ संशोधन झ. टोखा नगरपालिकाको वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण ऐन,२०८१ संशोधन
४	विद्यालय स्थानान्तरण सम्बन्धमा ।	टोखा नगरपालिकामा रहेका तपशिल बमोजिमका विद्यालयहरुलाई स्थानान्तरण गर्न सहमति प्रदान गर्ने । १. टोखा नगरपालिका वडा नं. ४ मा रहेको सुवर्ण स्कूल (कक्षा १-८) लाई कागेश्वरी नगरपालिका वडा नं. ७ मा स्थानान्तरण गर्न । २. टोखा नगरपालिका वडा नं. ७ मा रहेको हेराल्ड ईन्टरनेशनल मा.वि.लाई ऐ.ऐ.वडा नं. ५ मा स्थानान्तरण गर्न ।
५	DPR स्वीकृत एवं भुक्तानी अनुमोदन सम्बन्धमा ।	टोखा नगरपालिका वडा नं. १ स्थित बौडेश्वर मन्दिर सम्म मोटरबाटो स्तरोन्नती सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन भई सम्बन्धित परामर्शदाताबाट पेश भएको DPR स्वीकृत गरी भएको भुक्तानी प्रकृयालाई अनुमोदन गर्ने ।
६	टोखा नगरपालिकाको घ वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत	सि.नं. / निर्माण व्यावसायीको नाम / व्यावसाय रहने वडा नं. / कै. १. / बी.जी. इन्फ्रा प्रा.लि. / टोखा -१ /

CamScanner

टोखा नगरपालिका

टोखा नगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय भैंसेपाटी, काठमाडौं बागमती प्रदेश, नेपाल २०७३

आ.व. २०८२/८३ को पहिलो नगर शिक्षा समिति बैठक मिति: २०८२-०

आज मिति २०८२-०५-१९ गते बेलुका ८:०० बजे नगर प्रमुख श्री प्रकाश अधिकारी ज्यूको अध्यक्षता नपशिलको उपस्थितिमा नगर शिक्षा समितिको आ.व. २०८२/८३ को पहिलो बैठक बसी देहाय बमोजिम निर्णयहरु पारित गरियो ।

क.सं	नाम थर	पद	कार्यालय	सम्पर्क नं	ईमेल	हस्ताक्षर
१	प्रकाश अधिकारी	अध्यक्ष	टोखा नगरपालिकाको कार्यालय	९८५१२३४७८९	mayor@tokhamun.gov.np	
२	कमल भट्टराई	सदस्य	टोखा नगरकार्यपालिकाको कार्यालय	९८४२१४४६९०		२०८२।५।१९
३	सायरा परियार	सदस्य	टोखा नगरपालिकाको कार्यालय	९८५१३३५८३१		
४	जगतलाल शाही	सदस्य	टोखा नगरपालिका			
५	सविना श्रेष्ठ	सदस्य	टोखा नगरपालिका			
६	माधव प्रसाद भट्टराई	सदस्य	मनोहर माध्यमिक विद्यालय			
७	सरोज कुमार पाण्डे	सदस्य	तिलिङ्गाटार माध्यमिक विद्यालय			
८	घनश्याम खतिवडा	सदस्य	बौडेश्वर माध्यमिक विद्यालय	9857230[illegible]3		
९	प्रेम कुमार राई	सदस्य	इडनब्रिज एकेडेमी	98510-74944	prchamling1994@gmail.com	
१०	कमल प्रसाद न्यौपाने	सदस्य	फ्लोरोसेन्ट मा.वि.	9851000242		
११	टेक कुमार चापागाई	सदस्य	वसुन्धरा नेशनल एकेडेमी	९८४९९२०२५६		२०८२।५।१९

CamScanner

टोखा नगरपालिका
नगर शिक्षा समितिको कार्यालय
मनोहटी, काठमाडौं
बागमती प्रदेश, नेपाल

आ.व. २०८२/८३ को पहिलो नगर शिक्षा समिति बैठक

मितिः २०८२-८

क.सं	नाम थर	पद	कार्यालय	सम्पर्क नं	ईमेल	हस्ताक्षर
१२	कृष्ण अर्जुन बानिया	सदस्य	जालुपा मा.वि.			
१३	बाबुराम गौतम	सदस्य सचिव	टोखा नगरपालिकाको कार्यालय	९८४१७५८९७१	bbrmgtm@gmail.com	
१४	मुरारी तामाङ	विशेष आमन्त्रित	टोखा नगरपालिकाको कार्यालय	९८५१२५४७८९	deputy.mayor@tokhamun.gov.np	
१५	विजया भट्टराई	आमन्त्रित	टोखा नगरपालिका			
१६	खगेन्द्र सिंह धामी	आमन्त्रित	टोखा नगरपालिकाको कार्यालय	९८४८५७२९९६	dhamikhagendra२०१०@gmail.com	
१७	गंगा कुमारी रावल	आमन्त्रित	टोखा नगरपालिका	९८४८४२४६६१	ganga.rawal०१@gmail.com	

१८ नारद प्रसाद निरौला आमन्त्रित टोखा नगरपालिका का.ले.हयो.गी

वैठकका प्रस्तावहरु :

१९. लक्ष्मी भण्डारी

१ शिक्षक दरबन्दी मिलान सम्बन्धमा ।

२ योग्यता प्राप्त प्रअ नियुक्ति सम्बन्धमा ।

३ अन्तर विद्यालय शिक्षक सरुवा सम्बन्धमा ।

४ विद्यालय वर्गीकरण सम्बन्धमा ।

५ मन्टेश्वरी विद्यालयको अनुगमन सम्बन्धमा ।

६ नगर शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धमा ।

CamScanner

टोखा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
मैनहिटी, काठमाडौं
बागमती प्रदेश,

क्र.सं	प्रस्ताव	निर्णयको व्यहोरा
२.	मन्टेश्वरी विद्यालयको अनुगमन सम्बन्धमा ।	यस नगरपालिकाका वडा कार्यालयबाट अनुमति लिई सञ्चालनमा रहेका मन्टेश्वरी विद्यालयको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गरी नगर शिक्षा ऐन नियमावली बमोजिम सञ्चालन भए नभएको एकीन गर्ने र नगर शिक्षा ऐन नियमावली बमोजिम सञ्चालन नभएको पाइएमा तिनको स्पष्ट विवरणसहित शिक्षा समितिको अर्को बैठकमा पेस गर्न शिक्षा शाखालाई निर्देशन दिने ।
३.	नगर शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धमा ।	टोखा नगरपालिकाको नगर शिक्षा योजना चालु शैक्षिक सत्र, २०८२ को माघ मसान्तसम्म विकास गर्नका लागि तपसिल अनुसारको कार्यदल गठन गर्ने । तपसिल : १. श्री सायरा परियार - संयोजक २. श्री गंगा कुमारी रावल - सदस्य ३. श्री कमल न्यौपाने - सदस्य ४. श्री सुजन कुमार श्रेष्ठ - सदस्य ५. श्री खगेन्द्र सिंह धामी - सदस्य सचिव
४.	स्थिति प्रतिवेदन सम्बन्धमा ।	गत आर्थिक वर्ष २०८१/०८२ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमका आधारमा नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको समग्र वस्तुस्थिति समेटी असोज मसान्तभित्र स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्न तपसिल अनुसारको समिति गठन गर्ने । तपसिल : १. श्री बाबुराम गौतम - संयोजक २. श्री विजया भट्टराई - सदस्य ३. श्री प्रकाश खनाल - सदस्य ४. श्री सरोज कुमार पाण्डे - सदस्य ५. श्री गंगा कुमारी रावल - सदस्य सचिव

CamScanner

अनुसूची-२

आज मिति २०८२-१०-०८ गते दिउँसो ५:०० बजे नगर प्रमुख श्री प्रकाश अधिकारी ज्यूको अध्यक्षतामा तपशिलको सदस्य उपस्थितिमा नगर शिक्षा समितिको आ.व. २०८२/८३ को दोस्रो बैठक बसी देहाय बमोजिमको निर्णयहरु पारित गरियो ।

टोखा नगरपालिका
कार्यपालिकाको कार्यालय
भुन्डाहिटी, काठमाडौं
बागमती प्रदेश, नेपाल
२०७३

क.सं	नाम थर	पद	कार्यालय	सम्पर्क नं	ईमेल	हस्ताक्षर
१	प्रकाश अधिकारी	अध्यक्ष (नगर प्रमुख)	टोनपाको कार्यालय	९८५१२३४७८९	mayor.tokhamun@gmail.com	
२	कमल भट्टराई	सदस्य (प्र. प्र. अधिकृत: रा.प. द्वितिय)	टोनपाको कार्यालय	९८५११७३०८६	cao@tokhamun.gov.np	
३	सायरा परियार	सदस्य (कार्यपालिका सदस्य,वडा सदस्य)	टोनपाको कार्यालय	९८५१३३५८३१		
४	जगतलाल शाही	सदस्य (वडा सदस्य)	१० नं. वडा कार्यालय			
५	सविना श्रेष्ठ	सदस्य (वडा सदस्य)	३ नं. वडा कार्यालय	9851191711	sabina@gmail.com	
६	माधव प्रसाद भट्टराई	सदस्य (शिक्षक)	मनोहर मा. वि.	९८४०२६६९८९	bhattaraimadhab28@gmail.com	
७	सरोज कुमार पाण्डे	सदस्य (प्रधानाध्यापक)	तिलिङ्गाटार मा. वि.			
८	घनश्याम खतिवडा	सदस्य (प्रधानाध्यापक)	बौडेश्वर मा. वि.	९८४१२३०४१३	khadgs@gmail.com	
९	प्रेम कुमार राई	सदस्य (प्रधानाध्यापक)	इडनब्रिज एकेडेमी	9851074944	prchamlingrai44@gmail.com	
१०	कमल प्रसाद न्यौपाने	सदस्य (प्रधानाध्यापक)	फ्लोरोसेन्ट मा.वि.	९८४१०००२८२	fluorescent2052@gmail.com	
११	टेक कुमार चापागाई	सदस्य (प्रधानाध्यापक)	वसुन्धरा नेशनल एकेडेमी	९८४१९२०२४६	bnaredang262@gmail.com	
१२	कृष्ण अर्जुन बानेश्वर	सदस्य (वि.व्य.स. अध्यक्ष)	जालुपा मा. वि.	९८४१६२४९६८		
१३	नीताराम कोइराला	सदस्य सचिव (शिक्षा निदेशक; अ. दर्जा)	टोखा नगरपालिकाको कार्यालय	९८५१०५६९७३	srkdoc@gmail.com	
१४	मुरारी तामाङ	विशेष आमन्त्रित (उप प्रमुख)	टोनपाको कार्यालय	९८५१२५४१८९	murari.tokhamun@gmail.com	
१५	विजया भट्टराई	आमन्त्रित (व. विद्यालय निरिक्षक, अ. आर्टो)	टो॰पाको कार्यालय			

CamScanner

नगर टोखा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
मैजुस्टी, काठमाडौं
बागमती प्रदेश,
२०७३

आ.व. २०८३/८४ को पहिलो नगर शिक्षा समिति बैठक

मितिः २०८३-०५-२५

क्र.सं	नाम थर	पद	कार्यालय	सम्पर्क नं	ईमेल	हस्ताक्षर
११	सीताराम कोइराला	सदस्य सचिव (शिक्षा निर्देशक; अ. दर्शौ)	टोखा नगरपालिकाको कार्यालय	९८५१०५६९७३	srkdoc@gmail.com	
१२	मुरारी तामाङ	विशेष आमन्त्रित (उप प्रमुख)	टोनपाको कार्यालय	९८५१२५४७८९	murari.tokhamun@gmail.com	
१३	दुर्गादेवी खड्का	आमन्त्रित (व. विद्यालय निरिक्षक, अ. आठौं)	टोखा नगरकार्यपालिकाको कार्यालय	९८४९०३५२७१		
१४	खगेन्द्र सिंह धामी	आमन्त्रित (विद्यालय निरिक्षक, अ. सातौं)	टोनपाको कार्यालय	९८४८५७२९९६	dhamikhagendra२०१०@gmail.com	
१५	प्रकाश खनाल	आमन्त्रित (स. विद्यालय निरीक्षक, अधिकृत छैटौं)	टोनपाको कार्यालय	९८५१५५६५५		

आमन्त्रित

क्र.सं	नाम थर	सदस्यको प्रकार	कार्यालय	सम्पर्क नं	ईमेल	हस्ताक्षर
१	लक्ष्मी न्यौपाने	आमन्त्रित	टोनपाको कार्यालय	९८४१९२२६१४		

बैठकका प्रस्तावहरु :

१ धन्यावाद तथा बधाई सम्बन्धमा ।

२ विद्यालयको स्थानान्तरण सम्बन्धमा ।

३ नगर शिक्षा योजना सम्बन्धमा ।

CamScanner

४ शैक्षिक बुलेटिन प्रकाशन सम्बन्धमा।

५ प्रसुति विदा तथा न्यूनतम पारिश्रमिक सम्बन्धमा ।

६ शिक्षक तथा कर्मचारीलाई पुरस्कृत गर्ने सम्बन्धमा ।

७ विविध सम्बन्धमा ।

CamScanner

टोखा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
मैजुहिटी, काठमाडौं
बागमती प्रदेश, नेपाल

आ.व. २०८३/८४ को पहिलो नगर शिक्षा समिति बैठक

मितिः २०८३-०५-२५

क.सं	प्रस्ताव	निर्णयको व्यहोरा
१	धन्यावाद तथा बधाई सम्बन्धमा ।	टोखा नगरपालिका, शिक्षा समितिमा लामो समयसम्म कार्य गरी उल्लेखनीय भूमिका निर्वाह गर्नुहुने यस पूर्वका समिति सदस्यहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्ने र नयाँ सदस्यहरुलाई हार्दिक स्वागत गर्ने ।
२	विद्यालयको स्थानान्तरण सम्बन्धमा ।	टोखा नगरपालिका वडा नं ४ स्थित श्री सुवर्णभूमि स्कूल (कक्षा १ देखि ५) लाई दुवै नगरपालिकाको सम्बन्धित वडाको सिफारिश समेतका आधारमा कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका वडा नं ७ मा स्थानान्तरण भइ जानका लागि र यस नगरपालिका वडा नं. ७ मा स्थित हेराल्ड सेकन्डरी स्कूललाई सम्बन्धित वडाहरूको सिफारिस समेतका आधारमा वडा नं ७ बाट वडा नं ५ मा स्थानान्तरणका लागि सहमती सहित नगर कार्यपालिकाको बैठकमा पेस गर्ने ।
३	नगर शिक्षा योजना सम्बन्धमा ।	शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाबाट तयार भएको नगर शिक्षा योजना स्वीकृतिका लागि नगर कार्यपालिमा पेस गर्ने ।

CamScanner

अनुसूची ५

क. नगर शिक्षा योजनामा समावेश हुनुपर्ने विषयमा सामुदायिक विद्यालयको तर्फबाट प्राप्त सुझावहरु

१. लगानी बढाउनुपर्ने
२. विद्यालयको स्तरीकरणको लागि रकम वृद्धि भएको, निरन्तरताको कामना
३. आर्थिकपक्ष थप गर्नुपर्ने, भौतिक पूर्वाधारमा लगानी थप गर्नुपर्ने, सिकाइ सुधारमा, पेशागत दक्षतामा
४. भवन अपाङ्गता मैत्री, बालमैत्री बनाउन लगानी थप गर्नुपर्ने
५. कक्षा कोठाको कमी छ, व्यवस्थित गर्नुपर्ने, आर्थिक स्रोत जुटाउनुपर्ने
६. विद्यालयमा खानेपानीको समस्या छ, मर्मत गर्नुपर्ने, शौचालमा सुधार गर्नुपर्ने
७. विजुलीको रकम अपुग छ, रकम थप गर्नपर्ने
८. फर्निचर बालमैत्री बनाउनुपर्ने
९. विद्यालय बसको व्यवस्था भए राम्रो हुने, इन्धन
१०. विशेष विद्यालयको स्थापना र भौतिक सुधार
११. विषयगत दरबन्दी व्यवस्थापन प्रकृया अगाडि बढेको
१२. शिक्षक बैकंकको कार्यान्वयन
१३. सूचना प्रविधि सहितको कक्षा कोठा व्यवस्थापन
१४. शैक्षिक क्यालेण्डरको व्यवस्था गर्ने
१५. सिकाइ सुधारका लागि अतिरिक्त कक्षा सञ्चालन र बजेटको व्यवस्था, होष्टलको व्यवस्था
१६. सामुदायिक कलेज व्यवस्थित र परिमार्जन
१७. अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा कार्यान्वयनको लागि बजेटको व्यवस्था
१८. पेशागत दक्षता अन्तर्गत शिक्षक तालिम, सूचना प्रविधि तालिम
१९. विद्यालय सञ्चालन खर्च कमी
२०. दुर्घटना भएमा विद्यार्थीको उपचारको लागि कोषको व्यवस्था स्थानीय तहमा हुनुपर्ने
२१. अभिभावक शिक्षा निरन्तर सञ्चालन हुनुपर्ने
२२. विद्यालयको वेबसाइट निर्माण र अद्यावधिक हुनुपर्ने

ख. नगर शिक्षा योजनामा समावेश हुनुपर्ने विषयमा संस्थागत विद्यालयबाट प्राप्त सुझावहरु

१. विद्यार्थी संख्यामा वृद्धि
२. सामुदायिक विद्यालय संख्या कमी
३. ७० तिशत विद्यार्थी संस्थागत विद्यालयमा पढ्ने गरेका
४. संस्थागत विद्यालयको भूमिका योजनामा आउनुपर्ने
५. संस्थागत विद्यालयको लगानी पनि आउनुपर्ने, अपनत्व हुनुपर्ने,
६. सामुदायिक विद्यालय नभएका वडामा के गर्ने, सामुदायिक विद्यालय खोल्नुपर्ने, वडाबाट वालवालिका वञ्चित भएका
७. निशुल्क शिक्षा कसरी सञ्चालन गर्ने

८. संस्थागत विद्यालयमा पढ्ने विद्यार्थीलाइ नगरबाट सेनेटरी प्याड पाउदैन
९. बालवालिकाको लागि कुनै विभेद नहोस
१०. शिक्षक तालिम, विद्यार्थी तालिम सामुदायिक संस्थागत दुवै विद्यालयमा हुनुपर्ने
११. संस्थागत विद्यालयको बजेटबाटै व्यवस्थापन हुने गरी शिक्षक तालिम, विद्यार्थी कार्यक्रममा सहभागिता हुनुपर्ने, साझेदारीतामा काम गर्न तयार
१२. नगर खेलकुदमा उमेर समुह र तहतग समुह हुदैन तसर्थ सहभागिता दुवै विद्यालयको हुनुपर्ने
१३. नतिजा आउने गरी योजना बनाउनुपर्ने, सहभागितामा वृद्धि हुने
१४. विद्यार्थी लक्षित कार्यक्रममा सहभागिता हुनुपर्ने
१५. प्राविधिक शिक्षा, प्रविधि शिक्षामा पूर्वाधार विकास हुनुपर्ने
१६. व्यवसायिक शिक्षा सञ्चालन गर्नको लागि भवन सुविधा विस्तार हुनुपर्ने
१७. सम्भाव्यता भएका संस्थागत विद्यालयको पनि पहिचान हुनुपर्ने व्यावसायिक शिक्षाको लागि सामुदायिक विद्यालय र संस्थागत विद्यालयका असल अभ्यासहरु सार्वजनिक गर्ने, अभिलेखीकरण गर्ने, विद्यार्थीका असल अभ्यासहरुलाइ नमुनाको रूपमा अगाडि बढाउनुपर्ने
१८. सामुदायिक विद्यालयले धान्ने सम्भावना कमी छ
१९. योजना निजी मैत्री योजना बनाउनुपर्ने, संस्थागत विद्यालय मैत्री हुनुपर्ने
२०. विद्यार्थीको शुल्क निर्धारण, स्थानीय तहबाट प्रस्तावको आधारमा गर्नुपर्ने